

1. Maturitná téma

STREDOVEKÁ LITERATÚRA

800 - 1500

STAROSLOVIENČINA, K. a M., PROGLAS, CYRILLO-METÓDSKA TRADÍCIA
SYNONYMÁ, HOMONYMÁ A ANTONYMÁ

► **Starosloviencina** je najstarší doložený literárny slovanský jazyk, vypracovaný v 9. Storočí bratmi Konštantínom a Metodom na základe macedónskeho nárečia starobulharského jazyka. Postupne sa rozšírila od Veľkej Moravy až po sever Srbska. Konštantín vytvoril pre starosloviencinu písmo, hlaholiku, ktorú používali k staroslovienskemu prekladu Biblie a ďalších literárnych diel. Žiaci Konštantína a Metoda ju neskôr prepracovali na druhé slovanské písmo, cyriliku. Starosloviencina bola vyspelým literárnym jazykom, o čom svedčí prekladová i pôvodná literatúra. Konštantínove a Metodove preklady i pôvodné diela sa zachovali len v neskorších odpisoch.

► **Konštantín** bol najmladší zo siedmich detí významného byzantského muža Leva. Lev bol v službách cisára. K. bol od detstva múdry a nadaný. Učil sa so synom cisára. Misionárske skúsenosti získal pri Kaukaze. Do Ríma so svojim bratom doniesol pozostatky sv. Klimenta. K. zostavil pred príchodom na naše územie prvé slovanské písmo- hlaholiku. Neskôr chorľavý K. vstúpil v Ríme do gréckeho kláštora a prijal meno Cyriľ. V roku 869 zomiera.

► **Metodova** charakteristika je ukázkou idealizovaného typizovania. Metod je príkladný kňaz, ktorý presvedča svojou výrečnosťou, pracovitosťou, pobožnosťou, mravnou i telesnou čistotou, schopnosťou dávať lásku, milosrdenstvo, ale aj napomenutie. Kvôli krivému obvineniu franských feudálov z bohorúhačstva sa M. s K. vypravili do Ríma kde pápež Hadián II vymenoval Metoda za arcibiskupa. Cestou späť Metoda uväznili na dva roky vo Franskej ríši. Pustili ho až po zákroku pápeža. Potom sa vrátil do Veľkomoravskej ríše, kde prekladal rôzne knihy. Neskôr Metod zomiera.

► **Konštantín** Filozof k prekladu Biblie napíše prvú slovanskú báseň proglas. Skladá zo 110 veršov, nemá členenie na slohy. Proglas je príhovor Konštantína k Slovanom, pre ktorých preložil Božie slovo do ich rodného jazyka. Pripomína, že je cennejšie povedať päť zrozumiteľných slov, než hrbu nezrozumiteľných. Je napísaná obrazným štýlom s biblickými citátmi.

► **Cyriľ-Metódska tradícia**: Prvým útvarom na území dnešného Slovenska bola Veľkomoravská ríša. Veľkomoravské kniežatá Mojmír a Rastislav museli bojovať proti politickému a kultúrnemu vplyvu Východofranskej ríše. Posilu sa Rastislav rozhodol hľadať u cisára Byzancie- Michala III. Ten žiadosť v roku 863 vyhovel a vyslal na VM misiu vedenú bratmi Konštantínom a Metodom. Konštantín zostavil pred príchodom na naše územie prvé slovanské písmo- hlaholiku a spolu s Metodom priniesli prvý slovanský jazyk- starosloviencinu. Rastislav ich ďalej poveril založením učilišťa, v ktorom by vyučovali kňazov. Misijná činnosť marila úsilie franských feudálov o nadvládu nad V-MR. Začiatky zániku staroslovienskeho písma u nás nastali po smrti bratov K. a M., za vlády Svätopluka. Staroslovienska literatúra nebola celkom vykořenená a z jej základov začali vyrastať slovanské národné literatúry v krajinách, kam sa uchýlila časť Metodových žiakov. V Bulharsku na začiatku 10. Storočia Metodovi žiaci zostavili nové písmo- cyriliku.

►► **Poznámky:**

- ✓ *Názov Veľká Morava prvýkrát použil byzantský cisár Konštantín Porfyrogennet v 10. St. Bol aj významným spisovateľom a tento názov uviedol v jednom zo svojich diel.*
- ✓ *Starosloviencina sa zachovala do konca 11. St. v Sázavskom kláštore v Čechách.*
- ✓ *Hlaholika bola vytvorená na základe malých písmen gréckej abecedy, cyrilika na základe veľkých písmen gréckej abecedy a stala sa základom dnešnej azbuky.*

► **Synonymá**: Synonymum je slovo, ktoré inak znie, ale má rovnaký význam ako iné slovo. Synonymá síce vyjadrujú ten istý pojem, ale nájdeme medzi nimi rozdiel vo významových odtienkoch alebo štylistických

príznačoch. V jazyku sú zviazané s javom synonymie, ktorej podstatou je to, že jednej veci alebo predmetu (denotátu) zodpovedá viacero výrazových jednotiek (designátorov). (robiť – drieť – lopotiť), (mrholí – prší – leje)

► **Homonymá:** Homonymum je slovo, ktoré znie rovnako ako iné slovo iného významu a pôvodu. Vznik homoným býva náhodný, napríklad odvodením slov od podobných základov alebo preberaním z cudzích jazykov. Ak sa zhodujú iba v niektorých tvaroch, sú to čiastočné homonymá (*žila, los*). Nepravé homonymá sú iba výslovnostné alebo homofónne (*biť a byť*) alebo iba pravopisné alebo homografné (príklad: *chaty* [chaty vs. *čety*]). V slovenčine sú homonymá pomerne zriedkavé a ich používanie väčšinou nespôsobuje nedorozumenie. Jazykom s častým výskytom homoným je napr. angličtina.

► **Antonýmá:** Antonymum alebo opozitum je slovo s opačným (protikladným) lexikálnym významom. Napriek tomu, že označujú kontrastné pojmy a predstavy, obsahujú niečo, čo ich spája, čo je všeobecné v ich lexikálnych významoch. Vznikajú vtedy, keď sa dve protikladné pojmy spájajú a to spravidla v základných významoch. Patria vždy do toho istého slovného druhu. Antonymné dvojice tvoria vždy slová s protikladnými vlastnosťami napr. život - smrť.

2. Maturitná téma

STAROVEKÁ LITERATÚRA

3500 p.n.l.- 5.st.n.l.

**BIBLIA, STAROZÁKONNÍ PROROCI, RÍMSKA LIT., SOFOKLES, ANTICKÁ MYTOLÓGIA, ILIAS A ODYSEA
ARCHAIZMUS, ZDROBNENINA, EPITETON**

► **Biblia:** Najčítanejšia a najrozšírenejšia kniha na svete, súbor textov, pravidiel náboženskej viery a morálky. Skladá sa zo Starého a Nového zákona (zákon je tu vo význame zmluvy medzi Bohom a izraelitmi v Starom zákone a medzi Bohom a kresťanmi v Novom zákone). Biblia je základnou knihou dvoch svetových náboženstiev: judaizmu a kresťanstva.

Starý zákon obsahuje 46 kníh a je to starší súbor po hebrejsky a grécky písaných kníh, základ židovského náboženstva. Obsahuje: Päť kníh Možišových (grécky Pentateuch, hebrejsky Tóra)- v knihách Genezis a Exodus, je opísané stvorenie sveta a človeka, život prarodičov Adama a Evy, prvotný hriech, zavraždenie Ábela Kainom, potopa sveta, vznik národov, osudy Izáka a Jákoaba, zajatie Židov v Egypte. Tóru ďalej tvorí Leviticus, Numeri a Deuteronomium. Knihy prorokov- Kniha Jozue, Kniha sudcov, Samuelove knihy, výroky prorokov. Spisy- Žalmy, Jób, Príslovia, Pieseň Šalamúnova atď.

Nový zákon obsahuje 27 kníh a tvoria ho najstaršie pamiatky kresťanskej literatúry z 1. a 2. St. n. l., je písaný po grécky a obsahuje: 4 evanjeliá- (Matúšovo, Markovo, Lukášovo, Jánovo)- život a umučenie Ježiša Krista. Skutky apoštolov. Listy- 21 epíštol. Zjavenie Jánovo- apokalypsa

► **Starozákonní proroci:** Starozákonný prorok je charakteristická postava Starého zákona, ktorá mala popri kňazovi a kráľovi rozhodujúci vplyv na náboženský a politický život Izraela. Starozákonní proroci sa pôvodne nazývali vidcami (róé) alebo veštcami (hozé), na ktorých sa ľudia obracali vtedy, keď sa chceli Boha na niečo spýtať.

Proroci zápasia proti kultu, ktorý nefunguje a vedie ľudí do zúfalstva. Zoznam prorokov: Abdiáš, Aggeus, Amos, Daniel, Eliáš, Elizeus, Ezechiel, Habakuk, Izaiáš, Jeremiáš, Jonáš, Malachiáš, Micheáš, Nachum, Ozeáš, Samuel, Sofoniáš, Zachariáš.

► **Rímska literatúra** sa začína rozvíjať v 3. St. pred n. l. a veľa podnetov preberá z gréckeho písomníctva. Do programu rímskych hier sú zavádzané dramatické predstavenia. Vzniká tzv. rímska komédia. Hrdinami sú zamilovaní mladíci, dievčatá, ktoré upadli do otroctva, neviestky, proroci, sklamaní otcovia a lakomci. Najznámejší Autori a ich diela:

- ❖ Titus Maccius Plautus: *Chvástuň, Komédia o hŕnci, Lišiák Pseudolus, Komédia o strašidle*
- ❖ Gaius Iulius Caesar: *Zápisky o vojne v Galii*
- ❖ Marcus Tullius Cicero
- ❖ Publius Vergílius Maro: *Aeneis, Pastierske idýly, Roľnícke spevy*
- ❖ Publius Ovídius Naso: *Umenie milovať, Lásky, Premeny*
- ❖ Quintus Horacius Flaccus: *Satiry*
- ❖ Publius Cornelius Tacitus: *Dejiny, Letopisy*
- ❖ Lucius Annaeus Seneca
- ❖ Gaius Petronius Arbiter: *Satirikón*
- ❖ Marcus Aurelius Antonius: *Myšlienky k sebe samému*

► **Sofokles** bol dramatikom v gréckej literatúre. Uviedol na scénu tretieho herca. Vylúčil zbor z dramatického diania. Zo 123 jeho drám sa zachovalo len 7. Sofokles v dielach používal expozíciu, kolíziu, krízu, peripetiu, katastrofu. Sofokles bol aj politicky aktívny. Historici sa domnievajú že jeho sláva vzrástla až po porážke Grékov Peržanmi. Diela:

Antigona- tragédia, zachytáva konflikt medzi vládcami a pravidlami morálky. Ráno pred kráľovským palácom v Tébach, Polyneikos ťahne s vojskom proti mestu. V Tébach žijú deti kráľa Oidipa (Antigona, Ismena, Eteokles, Polyneikos). V Tébach vládne kráľ Kreon. Neskôr Polyneikos zahynie ako vlastizradca a Kreon ho zakáže

pochovať. Antigona žiada sestru Ismenu o pomoc so smelým plánom- nerešpektovať ľudský zákon, ktorý šliape po božích zákonoch. Ismena v strachu odmieta a Antigona sama preukáže Polyneikovi posledné počty. Kreon uväznil Antigonu do kamennej hrobky. Antigona zomiera a Haimon, syn Kreona, ktorý chcel Antigonu za ženu pácha samovraždu. Neskôr si siaha na živod aj Kreonova žena Eurydika.

Kráľ Oidípús

Elektra

► **Antická mytológia:** Mytológia je veda o mýte, o bájach a ich pôvode, o náboženstvách a ságach, o bohoch, pričom sa v najnovšom čase považuje aj písomne zaznamenaná tradícia o zakladateľoch náboženstiev za mytologizované výklady. Výrazom „mytológia“ sa označuje aj súbor mýtov alebo mýtus. Mytológia v tomto zmysle je súbor mýtov a príbehov, ktoré sa rozprávajú, no netvrdí sa o nich, že sú pravdivé. Je to oblasť poézie a predstavivosti. Grécka mytológia je súbor gréckych mýtov. Grécka mytológia je radostná, vychádza z prírody a radostného pozemského života; bohovia sú ľudskej podstaty i s povahovými chybami, nič nie je na nich posvätné velebného; nie sú všemohúci ani vševediaci, i nad nimi vládne Osud. Rímska mytológia - stopy po pôvodných bájach, historických povestiach a legendách sú veľmi skromné. Takmer celá mytológia a všetko, čo sa rozprávalo o počiatkoch a najstarších dobách rímskeho národa, je prevzaté od Grékov alebo napodobnené podľa ich bájí a povestí.

► **Ilias a Odyssea:** Ilias napísal Homér a je to epos, ktorý opisuje vojnové stretnutie Grékov s Trójanmi. Vojnu vyvolal syn trójskeho kráľa Priama Paris, ktorý uniesol krásnu Helenu, manželku spartského kráľa Menelaa. Ústredným motívom je Achillov hnev. Veliteľ Agamemnón mu odňal oblúbenú zajatkyňu a preto Achilles prestal bojovať. Achilles požičal svoju výstroj priateľovi Patroklovi, ktorého nepriateľa považovali za samotného Achilla a preto ho Hektor zabil. Achilles pomstil jeho smrť tým, že zabil Hektora, ktorého obnaženú mŕtvolu vláčil priviazanú k vozu. Až po odprosení Priama Achilles vydal telo trójanom na pochovanie. Dielo končí pohrebom Hektora. Odyssea: Odyssea je epos o kráľovi Odysseovi a jeho návrate do rodnej zeme. Pod hradbami Tróje sa Odysseus vyznamenal múdrou radou vystavať dreveného koňa, do ktorého sa ukryli grécky bojovníci. Dielo oslavuje šikovnosť Odyssea a vernosť jeho ženy Penelopy. Po návrate sa zúčastní na streleckej súťaži, víťaz ktorej má získať ruku Penelopy. Odysseou porazí všetkých nápadníkov a šťastne sa zvíťazí s vernou Penelopou.

►► **Poznámky:**

- ✓ *Kresťanský výklad Starého zákona nie je totožný s výkladom židovským.*
- ✓ *Achilles, syn morskej víly, ktorá ho vykúpala v rieke Styx tak, že ho držala za päťu, a preto bol zraniteľný len na tomto mieste.*
- ✓ *Caesar inšpiroval mnohých svetových spisovateľov ako napr. Shakespeara, Shawa, Wilda, atď.*
- ✓ *Ovidius sa stal básnickým vzorom pre celú renesanciu.*

► **Archaizmus** je slovo, alebo výraz, gramatická forma, alebo konštrukcia, ktorá dodáva reči ráz staršej etapy vývoja jazyka a používa sa v jazykových prejavoch na charakterizovanie staršej doby. Je to teda slovo, alebo výraz, ktoré je v protiklade k inému rovnocennému slovu reprezentujúcemu v príslušnom jazyku súčasnú slovnú zásobu. Ako príklady na archaizmy sa v slovenčine často uvádzajú tieto slová: cigánska mamba, žertva, brav, mléko, jarok.

► **Zdrobnenina** je expresívny lexikálny prostriedok, ktorý má kladné citové zafarbenie. tvoria silnú vrstvu expresívnych pomenovaní. Napr. (chlap - chlapík - chlápätko).

► **Epiteton** je tróp, básnický prívlastok, umelecký jazykový prostriedok, obrazné pomenovanie, ktoré obsahuje citový (emocionálny) význam. Vyjadruje príznak podstatného mena. Napr. (okrídlené električky, krehký hlas, tichý vánok).

3. Maturitná téma

STREDOVEKÁ LITERATÚRA

800 - 1500

**ZNAMY STREDOVEKU, PIESEŇ O ROLANDOVI, CIDOVI, SLOVO O PLUKU IGOROVOM
VÝVIN JAZYKA, ŽIVOT K. A M.**

► **Znaky stredoveku:** Stredovek je obdobím vojen, epidémií moru a iných chorôb, krížových výprav, ale tiež obdobím formovania štátnych organizácií, kolonizácií a rozdeľovania pôdy. Základnou ideológiou v Európe je kresťanstvo. Cirkevné učenie ovplyvňovalo každodenný život. Školy a knižnice vznikali pri kláštoroch. Kultúrne výtvyry ľudí zobrazovali náboženskú tematiku. Meradlom všetkého bol Boh. Myšlienkovou spojnicou medzi antikou a stredovekom je najprv patristika a potom scholastika. V stredoveku vznikli smery ako napr. Románsky štýl bol prvým univerzálnym smerom stredoveku. Námety boli takmer výhradne náboženské. Gotika bol umelecký smer obdobia vrcholného a neskorého stredoveku a nadobúdala odlišnosti i regionálne zvláštnosti. Spoločným znakom stredovekej literatúry boli často sa opakujúce námety z Biblie alebo antiky. Panovalo latinské: ora et labora- modli sa a pracuj. Hrdinom je svätec alebo mučeník, rytier alebo kráľ. Cieľom stredovekej literatúry je poučovať, dojímať a vychovávať, až napokon baviť. Dôležitý nebol obsah, ale forma. S. I. obľubovala alegóriu. Vytvoril sa zvláštny postup pri písaní- imitácia. Niekedy sa diela parafrázovali. Nezmenené alebo parafrázované diela sa častým opakovaním stali topickými. S. I. sa spravidla člení na dva základné prúdy, na literatúru duchovnú a svetskú. V stredoveku boli tieto významné svetové literatúry: Arabská (Korán), Francúzska, Španielska, Anglická (Beowulf), Nemecká, Ruská, Česká. Naj autory:

- ❖ Aurelius augustinus: *O obci božej, O trojici*
- ❖ Tomáš akvinský: *Suma teologická, Suma proti pohanom*
- ❖ Chanson de geste: *Pieseň o Rolandovi, Cidovi, Alexandreida, Tristan a Izolda*
- ❖ Gautier de châtillon: *Alexandreida*
- ❖ Kosmas (Čes): *Kronika česká*
- ❖ Ján hus (Čes): *Knížky o svatokupectví*
- ❖ Kliment: *Pochvala Cyrílovi Filozofovi, Pochvalné slovo na Cyríla a Metoda, Moravsko panónské legendy, Život sv. Konštantína a Život sv. Metoda* (autor pravdepodobne Gorazd)
- ❖ Maurus: *Legenda o sv. Svoradovi a Benedíktovi, Legendy o sv. Štefanovi*

► **Pieseň o Rolandovi** je najznámejší francúzsky hrdinský epos. Opisuje časy Karola Veľkého, ktorý viedol krížacké výpravy proti pohanským Saracénom v Španielsku. Rytier Roland padol do pasce a hrdinsky bojoval proti presile. Snažil sa rozbiť meč Durandal o skalú, aby sa nedostal do nepriateľských rúk. Cisár Karol Veľký prišiel na pomoc neskoro kvôli tomu, že Rolandova rytierska hrdosť mu nedovolila zatrubiť na čarovný roh Olifant a privolať pomoc, napriek tomu zvíťazil, ale padli jeho rytieri, medzi nimi aj Roland. Tento epos napísal Chanson de geste.

► **Pieseň o Cidovi** je hrdinský epos o národnom hrdinovi menom Rodrigo- Ruy Diaz de Vivar, nazvanom Cid el Campeador, ktorý žil v 11. St. Epos zobrazuje, ako bol Cid pre falošné obvinenie vyhnaný kráľom, vyznamenal sa však v boji proti Maurom, slávne sa vrátil a pomstil zneuctenie svojich dcér. Cid sa stal príkladom kresťanského rytiera, ktorý bojuje za vieru, je verný poddaným kráľa, vzorným manželom a otcom.

► **Slovo o pluku Igorovom** je staroruský epos asi z konca 12. St., opis pochádzal až z 15. St. Nájdený bol v r. 1795, vydaný tlačou. Epos vykresľuje neúspešné ťaženie kniežaťa Igora proti kočovným Polovcom. Knieža Igor je zajatý, oplakávaný svojou ženou Jaroslavnou, ale nakoniec sa mu podarí utiecť. V závere je zdôraznená myšlienka nutnosti zjednotenia krakiny pod vedením Kyjeva. Tému spracoval v slávnej opere Knieža Igor ruský skladateľ Alexander Porfirievich Borodin.

►► Poznámky:

- ✓ *Kresťanstvo existovalo už v období rozpadajúcej sa Rímskej ríše.*
- ✓ *Väčšina ľudí v stredoveku nemala prístup ku vzdelaniu a kultúre.*
- ✓ *Literatúra bola šírená len hlasným prednesom, pretože znalosť čítania a písania bola vlastná len duchovnému stavu.*

►►► Rozbor ďalších významných diel:

Beowulf: Staroanglický epos, ktorý vznikol na základe povesti germánskych kmeňov. Najstaršia rukopisná verzia je z doby okolo r. 1000. Dej sa odohráva v Dánsku a južnom Švédsku. Je plná hrôzostrašných výjavov, lyrických elegických pasáží i mravných ponaučení. Spája antické tradície s kresťanskými. Prvá časť eposu je oslavou hrdinských činov gótskeho princa Beowulfa, ktorý prichádza s družinou pomôcť dánskemu kráľovi. Zabije krvilačného netvora Grendela i jeho matku, oslobodí Dánov od smrteľného nebezpečenstva. V druhej časti eposu sa stane kráľom Góťov. Po dlhoročnom panovaní napadne krajinu ohnivý drak. Bojovať s ním dokáže iba Beowulf a jeho mladý nástupca Wiglaf. Podarí sa im draka zabíť, ale Beowulf umiera.

Pieseň o Nibelungoch: dvojdielny hrdinský veršovaný epos neznámeho autora z doby okolo r. 1200. Vznikol na základe starých hrdinských piesní. Bájny kráľovič Siegfried sa ožení s Kriemhildou a získa obrovský poklad Nibelungov. Zradia a zabijú ho. Kriemhilda chce pomstiť manželovu smrť, preto sa vydá za Atilu a jeho vojsko vyvraždí všetkých Burgundánov. Kriemhilda tiež zomiera. Epos vypovedá o hrdinstve, manželskej láske, zrade a krutosti. Nibelungovia boli mytologické bytosti, trpaslíci, strážcovia a vlastníci pokladu, žijúci pod zemou.

► **Vývin jazyka:** Cyril a Metod prichádzajú na územie Veľkej Moravy, prinášajú prvý kultúrny a cirkevný jazyk Slovanov staroslovienčinu, ktorý vytvorili na základe macedónskeho nárečia z okolia Solúna. Po pôsobení na Veľkej Morave do tohto jazyka prenikli západoslovanské prvky. Neskôr ho ovplyvnili jazyky národov, na území ktorých sa používal ako literárny a hlavne liturgický jazyk). Jeho prvky sa zachovali dodnes v podobe cirkevno-slovanského jazyka, ktorý u nás ako liturgický jazyk používajú gréckokatolícki a pravoslávni veriaci. V tomto období vytvoril Konštantín slovanské písmo hlaholiku na základe malých písmen gréckej abecedy.

► Dielo Moravsko-panónske legendy tvorí **Život sv. Konštantína** (autor Kliment) a **Život sv. Metoda** (autor Gorazd). Je to umelecká próza a historický dokument. Nie sú to legendy v pravom slova zmysle, lebo autori sa pridržiavajú konkrétnych faktov. Neidealizujú K. a M. ako svätcov. V diele Život sv. K. sa autor sústreďuje na K. detstvo, jeho štúdiá, múdrosť, činnosť a vyzdvihuje jeho nadanie, súcit. Dielo zachytáva šírenie kresťanstva. Legenda je napísaná prózou. Obsahuje biblické citáty, symboliku, rečnícke otázky, prírovnania, katastrofy. Dielo Život sv. M. je bohatší na životopisné fakty a približuje Metodovu činnosť na VM. Obsahuje historické dokumenty. Legenda je kratšia, epickejšia, vecnejšia a niet v nej prvok zázračnosti.

4. Maturitná téma

STAROVEKÁ LITERATÚRA

3500 p.n.l.- 5.st.n.l.

**ZNAMY STAROVEKU, GRÉCKA LIT., HOMÉR, VERGÍLIUS
SLOVNÍKY**

► **Znaky Staroveku:** V starovekej literatúre vznikajú prvé literárne diela v písanej forme, ktoré vychádzajú z ústne podávaných mýtov o stvorení sveta, človeka, o historických okamihoch jednotlivých kmeňov. Na začiatku tohto obdobia vzniká najstarší útvar epickej poézie- epos. Opis reálnej skutočnosti sa v ňom mieša s nadprirodzenými javmi, veci môžu mať nadprirodzené účinky alebo vlastnosti. V antickej literatúre vzniká väčšina literárnych žánrov, slohových postupov a umeleckých výrazových prostriedkov. Do starovekej literatúry patria tieto: Sumerská, Staroegyptská, Indická, Čínska, Perzská, Hebrejská, Grécka, Rímska.

Najvýznamnejší autori a ich diela:

- ❖ Neznámy autor: *Mahábhárata*
- ❖ Válmiki: *Rámájana*
- ❖ Mallanág vátsjáján: *Kámasútra*
- ❖ Konfucius (Čin): *Hovory*
- ❖ Lao-c' (Čin): *Tao-te-ťing*
- ❖ Zaratustra (per): *Avesta*
- ❖ Homér (gre): *Ilias, Odysea*
- ❖ Sapfo (gre)
- ❖ Anakreón (gre)
- ❖ Ezop (gre)
- ❖ Aischylos (gre)
- ❖ Sofokles (gre): *Antígona, Kráľ Oidípous, Elektra*
- ❖ Euripides (gre): *Medea*
- ❖ Aristofanes (gre): *Lysistrata*
- ❖ Demostenes (gre)
- ❖ Platón (gre): *Úvaha*
- ❖ Aristoteles (gre): *Poetika*
- ❖ (autori rímskej literatúry vid' M. T. č. 2)

► **Grécka literatúra:** Rozvoj tejto literatúry sa datuje už od rozpadu rodového zriadenia a vlády rodovej aristokracie. Svedčia o tom diela *Hésia*, ale aj najvýznamnejšieho gréckeho spisovateľa Homéra. V gréckej spoločnosti boli vytvorené kultúrne hodnoty, ktoré sa stali základom európskej vzdelanosti. Antická grécka literatúra zdokonalila predovšetkým tragédiu a epos. (Autori a ich diela vid' **Znaky Staroveku**- (od Homéra až po Aristotela).

► **Homér** je autorom dvoch veľdiel gréckeho písomníctva eposov *Ilias a Odysea*. Ide o eposy z obdobia Trójskej vojny. Homér ako prvý vniesol v týchto dielach do zobrazovaných konfliktov a dejov ľudský rozmer- napr. jeho bohovia majú podobné cnosti a chyby ako ľudia. Homér bol básnik, ktorého meno je spájané s pravdepodobným autorstvom najstarších zachovaných európskych slovesných pamiatok.

► **Vergílius** bol básnikom a vo svojich dielach propagoval snahy o obrodu rímskeho impéria. Je autorom rímskeho eposu *Aeneas*, pri ktorom sa inšpiroval Homérovými eposmi. Na spôsob Odysea desať rokov putuje grécky bojovník z Tróje Aeneas (syn kráľa a bohyně Afrodity), aby si nakoniec podľa veštbý vzal za ženu dcéru kráľa Latína a založil mesto (budúci Rím) a latinský národ. Autor sa preslávil aj lyrickou poéziou, v ktorej chválil mravné zásady a spôsob života roľníkov- *Georgica* a pastierov- *Bucolica*. Vergíliová lyrická poézia inšpirovala Jána Hollého pri tvorbe diela Selanky. Pri tvorbe eposov využil poznanie Homérových eposov a Vergíliovej Aeneidy.

►► Poznámky:

- ✓ Prvý zapísaný zákonník na svete nechal do kameňa vytesať klínovým písmom kráľ Chammurapí (1788 pred n. l.)
- ✓ Čínska literatúra mala sklon sa vyvyšovať nad druhými kultúrami. Ovlivnili ju tri veľké učenia: Konfucianizmus, Taoizmus, Budhizmus.
- ✓ Zjednotiteľom Perzskej ríše bol Kýros II

► **Slovníky:** Krátky slovník slovenského jazyka- výkladový slovník, jeho hlavnou úlohou je výklad významu slov. Pravidlá slovenského pravopisu- pravopisný slovník, uzatvára pravopisné pravidlá. Pravidlá slovenskej výslovnosti- výslovnostný slovník, uzatvára správnu výslovnosť. Slovník slovenského jazyka- šesťväzkový výkladový slovník. Synonymický slovník slovenčiny- obsahuje rovnoznačné slová. Slovník cudzích slov- vykladá význam cudzích slov. Historický slovník slovenského jazyka- historicky príznakové slová. Slovník slovenských nárečí- nárečové slová. Frekvenčný slovník slovenčiny- slová podľa frekvencie ich použitia. Retrográdny slovník slovenčiny- slová podľa abecedy, ale obrátené zozadu. Malý frazeologický slovník- slová a ich výskyt v obrazných pomenovaniach. Malý synonymický slovník- slová a ich synonymá.

5. Maturitná téma

HUMANIZMUS A RENESANCIA

1500-1650

**HUMANIZMUS A RENESANCIA VO SVETE
TRÓPY A FIGÚRY**

► Rozvoj **humanizmu a renesancie** súvisel s rozvojom meštiactva. V literatúre sa prejavilo úsilie o návrat k ľudským, pozemským radostiam a starostiam, zdôrazňovalo sa právo na radosné prežívanie života na zemi. V dielach autori vychádzali z úcty k rozumu (racionalizmus), zmyslového poznania (senzualizmus), do popredia sa dostávali problémy jednotlivca (individualizmus). Hrdinovia literárnych diel sú ľudia s rôznorodými vlastnosťami, ktorí dokážu bojovať za vznešené ideály. V tomto období sa rozvinula poézia, próza i dráma, tragédia, román, sonet. Na Slovensku sa uplatnili piesne, povesti a balady. Renesancia je mohutný umelecký a myšlienkový smer, ktorým sa ľudia vymaňovali zo stredovekého spôsobu myslenia. Stavia sa proti nadvláde teológie, presadzuje rozvoj prírodných vied a vied o človeku. Na rozdiel od stredovekého univerzalizmu presadzuje individualizmus. Humanizmus bol myšlienkový smer zdôrazňujúci ľudskú dôstojnosť a slobodný rozvoj osobnosti. Humanisti presadzovali klasickú latinčinu. Zdôrazňovali starogrécky ideál krásy a dobra. Vyústil do reformácie a osvietenstva. Renesančný štýl sa výrazne prejavuje v rôznych umeleckých odvetviach: staviteľstvo, maliarstvo, sochárstvo. Literatúra tohto obdobia sa členila na literárny humanizmus a literatúru renesancie. Humanisti študovali a vydávali diela gréckych a rímskych básnikov. Autori sa venovali aj retorike. Uprednostňovali žánre zabudnuté stredovekom: epos, satiru, lyrickú pieseň, epigram, poviedku, komédiu, tragédiu. Do literárnej tvorby prenikli národné jazyky. Štylistika diel bola jednoduchšia. Do tohto obdobia patrila aj reformácia, čo bolo hnutie, ktorého cieľom bolo reformovať rímskokatolícku cirkev, odstrániť nedostatky a obmedziť jej moc. Taktiež do tohto obdobia patria tieto svetové literatúry: Talianska, Francúzska, Španielska a Anglická. Najvýznamnejší autori a ich diela:

- ❖ Dante Alighieri (tal): *Božská komédia*
- ❖ Rancesko Petrarca (tal): *Spevník*
- ❖ Niccoló Machiavelli (tal): *Vládár, Mandragora*
- ❖ Giovanni Boccaccio (tal): *Dekameron*
- ❖ Francois Villon (fra): *Malý testament, Veľký testament*
- ❖ Francois Rabelais (fra): *Gargantua a Partagruel*
- ❖ Miguel de carventes saavedra (špa): *Dômyselný rytier Don Quijote de la Mancha*
- ❖ Lope de vega (špa): *Fuente Ovejuna*
- ❖ Geoffrey chaucer (ang): *Canterburské poviedky*
- ❖ William Shakespeare (ang): *Skrotenie zlej ženy, Dvaja šľachtici z Verony, Mnoho kríku pre nič, Veselé panie windsorské, Večer trojkráľový, Benátsky kupec, Sen noci svätajánskej, Henrich IV, Richard III, Richard II, Henrich VI, Henrich V, Július Caesar, Romeo a Júlia, Hamlet, Othello, Kráľ Lear, Macbeth, Antonius a Kleopatra, Zimná rozprávka, Búrka.*

►► **Poznámky:**

- ✓ *Renesancia je dobou prírodných a astronomických objavov*
- ✓ *Vedúcou osobnosťou európskeho humanizmu bol Erasmus Rotterdamský*
- ✓ *Renesanční umelci boli často mnohostrannými osobnosťami, napr. Michelangelo Buonarotti bol sochár, staviteľ, maliar, básnik. Leonardo da Vinci bol maliar, vynálezca, konštruktér, sochár, architekt*

- ✓ *Shakespeareove komédie majú často až neuveriteľný dej. Bol to najväčší anglický i svetový dramatik*

- ▶ **Trópy:** nepriame pomenovanie; použitie slova v prenesenom význame. Prenos pomenovania jedného javu na iný jav sa uskutočňuje na základe podobnosti, vecných súvislostí, použitia slova v opačnom význame a pod. Najjednoduchším typom je prirovnanie.
- ▶ **Anafora** je slovná figúra, opakovanie rovnakého slova alebo skupiny slov na začiatku za sebou idúcich veršov alebo viet. Napr. (Láska je rozkvitnutá ruža, láska sú slzy v očiach muža...)
- ▶ **Metafora** je prenášanie významu z javu na jav, a to na základe ich vzájomnej podobnosti. Napr. (má kamenné srdce).
- ▶ **Perzoniifikácia** je druh metafory. Je to prenášanie ľudských vlastností na neživé predmety, abstraktné javy alebo zvieratá. Neživý predmet, abstraktný jav alebo zviera musia vykonávať činnosť typickú pre človeka. Napr. (vietor sa hneval).
- ▶ **Metonymia** je prenášanie pomenovania z istého javu na iný jav na základe istej vecnej, reálnej súvislosti. S priamym významom ju spája vnútorný alebo vonkajší vzťah. Napr. (mama nosí líšku, ležať na trojke, čítať Kukučina).
- ▶ **Symbol:** metonymie sa často stávajú symbolmi. Takými to metonymiami- symbolmi sú napríklad v štúrovej Tatry a Dunaj, Kráľova hoľa atď., cez ktoré vstupuje do ich básnickej tvorby Slovensko. Napr. (nad Tatrou sa nebo kalí).
- ▶ **Prirovnanie** je porovnanie dvoch vecí na základe istej podobnosti. Využívajú sa spojky ako, jak, než, sťa, sťa by, pred ktorými sa nepíše čiarka. Napr. (vysoký sťa jedľa).
- ▶ **Synekdocha:** Prenášanie pomenovaní na základe kvantitatívnych vzťahov medzi javmi. Pochopenie zámenu významu [Stuj noho(celý zbor); Požadať o ruku(celku za časť)]
- ▶ **Paronomázia:** Založená na opakovaní slov s rovnakým slovným základom. [Slávme slávne slávnú slávu Slávov slávných]
- ▶ **Lexikálne figúry** – Slovné figúry založené na opakovaní tých istých slov, alebo pojmov.
- ▶ **Anafora** – Je založená na opakovaní slova, alebo skupiny slov na začiatku verša, alebo vety.
- ▶ **Epifora:** Opakovanie slov, alebo skupiny slov na konci verša.
- ▶ **Epanastrofa:** Opakovanie slova, alebo skupiny slov na konci prvého a začiatku nasledujúceho verša.
- ▶ **Kalambúr:** Zakladá sa na zvukovej podobnosti významovo rozdielnych slov. [Všetko čo asimiluje asi miluje]
- ▶ **Epizeuxa:** Najjednoduchší spôsob opakovania toho istého slova v tom istom tvare za sebou.[Ďaleko, ďaleko....; Nevie, neviem....]
- ▶ **Chiazmus:** Prekrížené väzby. [Umenie je dlhé, krátky je život]
- ▶ **Rečnická otázka:** Autor nečaká odpoveď na otázku. Funkciou je vzbudiť pozornosť poslucháčov nečakať na odpoveď.
- ▶ **Elipsa:** Vynecháva slová, ktoré nemajú lexikálnu hodnotu.[Jožko ako stojíš? Ruky z vreciek!(Jožko ako to stojíš? Daj si ruky z vreciek von!)]
- ▶ **Zeugma:** (Príbuzná elipse) Násilná elipsa. Hodnotí sa ako deformácia textu.[Jožko ako to stojíš? Ruky!]
- ▶ **Apoziopéza:** Neukončená výpoveď. Ak autor nechce dokončiť, nevie, alebo bol vo výpovedi prerušený.
- ▶ **Klimax:** Stupňovanie, **Antiklimax:** Odstupňovanie napätia, **Oxymoron:** Prirovnávanie protikladom.[Živá mŕtvolaj], **Asyndeton:** Bez spojky súvetie, **Polysyndeton:** Spojky sa hromadia medzi vetami., **Paradox:** Neskutočný jav. Celá veta je nezmysel.
- ▶ **Perifrása:** Vzniká tým, že predmet alebo pojem sa nepomenuje priamo, ale opisom, vymenovaním charakterist. znakov, istých vlastností namiesto celku. Fínsko = zem tisícich jazier, Prešov = Atény na Toryse

- ▶ **Aliterácia**: Je to figúra, zakladajúca sa na opakovaní hlások alebo skupiny hlások na začiatku za sebou idúcich slov. Napr. Slávme slávne slávu slávnych Slávov.
- ▶ **Asyndeton**: vynechávanie spojok.
- ▶ **Synestézia**: je to básnický tróp (druh metafory) zakladá sa na spojení dvoch pojmov označujúcich iné zmyslové vnemy. Napr. sladká vôňa, ostrá chuť.
- ▶ **Antonómázia**: druh metonymie, keď sa namiesto mena osoby použije opis alebo charakteristická vlastnosť. Napr. Ľudovít XIV- Kráľ Slnko.
- ▶ **Hyperbola**: zveličovanie, je to druh trópu. Napr. napísal som ti more listov.
- ▶ **Irónia**: je to výsmech na princípe substitúcie- zámena. Napr. Prílišným chválením dosahujeme právi opak-účinok býva negatívny.
- ▶ **Sarkazmus**: vystupňovaná irónia, ostrá kritika, nelútostný výsmech nejakého škodlivého javu.

6. Maturitná téma

BAROK

1650-1780

BAROK V EURÓPSKEJ LITERATÚRE

OHYBNÉ SLOVNÉ DRUHY- GRAMATICKÉ KATEGÓRIE PODSTATNÝCH MIEN

► **Barok v európskej literatúre:** Pokračujúce šírenie reformačných myšlienok so sebou prináša zmeny vo veciach viery a tiež vojnové konflikty. Najrozsiahlejším bola tzv. tridsaťročná vojna, ktorú vyvolali rozpory medzi katolíckymi a protestantmi vo vnútri rímsko-nemeckej ríše. Bezprostredným impulzom sa stalo české stavovské povstanie proti habsburskému cisárovi Ferdinandovi II. Vojna bola ukončená v roku 1648 tzv. vestfálskym mierom. Nastal zrod absolutistickým monarchií a vláda francúzskeho kráľa Ludovíta XIV. Barok je umelecký smer, ktorý panoval od pol. 16. St. v Taliansku a v Španielsku, v priebehu 17. St. sa rozšíril do celej Európy. Z renesancie preberá túžbu po poznaní, zmyslovosť a zmyselnosť, ale zároveň sa prejavuje nevierou v človeka, jeho pozemský svet a pocit jeho pomínelosti a márnosti. Barokový človek je zmietaný trvalou neistotou svojho bytia. Nad rozumom víťazí fantázia a viera. Barok sa prejavoval taktiež v rôznych umeleckých odvetviach ako napr. v staviteľstve, hudbe, maliarstve. Baroková literatúra oživila typické stredoveké žánre. Podobne ako ostatné druhy umenia stavia na alegórii a symbolike. Dominoval nadnesený knižný štýl, najmä básnický. Používali sa zložité trópy a figúry. Najvýznamnejšie európske barokové literatúry: Talianska, Nemecká, Anglická a Česká. Barokové obdobie na Slovensku sa vyznačovalo protihabsburskými povstaniami v Uhorsku. Vyúsťovalo to do hladu a moru. Slovenská baroková literatúra charakterizovala zvýšený záujem o slovenské dejiny. Rozdeľovala sa na náboženskú a svetskú. Najvýznamnejší autori a ich diela:

- ❖ Torquato Tasso (tal.): *Oslobodený Jeruzalem*
- ❖ Hans Jacob Christoffel von Grimmelshausen (nem.): *Dobrodružný Simplicius Simplicissimus, Pobehlica Guráž*
- ❖ John Milton (ang.): *Stratený raj, Raj znovu nájdený*
- ❖ Jan Amos Komenský (čes.): *Didactica magna, Informatorium školy mateřské, Janua linguarum reserata, Orbis pictus*
- ❖ Benedikt Sološi (slo): *Canthus catholici*
- ❖ Peter Benický (slo): *Slovenské verše*
- ❖ Hugolín Gavlovič (slo): *Valaská škola mravův stodola*
- ❖ Ján Simonides (slo): *Väznenie, vyslobodenie a putovanie*
- ❖ Samuel Hruškovič (slo): *Život Samuela Hruškoviča*
- ❖ Daniel Krman (slo): *Cestovný denník*
- ❖ Móric August Beňovský (slo): *Pamäti a cesty grófa M. A. B.*
- ❖ Matej Bel (slo): *Historicko-zemepisná vedomosť o novom Uhorsku*
- ❖ Adam František Kollár (slo): *O pôvode a stáлом používaní zákonodárnej moci*
- ❖ Ján Baltazár Magin (slo): *Ostne... alebo Obrana*
- ❖ Eliáš Ladiver (slo): *Tragoedia, neb Hra smutná, prežalostná*

►► **Poznámky:**

- ✓ *Pre barok je príznačná hyperbolizácia negatívnych javov, duchovnosť a mysticizmus, citovosť a zveličovanie*

- ✓ *Rokoko je završením baroka. Hlavnými znakmi rokoka sú nežnosť, veselosť a hravosť*
- ✓ *Našu barokovú literatúru charakterizovala mimoriadna úcta k slovenskému jazyku*
- ✓ *Juraj Jánošík sa stal v tomto období legendárnym bojovníkom za práva poddaných*

►►► **Rozbor významných diel:**

Oslobodený Jeruzalem- hrdinský epos o osudoch prvej križiackej výpravy. Stretávajú sa v ňom dve témy: svet zbraní úzko spätý s teologickými predstavami a svet ľudských citov. Jeruzalem je svätým hrobom, predstavuje duchovné absolútno, svetlo pravdy, ktoré treba dobyť- moslimovia sú mocnosťami temnoty, preto im pomáha Lucifer a križiakom Boh a archaniel Michal. Dielo zobrazuje oslobodenie Jeruzalema z rúk Saracénov, ktorí sú spolčení s pekelnými mocnosťami. Nástrojom pekla je i krásna kúzelníčka Armida. Jej kúzlu podliehajú kresťanskí rytieri, medzi nimi i Rinaldo. Napriek tomu sa Rinaldovi podarí obrátiť Armidu na kresťanskú vieru. Vlastným zmyslom skladby nie je iba hrdinovo dobrodružné dobyvanie sveta, ale boj proti rozvratným silám v človeku, napätie medzi pokušením sveta a vnútornými povinnosťami.

Valaská škola mravív stodola- rozsiahla veršovaná skladba. Valaská škola- to je životná múdrosť a skúsenosť spísaná medzi pastiermi, mravív stodola- to su mravné ponaučenia a praktické rady o životných otázkach na základe náboženských, svetských a morálnych zásad, ktoré majú viesť čitateľa k zbožnému a cnostnému životu. Objasňoval vzťah jednotlivca k Bohu, bližným k spoločnosti, za pravé šťastie považuje Božiu milosť, odsudzuje poverčivosť, vieru v sny a upozorňuje na nevyhnutnosť smrti, preto nabáda ľudí k bázni pred Bohom. Témy básní, v ktorých sa nachádzajú základné medziľudské vzťahy: rodina, priateľstvo, práca, mier, vzdelanie, vlasť, vrchnosť, vojna, chudoba, bohatstvo, zlodejstvo a pod.

Cestovný denník- vrcholné dielo barokovej literatúry. Daniel Krman ho napísal z poznámok, ktoré si urobil počas cesty s náboženským poslaním za švédskym kráľom Karolom XII., ktorý vtedy bojoval proti Petrovi Veľkému v Bielorusku. Cesta trvala dva roky, putoval tam mnohými územiami: Poľskom, Pruskom, Litvou, Bieloruskom, Ukrajinou a Moldavskom. Bol očitým svedkom porážky Švédov pri Poltave. Oboznamuje čitateľa s dôležitými historickými osobnosťami- cárom Petrom Veľkým, kráľom Karolom XII., kozáckym kniežatom Mazepom. Zaujímal sa o zemepisné, sociálne, politické, národnostné, náboženské a kultúrne pomery. Pútavé sú jeho postrehy o skorumpovanosti pravoslávneho duchovenstva, o ruskej zime, o Židoch. Zážitky podložil náboženskou interpretáciou skutočnosti. Medzi najpozoruhodnejšie partie patria národopisné poznámky z poľského, litovského, ukrajinského a moldavského územia- o charaktere, zvykoch, náboženstve, odievaní... Lutoval matku, ktorá nemala čo dať jesť deťom, lebo švédske vojsko ju o všetko obralo. Denník sa vyznačuje veľmi dramatickým rozprávaním a jednoduchým opisným rozprávačským štýlom s veľkou dynamickosťou.

► **Ohybné slovné druhy- gramatické kategórie podstatných mien:** tieto slovné druhy možno ohýbať, t. j. pri používaní v jazyku menia svoj tvar. Rozlišujeme dva druhy ohýbania slovných druhov: skloňovanie a časovanie. Skloňovanie nastáva skloňovaním podstatných mien, prídavných mien, zámen a čísloviek. Časovaním sa časujú slovesá. Podstatné mená delíme na všeobecné, vlastné a abstraktné. Ich gramatické kategórie sú rod (mužský, stredný, ženský), číslo (singulár a plurál), pád (Nominatív, genitív, datív, akuzatív, lokál, inštrumentál). Vzory pod. mien: chlap, hrdina, dub, stroj (m. r.), žena, ulica, dlaň, kosť (ž. r.), mesto, srdce, vysvedčenie, dievča (s. r.).

7. Maturitná téma

ROMANTIZMUS

1840-1850

SVETOVÝ A SLOVENSKÝ ROMANTIZMUS
SYLABICKÁ PROZÓDIA, ALITERÁCIA

► **Svetový a Slovenský romantizmus:** Svetový romantizmus je myšlienkové hnutie a jeden z hlavných umeleckých smerov 19. storočia. Uplatňoval tvorivú slobodu umelca. Staval cit, vášne, fantáziu a vôľu, pravdivosť, zdôrazňoval konkrétneho jedinca, ideu národa. Hlavnými znakmi romantizmu sú individualizmus, subjektivismus a modernizmus. Literármi romantici vyzdvihujú silu prírody, obdivujú minulosť, mystiku a exotiku. Literatúra kladla dôraz na pôvodnosť, tvorivú slobodu umelca, jeho emocionalitu a spontánnosť. Typickými žánrami boli lyrická balada, básnická poviedka či poéma, moderný epos, román vo veršoch, dramatickú báseň, historický román a poviedka. Objavil sa nový typ- romantický hrdina- výnimočná osobnosť, často spoločenský vydedenec- zlodej, tulák, kat, žobrák, vrah. Romantický hrdina sa často ocitá v neriešiteľnom konflikte s okolitým svetom. Hrdina je idealizovaný, túži po láske, ale vie, že ju nenájde. Slovenský romantizmus: V celej Európe silnela vlna národnoslobodzovacieho hnutia, ktorá vyústila do revolúcií v r. 1848. Na čele hnutia bola stredná šľachta. Jej hlavným predstaviteľom bol Lajoš Košút, ktorý bol odporcom k politike Viedne, maďarským nacionalizmom a maďarizáciou. Iniciatívu v boji o osamostatnenie slovenského národa preberá mladá generácia: Štúrova škola. Jej centrom sa stáva bratislavské lýceum, kde v roku 1829 vznikla spoločnosť česko-slovenská. Bol to študentský samovzdelávací spolok, ktorý po príchode L. Štúra zmenil program. Dôležitými znakmi romantickej literatúry na Slovensku bol návrat k slovanským žánrom, odklon od antických vzorov, ľudový hrdina, autori boli málo subjektívni. Vynikali kontrasty, synkretizmus, sylabický veršovaný systém. Hlavným literárnym druhom sa stala lyrika, dominuje balada. Hrdinova nálada korešponduje s prírodou. Do tohto obdobia patria tieto svetové literatúry: Anglická, Francúzska, Nemecká, Ruská, Poľská, Maďarská, literatúra USA, Česká. Najvýznamnejší autori a ich diela:

- ❖ George gordon byron (ang.): *Childe Haroldova púť, Džaur, Korzár, Lara, Chillonský väzeň*
- ❖ Percy bysshe shelley (ang): *Odpútaný Prometheus*
- ❖ Walter scott (ang): *Waverley, Ivanhoe, Pirát, Talizman, Quentin Durward*
- ❖ Victor Hugo (fra): *Cromwell, Chrám Matky Božej v Paríži, Legenda vekov, Bedári, Robotníci mora, Deväťdesiattri*
- ❖ Novalis (nem): *Hymny noci*
- ❖ Jakub a wilhelm grimmovci (nem)
- ❖ Heinrich Heine (nem): *Kniha piesní, Obrazy z ciest*
- ❖ Alexander sergejevič Puškin (rus): *Kaukazský zajatec, Bachčisarajská fontána, Cigáni, Eugen Onegin, Kapitánova dcéra, Píková dáma, Poviedky Belkina, Vichrice*
- ❖ Michail Jurievič Lermantov (rus): *Démon, Hrdina našich čias*
- ❖ Adam Mickiewicz (pol): *Konrad Wallenrod, Pán Tadeáš*
- ❖ Sándor Petöfi (mad): *Obeste kráľov, Apoštol*
- ❖ Edgar Allan Poe (USA): *Havran, Vraždy na ulici Morgue, Jama a kyvadlo, Zánik domu Usherovcov*
- ❖ Karel Jaromír Erben (čes)
- ❖ Karel Hynek mácha (čes): *Cikáni, Máj*
- ❖ Božena Němcová (čes): *Pohorská vesnice, V zámku a v podzámčí, Chýže pod horami, Babička*
- ❖ Ľudovít Štúr (slo): *Nárečja slovenskuo a potreba písania v tomto nárečí, Náuka reči slovenskej, Slovensko a svet budúcnosti*

- ❖ Samo Chalupka (slo): *Kozák, Líkavský väzeň, Kráľoholská, Boj pri Jelšave, Turčín Poničan, Branko, Mor ho!*
- ❖ Janko Kráľ (slo): *Duma bratislavská, Dráma sveta, Zakliata panna vo Váhu a divný Janko, zverbovaný, Pán v tŕní, Kvet, Zabíj, Kríž a čiapka, Bezbožné dievky*
- ❖ Andrej Sládkovič (slo): *Marína, Detvan*
- ❖ Ján Botto (slo): *K mladosti, Náj na Dunaji, Žltá ľalia, Ctibor, Margita a Besná, Smrť Jánošíkova*
- ❖ Jozef Miloslav Hurban (slo): *Olejkár, Od Silvestra do Troch kráľov, Slovensko a jeho život literárny*
- ❖ Ján Kalinčiak (slo): *Bratova ruka, Pút lásky, Reštavrácia*
- ❖ Michal Miloslav Hodža (slo): *Dobruo slovo Slovákom súcim na slovo*
- ❖ Viliam Pauliny-tóth
- ❖ Samo tomášik

►► Poznámky:

- ✓ *V 19. St. bol romantizmus postupne vystriedaný realizmom*
- ✓ *Autor sa obyčajne so svojou postavou stotožňuje, vkladá do nej autobiografické črty*
- ✓ *Odrodou romantizmu je byronizmus- spor hrdinu so svetom*

►►► Rozbor významných diel:

Chrámy Matky Božej v Paríži- román, príbeh osudového vzťahu ohyzdného Quasimoda, krásnej Esmeraldy a pokryteckého kňaza Frola. Sugestívne zachytáva život spoločenských vrstiev v stredovekom Paríži. Dej románu je vystavený na kontrastoch. Fyzicky škaredý, ale duševne ušľachtilý zvonár chrámu, Quasimodo, tajne miluje cigánku Esmeraldu, ktorej krása a úprimnosť kontrastujú s prostredím biedy chudobných a lakomosťou, pokrytectvom vyšších vrstiev. Keď na seba Esmeralda vezme zodpovednosť za zločin, ktorý nespáchala, a je zaň odúdená na smrť, zachráni ju kňaz chrámu, Frollo, ktorý ju tiež miluje. Ona ho ale odmieta a kňaz ju vydáva bez milosti smrti. Quasimodo zvrhne Frola z chrámovej veže a sám umiera objímajúc už mŕtvu Esmeraldu. Podnetom k napísaniu románu bolo slovo osud, ktoré našiel Hugo na stene napísané vo veži.

Máj- lyrickoepická báseň. Skladba má predspev. Najvýznamnejšie dielo českého romantizmu. Máchov musel knihu vydať vo vlastnom náklade, lebo dielo bolo jeho súčasníkmi nepochopené. Autor v ňom rieši otázku viny, cti, trestu a ľudskej vernosti. Stotožnil sa s tragickým osudom oboch hlavných postáv- autoštylizácia, príroda má v deji démonickú moc, nestará sa o človeka, ktorého osud je jej ľahostajný, ide za svojimi cieľmi- človeku neznámymi. V skladbe nachádzame dvojnásobný kontrast- smrť uprostred kvetu mladosti a zároveň uprostred máhovej prírody a rozvíjajúcej sa lásky. V závere do skladby vstupuje lyrický hrdina- básnik. Prichádza do Vilemova kraja a stotožňuje sa s hrdinom svojej skladby. Skladba zachytáva rozpor medzi životom a smrťou, nesmrteľnosťou a vedomím zániku. Máchov Vilém je typickou romantickou postavou- je vylúčený zo spoločnosti (z domu je vyhnaný otcom, stane sa vodcom lúpežníkov). Pomstí sa nepoznanému otcovi za zvedenie svojej milé Jarmily a ako otcovrah je odsúdený na smrť. Dozvie sa o tom Jarmila a zo žiaľu nad osudom Vilému skočí do jazera. Noc pred popravou je naplnená Vilemovými filozofickými úvahami o ľudskom živote a smrti.

Babička- poviedka. Čerpá zo spomienok na babičku, ktorá trávi posledné roky svojho života na Starém bělidle a stará sa v rodine svoje dcéry o vnúčatá. Zachytáva jeden rok vidieckeho života so všetkými povinnosťami a radosťami, všednými i sviatočnými udalosťami. Dej nemá súvislú líniu, ide len o zachytenie jednotlivých obrazov. Babička je idealizovaná postavou, ktorá stelesňuje životodárnú silu ľudu, harmonickú osobnosť a večný ideál ľudstva.

Mor ho!- hrdinská epická báseň. Historický námet Chalupka využil na to, aby vyburcoval svojich rovesníkov k aktívnemu boju za práva národa. Malá skupinka Slovákov reprezentuje slovenský národ, rímsky cár zas Madarov. Autor nedodržia epický odstup medzi rozprávačom a rozprávaným dejom, ako to vyžaduje poetika klasického eposu, on svojich hrdinov povzbudzuje do boja, varuje ich pred nebezpečenstvom. Príbeh podáva tak, akoby sa udalosti odohrávali pred jeho očami, akoby on sám bol jeho účastníkom. Kompozičným postupom je kontrast: túžba po mieri, slobode a rovnoprávnosti reprezentovaná Slováckmi a zotročovanie. Ideou skladby je právo každého na slobodu a odhalenie postaví sa presile aj za cenu vlastného života. Hrdina je kolektívny- slovenský junáci.

Marína- básnická skladba. Autor predstavuje štúrovcom Marínu ako anjela, bohyňu, ktorej čistotu, hrdosť, krásu žiadna predstava nevystihuje. V básni spomína Sitno, Hron, postupne vyrastá obraz Slovenska, v ktorom sa prelína básnikova láska k vlasti s láskou k dievčine. Po sklamaní, keď mu spoločnosť nepraje v naplnení jeho lásky, sa pokúša nájsť iný zmysel života. Nachádza ho v mladosti, nie veku, ale v stave ducha. Spomína na lásku, ale odmieta imaginárny svet a navracia sa k problémom národa. Autor vyslovil svoju životnú filozofiu, preto ho považujeme za básnika životného kladu a optimizmu. 1. časť má lyrickoepický charakter. Básnik vyslovuje svoj ideál krásy, ktorého stelesnením je Marína. Nad láskou sa začínajú sfahovať mraky, prilietajú motýľ- symbolizuje zvodcu, ktorý lieta z kvetu na kvet, potom sa objavuje skutočný zvodca- had- ktorý ju vystríha pred životom. Lyrický hrdina sa ale utvrdzuje v jej vernosti a vyznáva jej lásku. 2. časť má reflexívno-symbolický charakter. Láska naráža na neprekonateľné spoločenské prekážky. Pokračovaním jeho lásky k Maríne sa stáva láska k vlasti.

► Sylabická prozódia: Prozodický systém je systém pravidiel, ktoré platia pre rytmus určitého druhu poézie. Systémy: Prozodický systém časomerný, prozodický systém sylabický, prozodický systém sylabotonický, prozodický systém tonický. Sylabická prozódia je slabičná a nepredpokladá stopovú organizáciu. Medzi jej

znaky patrí rovnaký počet slabík vo veršoch, intonačná prestávka, združený rým, rytmicko-syntaktický paralelizmus- čo verš, to myšlienka. Posledným znakom je, že využíva dvojveršia a štvorveršia.

► **Aliterácia:** Aliterácia alebo (skôr obrazne) náslovný rým je zvuková štylistická figúra, ktorá vzniká opakovaním rovnakých alebo zvukovo podobných hlások (slabík), na začiatku dvoch alebo viacerých po sebe idúcich slov. Má estetickú funkciu. Napr. „Lízal jeden lilipután lilavkasté lízatko, chutilo mu trochu sladko, trochu nesladko“. „Bala sem - bala tam, kolembá vlna vlnu, kolembá dušu plnú rozkoše čln ... Bala sem - bala tam“, Daniel dangl daroval Danke Dobisovej drevenu dosticku do drevenej debnicky darovanej dedovim deťom do dreveného domceka

8. Maturitná téma

ROMANTIZMUS

ŠTÚROVCI SPISOVNÝ JAZYK

► **Štúrovci:** Bol to hlavný prúd slovenského národného hnutia v polovici 19. storočia, nazvaný podľa jeho najvýznamnejšej osobnosti Ludovíta Štúra. Formoval sa v 30. a 40. rokoch najmä na evanjelickom lýceu v BA, kde pôsobila Spoločnosť Česko-slovanská a spolok Vzájomnosť. Medzi najznámejších štúrovcov patria Janko Kráľ (1822 – 1878) – najrevolučnejší básnik romantizmu+jánošíkovská tematika, Samo Chalupka (1812 – 1883) – vyjadruje v básniach svoju lásku k domovine, vlastenecké čítenie, hrdinstvo slovenského ľudu a odpor k násiliu, Ján Botto (1829 – 1881) – námetmi jeho tvorby sú obetavosť za ciele slobody a sociálnej spravodlivosti a ľudovosť, a nakoniec Andrej Sládkovič (1820 1872) – vyjadruje lásku k slovenskému národu, opisuje romantický ideál slovenskej dievčiny a morálne sily uvedomelého ľudového hrdinu. Postupnými zmenami chceli zlepšovať sociálne a kultúrne pomery, posilňovať pocit ľudskej dôstojnosti a sebavedomie nepriviligovaných vrstiev, vzbudzovať ich záujem o veci verejné, a tak klásť základy občianskej spoločnosti. Zároveň tým posilňovali národnú spolupatričnosť a hrdosť. Zároveň sa pripravovali na vstup do veľkej politiky. Žiadali zastaviť maďarizáciu, uznať Slovákov za národ, uplatniť slovenčinu v nižšom školstve, úradoch a v cirkvi. Za revolúcie v rokoch 1848 - 1849 iniciovali všetky významné slovenské politické aktivity. V roku 1837 vychádza vládne nariadenie, ktoré ruší hnutia mládeže a súčasne aj Spoločnosť Česko - slovanskú. Predstavitelia presunuli činnosť na Katedru reči a literatúry česko-slovanskej. Vedúcim katedry bol profesor Palkovič, zástupcom bol Štúr. Roku 1843 bol Štúr z katedry pre svoje pokrokové myšlienky odvolaný pod zámenkou protištátnej činnosti. Na protest odchádza väčšina študentov s ním do Levoče. Tu vznikajú básne Duma bratislavská od Janka Kráľa a Nad Tatrou sa blýska od Janka Matušku. Štúrovci videli záruku literárneho rozvoja v zdravom jadre slovenského ľudu. Štúrovci sa opierali o ľudovú slovesnosť. Hlavným literárnym okruhom sa stáva lyrika. Vznikajú nové žánre (dráma) ako ponáška na ľudovú pieseň. Najčastejším útvarom bola balada. Diela niesli prvky proti-feudálneho odboja, básnické obrazy. Typická je sylobická prozódia. Rozvíja sa aj próza, ale v menšom rozsahu – historické povesti, kratšie prózy zo súčasného života. Štúrovci sa zaoberali zrušením poddanstva, zdanením šľachty, zveladením priemyslu a obchodu, rozširovaním národného školstva, čo sa prejavovalo aj v článkoch Slovenských národných novín. Štúrovi prívrženci rovnako odmietali feudalizmus, absolutizmus, stavovské privilégia, maďarizáciu, vyznávali moderné politické idey, ako ústavnosť, zastupiteľstvo, rovnosť národov, romantizmus, slovanskú vzájomnosť, obdivovali ľudovú kultúru a nepriviligované vrstvy. Štúrovci sa zaslúžili za vznik slovenskej hymny, vlajky a znaku.

►► **Poznámky:**

- ✓ 24.4.1836 sa tajne uskutočnila pamätná vychádzka na Devín, kde účastníci prijali ku krstným menám aj symbolické slovanské mená (napr. L. Štúr-Velislav).

- ✓ *Ciele spoločnosti: vzdelávanie v rodnom jazyku, šírenie osvety, študovanie dejín, výklad našich aj slovanských autorov, oslava významných historických udalostí.*

► **Spisovný jazyk:** V súkromných rozhovoroch príbuzných ľudí a blízkych priateľov sa používa neformálna, uvoľnená a familiárna reč. Nevenuje sa dostatočná pozornosť výberu slov. V takýchto rozhovoroch ľudia často používajú nespisovné výrazy ako rôzne familiárne slová, nárečové, slangové alebo žargónové výrazy. Aj keď mnohé z týchto slov sú v úzkom kontakte so spisovnými výrazmi a niektoré časom prenikajú do spisovnej slovenčiny, väčšinou ich považujeme za nespisovnú lexiku. Spisovný jazyk: je kodifikovaný (uzákonený), je normovaný – normu slovenského jazyka určujú Pravidlá slovenského pravopisu (pravopis), Pravidlá slovenskej výslovnosti (výslovnosť) a Akademická morfológia (gramatika), je povinný na používanie pre všetkých príslušníkov národa v oficiálnom styku – je to zároveň úradný jazyk.

9. Maturitná téma

PREROMANTIZMUS

1830-1840

**ZNAKY PREROMANTIZMU, ŠTÚR
FRAZEOLGIZMUS**

► **Znaky preromantizmu:** Obdobie medzi dvoma revolúciami (vo francúzsku a v celej Európe), je obdobím nádeí na nové spoločenské usporiadanie. Nespokojnosť s politickými pomermi prináša vlnu revolúcií. Vznik nových národov (Grécko, Belgicko, Rumunsko). Revolúcie v roku 1848 mali krátke trvanie a skoro boli vládnucou mocou porazené. Sentimentalizmus alebo preromantizmus je umelecký smer, ktorý odmietal nespravodlivosť feudalizmu, chladné mudrovanie. Zdôrazňoval citové hodnoty, vznešenosť, pôvodnosť, slobodu. Literatúra zobrazuje ideálny svet, uniká do minulosti alebo do exotických krajov. Básnici si obľúbili určité scenérie ako napr. jazerá, cintoríny, nočný svit. V tomto období je obľúbená anglická poézia, ktorá zdôrazňuje pravdivosť citu, hĺbku vášne, prežitok srdca. Preromantický básnik sa stáva hovorcom národného kolektívu. Najvýznamnejší autori a ich diela:

- ❖ Jean jacques rousse (fra): *Rozprava o pôvode nerovnosti medzi ľuďmi, Spoločenská zmluva, Emíl alebo o výchove*
- ❖ Johann Wolfgang Goethe (nem): *Utrpenie mladého Werthera, Ifigénia v Tauride, Faust*
- ❖ Friedrich Schiller (nem): *Zbojníci, Úklady a láska, Panna Orleánska, Don Carlos, Mária Stuartová, Viliam Tell*
- ❖ Johann Gottfried herder (nem): *Myšlienky k filozofii dejín ľudstva*

► ► ► Rozbor významného diela:

Faust- veršovaná tragédia, vzniklo na základe ľudovej povesti. Učený doktor Faust v túžbe po poznaní predal svoju dušu diablovej, a tým upadol do večného zatratenia. Diabol Mefistofeles láka Fausta do milej spoločnosti, odvádza ho od túžby po vede. Do cesty mu stavia mešťanovu dcéru Margarétku. Faust sa do nej zamiluje. Podiel viny na smrti dieťaťa- plodu ich lásky- uvrhne Margarétku do žalára, kde čaká na popravu. V druhej časti sa Faust ocitne na cisárskom dvore. Pomôže vládcovi v ťažkostiach a zamiluje sa do Heleny, s ktorou má syna. Obidve milované osoby mu umierajú, a tak si Faust vyžiada od cisára územie pri mori, ktoré zúrodní. Na ňom budú žiť slobodní ľudia. V uskutočnení svojho sna vidí zmysel svojho života. Ušľachtilý zámer ho zachraňuje pred zatratením.

► **Štúr** sa Narodil v roku 1815 v Uhrovci, zomrel v roku 1856 v Modre. Študoval v Uhrovci, Rábe, Bratislave a v Hale. Bol: kodifikátor spisovnej slovenčiny, jazykovedec, spisovateľ, novinár, politik. Ovládal jazyky: slovenský, latinský, maďarský, nemecký, francúzsky, grécky, ruský, poľský, srbo – chorvátsky, učil sa po anglicky a hebrejsky. Na Bratislavskom lýceu si študenti založili Spoločnosť československá. Po príchode sa Štúr hneď stal jej členom. Na jeseň 1835 sa Štúr stal podpredsedom Spoločnosti. Na hrade Devín si zvolil k svojmu menu druhé, slovanské meno Velislav. Štúr na lýceu riadne prednášal českú a poľskú gramatiku a dejepis. V roku 1838 sa 24-ročný Ľudovít zapísal na univerzitu do Halle. Po absolvovaní univerzitného štúdia sa v roku 1840 cestou do Uhorska

stretol v Prahe a v Hradci Králové s mnohými českými národovcami a navštívil aj P. J. Šafárika, pôsobiaceho v Čechách. Chcel zjednotiť Slovákov prostredníctvom všeslovenského spolku Tatrin. Otázka nastolenia spisovnej slovenčiny sa formovala v Ľudovítovi už dlhší čas. 11. júla 1843 sa Štúr, Hurban a Hodža stretli na Hurbanovej fare v Hlbokom, kde sa dohodli na postupe pri uvádzaní slovenčiny do života. 17. júla navštívili na Dobrej Vode Jána Hollého, ktorého ako významného predstaviteľa bernolákovčiny prvého oboznámili so svojim zámerom. V decembri 1843 vyhodili Štúra z lýcea. Na protest odišlo 22 študentov z tohto lýcea. Od roku 1845 vychádzali Slovenskije národňje novini s prílohou Orol Tatránski, kde mohli začínajúci spisovatelia uverejňovať svoje diela.. V roku 1847 vstúpil na pôdu Uhorského snemu, ktorý sa konal v Bratislave ako poslanec za slobodné kráľovské mesto Zvolen. Boli skoncipované Žiadosti slovenského národa, ktoré načrtli možnosť riešenia slovensko - maďarských vzťahov na základe princípu rovnoprávnosti. Po ich verejnom vyhlásení vydala maďarská vláda na Štúra, Hurbana a Hodžu zatykač. Rok 1851 otvára sériu veľkých bôľov Ľudovíta, pretože v januári mu zomiera brat Karol a o pol roka neskôr jeho otec. V roku 1853 zomrela vo Viedni jeho duchovná priateľka Adela Ostrolúcka a v Trenčíne jeho matka. V týchto čiernych rokoch sa končí aj Štúrova životná púť. Na polovačke v decembri 1855 sa pri pokuse o preskočenie potoka neďaleko Modry nešťastne postrelil. Zomrel 12. januára 1856 v Modre ako štyridsaťročný.

► **Frazeologizmus** je ustálené slovné spojenie, ktorý má prenesený alebo obrazný význam. Skúma frazeologizmy, ktoré podľa pôvodu delíme na ľudové- pranostiky, porekadlá, príslovia. Intelektuálne- spojenia, ktoré sme získali vzdelaním. Europeizmy- sú typické pre niektoré jazyky. Podľa druhu frazeologizmy delíme na súslovicia- sú dvojčlenné spojenia slov a píšú sa cez pomlčku, napr. fifty- fifty , zoči- voči, kade- tade. Frazeologické zrasty- spojenia slov, ktoré navzájom nesúvisia, napr. hádžem hrach na stenu, hľadať ihlu v kope sena. Príslovicia- poučajú a radia, napr. kto neskoro chodí sám sebe škodí. Porekadlá- vtipne pomenúvajú nejaký jav, napr. babka k babce budú kapce. mi o vlku a vlk za dverami. Pranostiky- ľudové pomenovania počasia. Prirovnania- biely ako stena, tvrdý ako skala. Okrídlené výrazy, napr. pôvodne sa vyskytli v nejakom diele. Byť či nebyť?!

10. Maturitná téma

PRÓZA A DRÁMA

1. POL. 20. ST.

PRVÁ SVETOVÁ VOJNA V DRÁME A PRÓZE CHARAKTERISTIKA AUTORA PODĽA OBRÁZKU

► **Prvá svetová vojna v dráme a próze:** Prvá svetová vojna zanechala v literatúre veľmi výraznú stopu. Spisovatelia zobrazujúci vojnovú tematiku si kládli za cieľ opísať vojnové hrôzy a varovať pred nimi. Mnohí z nich sa angažovali v protivojnovom hnutí. V próze literatúra smeruje k väčšej snahe zachytiť skutočnosť čo najplastickšie, vo všetkých možných aspektoch, nie je tu tolko umeleckých smerov. Zo žánrov dominuje poviedka, novela, román. Pokračuje tradícia realizmu 19. St. : píšu sa rozsiahle spoločenské kroniky a rozsiahle romány. Jeden zo smerov moderného, avantgardného umenia prvej štvrtiny 20. St. bol expresionizmus. Prejavil sa vo výtvarnom umení, literatúre a dramatickom umení. Vznikol v Nemecku. V literatúre vyjadruje pocity tiesne, úzkosti, vyvolané presvedčením, že človek je bezmocne stratený v odludštenom svete. Do tohto obdobia patria tieto literatúry: Nemecká, Francúzska, literatúra USA, Ruská a sovietska literatúra, Pražská nemecká literatúra, literatúra Veľkej Británie a Česká literatúra. Najvýznamnejší autori a ich diela:

- ❖ Erich maria remarque (nem): *Na západe nič nové, Cesta späť, Traja kamaráti, Nebo nepozná obľúbencov, Víťazný obľúk, Noc v Lisabone, Iskra života, Čas žitia, čas umierania*
- ❖ Thimas mann (nem): *Buddenbrookovci, Čarovný vrch, Jozef a jeho bratia, Lotta vo Weimare, Doktor Faustus*
- ❖ Hermann hesse (nem): *Pod kolosom, Siddhártha, Stepný vlk, Narcis a Goldmund, Hra so sklennými perlami*
- ❖ Lion Feuchtwanger (nem): *Žid Suss, Zastúbená zem, Bláznova múdrosť alebo smrť a sláva J. J. Rousseaua, Goya, Škaredá vodovodkyňa*
- ❖ Romain rolland (fra): *Peter a Lucia, Divadlo revolúcie, Beethovenov život, Život Tolstého, Ján Kríštof, Očarená duša, dobrý človek ešte žije*
- ❖ Henri barbusse (fra): *Pláčky, Oheň*
- ❖ Marcel proust (fra): *Hľadanie strateného času*
- ❖ Ernest hemingway (USA): *Slnko aj vychádza, Zbohom zbraniam, Komu zvoní do hrobu, Starec a more, Pohybivý sviatok*
- ❖ John dos passos (USA): *USA*
- ❖ Francis scott fitzgerald (USA): *Na prahu raja, Poviedky džezového veku, Krásni a prekliati, Posledný magnát, Veľký Gatsby, Nežná je noc*
- ❖ William faulkner (USA): *Sartoris, Bľabot a bes, Divé palmy*

- ❖ Harry Sinclair Lewis (USA): *Babbitt, Arrowsmith, Elmer Gantry*
- ❖ Theodore Dreiser (USA): *Sestra Carrie, Americká tragédia*
- ❖ Maxim Gorkij (rus): *Makar Čudra, Foma Gordejev, Matka, Detsvo, Vo svete, Moje univerzity, Podnik Artamonovcov*
- ❖ Michail Bulgakov (rus): *Biela garda, Majster a Margaréta, Život pána Moliéra, Psie srdce*
- ❖ Alexej Tolstoj (rus): *Krížová cesta, Peter Prvý*
- ❖ Alexander Kuprin (rus): *Jama, Granátový náramok*
- ❖ Michail Šolochov (rus): *Osud človeka, Donské poviedky, Tichý Don, Rozoraná celina*
- ❖ Franz Kafka (pnl): *Premena, Amerika, Proces, Zámok*
- ❖ Max Brod (pnl): *Život plný bojov*
- ❖ John Galsworthy (lvb): *Forsyťovská sága*
- ❖ James Joyce (lvb): *Dublínčania, Odyseus*
- ❖ Virginia Woolfová (lvb): *Jakubova izba, Pani Dallowayová, K majáku*
- ❖ Jaroslav Hašek (čes): *Črty, povídky a humoresky, Osudy dobrého vojáka Švejka za svetové války*
- ❖ Karel Čapek (čes): *Zařívě hlubiny a jiné prózy, Krakonošova zahrada, Božů muka, Krakatit, Válka s mláčky, R. U. R., Bílá nemoc*
- ❖ Ivan Olbracht (čes): *Nikola Šuhaj loupežník*
- ❖ Alfréd Jarry (fra): *Nadsamec, Kráľ Ubu*
- ❖ George Bernard Shaw (lvb): *Pygmalion, Svätá Jana*

►►► Rozbor významných diel:

Stepný vlk- Dej zložitou komponovaného románu sa odohráva v hrdinovom vedomí, v jeho zážitkoch a úvahách. Svoju existenciu stotožňuje s ďalšími postavami s podobnými menami ako je jeho Harry Haller. Výplodom jeho rozdvojeného vedomia je i filozoficko- psychologická analýza stepného vlka. V monológu starnúceho intelektuála môžeme pozorovať jeho odpor proti meštiactvu a bezduchému svetu kin, preplnených vlakov, džezu. Tento vykoľajený samotár miluje klasické umenie minulosti. Záležitosti ducha a umenia sú preňho bytostne dôležité, napriek tomu spoznáva pôvaby povrchného života, rafinovanej zmyselnosti a zábav moderného sveta.

Škaredá vojvodkyňa- historický román. Margarétu v dvanástich rokoch vydajú za syna Jána Luxemburského. Nevesta vyzerá staršie, je honosne vyobliekaná, má tučne telo s krátkymi rukami, múdre čelo a bystré oči, ale sploštený nos a vydutú peru, za ktorú si vyslúži prezývku Gambaňa. V dospelosti vyženie manžela z krajiny. K novému manželovi cíti chladné priateľstvo a rešpekt, narodila sa im štyri deti. Svoje poslanie vidí v starostlivosti o rozvoj miest, obchodu a remesiel. Ľud však nemá pochopenie pre novosti, jeho sympatie si získava jej rivalka Agnes de Flavon. Margaréta nemá šťastie ani v láske: stáva sa spoluvinnou za smrť manžela a jej syna, následníka trónu, zavraždeného jej blízkym radcom a intrigánom, ktorý ju tým oberie o poslednú radosť v živote. Starnúca vojvodkyňa rezignuje a krajinu prenecháva Habsburgovcom.

Peter a Lucia- najznámejšia protivojnová novela. Dej príbehu trvá od stredy 30.1. do Veľkého piatka 29.3.1918 a odohráva sa v Paríži. Rozpráva o zrození a rozvíjaní sa lásky meštianskeho syna Petra a dcéry robotníčky v továrni, nedoštudovanej výtvarníčky Lucie. Po náhodnom stretnutí v metre vzklíči medzi nimi náklonnosť. Žijú iba svojimi nežnými citmi. Na Veľký piatok vojdú do kostola, aby si vypočuli hudbu. Zahynú pod padajúcim pilierom

Zbohom zbraniam- román o láske, ktorá prišla v nevhodný čas, chcela ho poprieť a vymaniť sa z jeho závislosti, a možno práve preto stroskotala. Román opisuje romantický milostný vzťah amerického poručíka Fredericka Henryho, ktorý slúži ako dobrovoľník v talianskej armáde a sestričky Catherine Barkleyovej, ktorí sa náhodou stretávajú v jednej ošetrovni – na ich osudoch autor dokumentuje hrozné okamihy a účinky 1. svetovej vojny. Život je krutý, aj keď dáva zbohom zbraniam, šťastia sa nedačkáť. Vyjadrenie nezmyselnosti vojny, označenie vojny ako symbol všeobecného chaosu a zbytočného umierania a ničenia ľudských hodnôt v kontraste s láskou.

Starec a more- Starec Santiago, kubánsky rybár, prvých 40 dní mu pomáhal chlapec Manolin. Kedysi zasvätil Manolina do tajov tohto remesla. Starcovi sa na návnadu chytil veľká ryba, ktorá ho dva dni a dve noci vlečie na mori. Je hladný, zoslabnutý a po ťažkom boji sa mu podarí rybu harpúňovať a pripútať k člnu. Čoskoro sa objaví žralok. Prídu aj ďalšie a zožerú mu mäso z celej ryby. Prvé nájazdy dravých rýb starec odvráti nožom a veslami, keď však pri obrane zničí akékoľvek zbrane, rezignuje a zanechá mäso mŕtvej ryby napospas útočiacim žralokom. V ten istý deň neskoro v noci vpláva na pokraji síl do domovského prístavu, vlečie za loďou len ohlodanú kostru ryby. O vysileného starca sa po návrate stará jediný priateľ, chlapec Manolin. Ten so starcom chodil rybárčiť už skôr a pomohol mu vypraviť sa na posledný lov. Chlapec rybára obdivuje a vytrvalo verí v jeho starobou oslabené schopnosti a skúsenosti.

Premena- V diele Premena od Franza Kafku autor zobrazuje arogantný postoj ľudí (aj najbližších) k človeku, ktorý sa nejako odlišuje od spoločnosti. Kafka si vybral ale originálnu príčinu zlému počínaniu si rodiny voči synovi/bratovi. "Nechal" ho premeniť na chrobáka, ktorý nevie hovoriť, má zvrátené chuťové cítenie, má rád tmavé zákutia izby,... týmto ho odlišil od spoločnosti "očosi" výraznejšie...

Osudy dobrého vojáka Švejka za svetové války- Humoristický román, najznámejšie dielo českej literatúry. Hašek v románu satiricky vykresluje pomery v rakousko-uherskom mocnárství. Hlavná postava zdánlivo prostoduchého vojáka Josefa Švejka se z každého malého dostane díky neobyčejné výmluvnosti. I mezi běžnou veřejností je Švejk často citován a napodobován. Často je vnímán jako vzor vychytralého lidského chování v nepříznivých situacích („švejkování“).

11. Maturitná téma

KLASICIZMUS A OSVIETENSTVO

1780-1830

KLASICIZMUS A OSVIETENSTVO V EURÓPSKEJ LITERATÚRE
OPIS, ROZPRÁVANIE

► **Klasicizmus a osvietenstvo v európskej literatúre:** Sedemnásťte storočie prebiehalo v znamení pokroku vedy, vzrastajúceho záujmu o taje vesmírnych zákonov a prírodných dianí. Silu nadobúda hlas mysliteľov, ktorí vystupovali proti vplyvu šľachty a cirkvi na kráľovskú moc. Vláda sa podľa nich mala usilovať o blaho ľudu. Cirkev sa stáva terčom kritiky. Američania vyhlasujú nezávislosť. Klasicizmus je umelecký smer, ktorý vznikol a vyvrcholil vo Francúzsku v 17. St. v dobe rozkvetu absolutistickej monarchie za vlády kráľa Slnka Ludovíta XIV. K. bol zameraný na mravné a spoločenské problémy. Chcel zobrazíť človeka vôbec. Schvaľuje vládnuce vrstvy. Úzko súvisí s racionalizmom. Vznikajú literárne salóny, ktoré utvárali verejnú mienku. Vznikli taktiež literárne akadémie. Racionalizmus je myšlienkový smer považujúci rozum za jediný alebo rozhodujúci zdroj poznania. Zakladateľom racionalizmu je René Descartes- jeho známa veta: Myslím, teda som! Klasicizmus sa prejavoval taktiež v rôznych umeleckých odvetviach ako napr. v hudbe a architektúre. K literárnym žánrom patrila óda, elégia, epos, tragédia, bájka, satira, komédia a iné. V tomto období nastal búrľivý rozvoj drámy. V klasicistickej poézii prevláda rozum a úvaha nad citom. Klasicistická dráma dodržiavala Aristotelovu zásadu troch jednôt: jednotu miesta, deja a času. Osvietenstvo je nová politická a spoločenská ideológia 18. St. usilujúca sa v mene rozumu a vedy o prekonanie náboženskej ideológie a absolutizmu. Zdôrazňovala, že ľudia sú si od prírody rovní, teda nemá sa im vládnúť despoticky, ale osvietene. Vyhovovala mešťanstvu. Ovplynula taktiež podobu literatúry. Osvietenstvo sa najviac rozšírilo v Anglicku a Francúzsku. Kládlo dôraz na vzdelanie a fungovanie vesmíru vysvetľovalo na základe fyzikálnych zákonov. Najvýznamnejší autori a ich diela:

- ❖ Pierre corneille (fra): *Cid*
- ❖ Jean racine (fra): *Faidra*
- ❖ Molière (fra): *Tartuffe, Mizantrop, Mešťan šľachticom, Škola žien, Zdravý nemocný, Lakomec*
- ❖ Jean de la fontaine (fra): *Bájkky*
- ❖ Carlo goldini (tal): *Sľuha dvoch pánov, Mirandolína, Grobiani*
- ❖ Denis diderot (fra): *Encyklopédia*
- ❖ Voltaire (fra): *Filozofické listy, Filozofický slovník, Storočie Ludovíta XIV., Candide alebo optimizmus*
- ❖ Daniel defoe (ang): *Robinson Crusoe*
- ❖ Jonathan swift (ang): *Gulliverove cesty*
- ❖ Josef dobrovský (Čes): *Dějiny českého jazyka a literatury, Německo-český slovník*
- ❖ Jozef jungmann (Čes): *Slovesnost, Slovník česko-německý*

- ❖ **Anton Bernolák** (slo): *Jazykovedno-kritická rozprava o slovanských písmenách, Grammatica slavica, Sловár Slovenskí Česko-Latínsko-Ľemecko-Uherskí*
- ❖ **Bohuslav tablic** (slo)
- ❖ **Jozef Ignác bajza** (slo): *René mládenca príhodi a skusenosti, Slovenské dvojnásobné epigrammata*
- ❖ **Juraj fándly** (slo): *Přní domajši a poňní hospodár, Zeľínkár, O úhoroch aj včelách, Slovenskí včelár, Dúverná zmlúva medzi mňíchom diáblom*
- ❖ **Pavol Jozef šafárik** (slo): *Tatranská Múza s lyrou slovanskou, Dejiny slovanskej reči a literatúry všetkých nárečí, Slovenské starožitnosti*
- ❖ **Ján kollár** (slo): *Básně Jána Kollára, Slávy dcera, O literárni vzájemnosti mezi kmeny a nářečimi slávskými, Národné Zpíevanky*
- ❖ **Ján hollý** (slo): *Rozličné básne hrdínské, elegiacké a lírické z Vergíliá, Teokrita, homéra..., Svatoplúk, Círillo-Methodiáda, Sláv, Plač Matkí Slávi, Plač Matky Slávi nad odročilými sinami, Selanky*
- ❖ **Ján chalupka** (slo): *Kocúrko, Trásorítka, Starúš plésnívec, Bendeguz*

►► **Poznámky:**

- ✓ *Presné pravidlá klasicistickej poézie zveršoval Nicolas Boileau- Despréaux v diele Básnické umenie.*
- ✓ *Prísne pravidlá nezväzovali len literatúru. Predpisy a zákony zahŕňovali celé umenie.*
- ✓ *Myšlienky osvietenstva podporovala i časť aristokracie a niektorí panovníci*
- ✓ *Kodifikácia- opis, stanovenie a uzákonenie normy (jazykovej alebo inej). Všade sa písalo „í“. Neboľí dvojhĺásky. V „d, t, ñ, r,“ sa písal „i“. Podstatné mená s veľkým písmenom*

►►► **Rozbor významných diel:**

Lakomec- Dej drámy sa odohráva v Paríži, kde žije starý vdovec Harpagon so synom Cléantom a dcérou Elizou. Po meste kolujú chýry, že je najväčší lakomec v širokom okolí. A nanešťastie pre jeho deti sa zakladajú na pravde. Starý lakomec nemá inej práce ako čo najviac zarobiť na pôžičkách a obchodoch. Majetku má toľko, že do konca života by nemusel pohnúť ani prstom, ale svojim deťom dá leďva na základné ošatenie. Na ich city nedbá, ba dokonca hľadá pre ne finančne najvýhodnejšieho partnera. Dcére vyberie starého Anzelma len preto, že netrvá na žiadnom vne. Pre seba si vyhladol mladú krásavicu Mariannu. Je síce chudobná, ale aspoň nemá vysoké nároky. Lenže tú istú ženu miluje jeho syn Cléante. Nenechá sa ním uprosiť, nedbajúc na svoj nevhodný vek. Oddaný Cléantov sluha La Fléche chce svojmu pánovi veľmi pomôcť, a tak v záhrade nájde a zo zeme vykope Harpagonov poklad. Keď to lakomec zistí, zatočí sa mu celý svet pred očami. Myslí, že je to jeho definitívny koniec. Prišiel o svoje všetko. Na svadbu s Mariannou úplne zabudne. Okamžite začne vypočúvať služobníctvo. Nakoniec mu Cléante vysvetlí ako sa veci majú a dohodne sa s ním na výmene pokladu za Mariannu. Šťastní a spokojní sú všetci. Každý má to, čo považuje na najhodnotnejšie na svete. Harpagon svoj majetok, Marianna a Cléante svoju lásku.

Gulliverove cesty je román Jonathana Swifta, ktorý je **satírou** na ľudskú podstatu a zároveň **paródiou** cestopisného literárneho podžánra. Swiftove majstrovské dielo je jeho najoslavovanejšou prácou a jednou z Anglických nediskutovateľných klasických diel. Dielo bolo viackrát sfilmované. Gulliverove cesty je fantastické rozprávanie príhod, kde sa hlavný hrdina (lodný lekár) stretáva s rôznymi bytosťami zo sveta rozprávok. V spôsobe vykresľovania života sa ale objavuje mnoho realistických rysov. Dielo je rozdelené na štyri cesty. Swift zosmiešňuje ľudskú hlúposť, strieda si, preháňa, ironizuje. Román je satira na jeho súčasníkov, zradný minister je karikatúrou vtedajšieho premiéra Roberta Walpolea. Voltaire sa ho podujal prekladať do francúzštiny, tak sa touto paródiou na vtedy populárne cestopisy nadchol. Swift, ako bolo jeho zvykom, toto dielo vydal pod pseudonymom Richard Sympson, aby sa vyhol žalobám.

Dúverná zmlúva medzi mňíchom diáblom- Prvé väčšie dielo napísané bernolákovčinou. Vysvetľuje a schvaľuje reformy Jozefa II., hlavne zrušenie žobravých reholí, lebo mníši upustili od prvotných rehoľných zásad a telesnej práce a stali sa príťažou pre spoločnosť. Blahobyť mníchov stavia do kontrastu s biedou a zaostalosťou ľudu. Obviňuje mníchov, že udržiavali ľud v nevedomosti a ostro sa stavia proti poverám, odpustkom a falošným zázrakom. Bohatstvo kláštorov chce využiť na vybudovanie škôl, nemocníc, chce zmierniť biedu ľudu. Kritický obsah kompenzuje v štvrtej časti diela, kde poukazuje na kladné hodnoty, ktoré priniesli niektorí rehoľníci. Forma diela je vedecko-satirická rozprava formou dialógu medzi mníchom Atanaziom a uštipačným diablom Titinillom. Dominuje racionalistický didaktizmus, ktorý je zameraný vysoko intelektuálne, pretože adresátom nebol ľudový čitateľ, ale mladí slovenskí vzdelanci. Cenzúra dielo zhabala a autor bol potrestaný cirkevným súdom na dva týždne kláštorného väzenia o chlebe a vode.

Slávy dcera- je to rozsiahla lyricko-epická báseň. Badať v nej prvky klasicizmu. Je preniknutá myšlienkami vlastenectva a slovanskej vzájomnosti. Skladá sa z Predzpevu a 5 spevov. Predzpev je najsilnejším miestom Slávy dcéry po umeleckej, obsahovej a myšlienkovej stránke. Je napísaný časomerným elegickým distichom. Predstavuje mimoriadne pôsobivú elégiu (žalospev) nad slovanskou minulosťou, v ktorej vífázilo násilie nad spravodlivosťou. Predspev: Autor vyjadruje minulosť a prítomnosť slovanských obyvateľov na území Nemecka. Veľkú nádej vkladá do Ruska, čo vidno z dvojverší: „neb raději k velikému přichyl tomu tam se dubisku, jenž vadoruje zhoubným až dosavade časum“. Osudzuje Nemcov ako zotročovateľov, vyjadruje ľútosť nad vyhynutím Slovanov na území dnešného Nemecka, ale v závere verí v lepšiu budúcnosť Slovanov.

Selaníky- je to nižší žánr. Je to 21 idylických básní zo života pastierov, sedliackeho ľudu a podobne. Témy básní: príroda, chvála pastiera, ktorému sa vydarili ovce, básnik víta mladý pár, ktorý ide na sobáš, zápas silákov, oslava vinobrania, oproti lesku mesta kladie spokojnosť pastierov. Jedna zo selaniek sa volá Polislav. Polislav ide do mesta predaf syr a dve mladé jahňatá, ktoré už necicajú matku, ale žerú samé. Vidí obrovské domy podoprené stĺpmi, mesto sa mu zdá hmotné, ľudia chodia ako mravce sem a tam, chváli si skromný pastiersky život. Na ceste naspäť si spieva o tom, čo videl v meste, bolí ho hlava z vyvracania, aby videl všetky vysoké kamenné domy, ale nezávidí ľuďom, pretože žijú v hmotnom meste, je mu sladší tichý a pokojný život v prírode, ospevuje prírodu.

Kocúrkova- Celé prvé dejstvo sa odohráva doma u Tesnošilovcov, kde čaká netrpezlivo pani Tesnošilová na výrok rady, ktorá mala rozhodnúť, kto sa stane novým rektorom. Keď sa rada rozhodla, že odvolá starého rektora a prijme nového, Madlena (pani Tesnošilová) sa rozhodla že ho musí získať pre svoju dcéru Aničku, aj napriek tomu, že nového rektora ešte nevidela. V druhom dejstve, ktoré sa odohráva v lese, napadnú traja zbojníci nového pána rektora, ktorý sa vracal z Kežmarku domov aj so študentami z Kocúrkova. Keďže študenti pri sebe nemali žiadne peniaze, zbojníci ich nemali o čo obrať. V tomto dejstve sa veľmi bojzливо zachoval Tesnošilov syn Honzík, ktorý ako jediný pred zbojníkmi utiekol do lesa. V tretom dejstve sa nový pán rektor dostáva do dediny. Študenti, ktorí cestovali s ním, poznali Tesnošilov a vedeli, že si chcú nového rektora získať, sa preobliekli za dobových potulných obchodníkov a boli ponúkať svoje remeslo k Tesnošilovým, aby tak odradili nového rektora od návštevy u nich. Po príchode sa nový pán rektor zalúbi do Ľudmily, dcéry starého rektora a požiadajú ju o ruku.

► **Opis** je jazykový prejav, ktorým sa majú jednoducho a výstižne vyjadriť hlavné a podstatné znaky zobrazovaného predmetu alebo javu. Môže byť statický (opisuje objekt v stave pokoja) alebo dynamický (opisuje objekt v pohybe alebo opisuje následnosť činnosti pri výrobe niečoho – opis pracovného postupu). Ak sa nehybný objekt opisuje tak, ako ho vníma pohybujúca sa osoba ide o opis s dejovým rámcom (dejový opis). Je častý v reportáži a v umeleckej literatúre. Pri opise zložitejšieho prístroja alebo pracovného postupu býva často zmiešaný útvar statického a dynamického opisu (hybrid). Praktický opis je jednoduchý, používa termíny, ktoré môže pochopiť i laik. Odborný opis používa odbornú terminológiu daného oboru. Postoj autora je objektívny. Cieľom odborného opisu je poučiť prijímateľa o zobrazovanej veci. Používa dvojčlenné vety a súvetia (najmä podradovacie). Umelecký opis (náladový) oboznamuje čitateľa s vlastnosťou spoločenských a prírodných javov, s vlastnosťami postáv. Využíva podst. a príd. mená (statický), slovesá (dynamický opis) a rôzne umelecké prostriedky. Opis, ktorý vystihuje príznačné črty postáv, ich duševné i telesné vlastnosti, sa nazýva charakteristikou. Kompozícia opisu závisí od jeho funkcie. Kompozičný postup môže byť rôzny (opis zhora dolu, od podstatných znakov k menej podstatným, od celku k častiam a pod.). Jazykové prostriedky opisu: podstatné mená, príd. mená, príslovky spôsobu a miery, slovesá, odborné termíny. Štylizácia opisu závisí od druhu opisu. V statickom, odbornom opise prevláda menné vyjadrovanie, trpný rod (pasívum) a polovetné príčasťové konštrukcie. V opise pracovného postupu prevláda slovesné vyjadrovanie (v 2. os. pl. rozkazovacieho spôsobu alebo v 1. os. pl. oznamovacieho spôsobu). Je potrebné používať v jednom opise rovnakú slovesnú osobu a dodržiavať časovú následnosť činností. Cieľom opisu je poučiť prijímateľa.

► **Rozprávanie** je zachytenie udalosti v časovej postupnosti. Môže byť slohovým postupom aj slohovým útvárom. Umelecké rozprávanie využíva dramatické stupňovanie zápletky: zauzľovanie deja až po vyvrcholenie deja a potom k jeho rozuzleniu. Patrí tu autorská reč, čo je prostriedok tzv. objektívneho rozprávania. Autor ňou sám za seba alebo v stotožnení s rozprávačom, navonok akoby nezainteresovane, rozvíja príbeh, opisuje a komentuje konanie postáv, uvádza reč postáv, zobrazuje prostredie. Taktiež tu je reč postáv čo je jeden z prostriedkov, ktorými autor dramaturgizuje, ožvuje rozprávanie. Realizuje sa dialógom. Rozprávanie sa nachádza hlavne v hovorovom štýle, umeleckom štýle a publicistickom štýle. V rozprávaní má úvod taký veľký význam ako v rečníckom útvare. Tři hlavné druhy úvodu románu alebo poviedky: Expozícia- úvodný opis prostredia a postáv. In medias res- vpadnutie priamo do deja. Retrospektíva- pohľad naspäť. Začína sa vyvrcholením alebo rozuzlením príbehu, až potom sa dozvedáme, ako sa príbeh začal a rozvíjal. Tento spôsob sa používa najmä v detektívkach. Medzi jazykové prostriedky, ktorými možno zvyšovať napätie, patria: Krátke vety, opakovanie: Vyskočil. Na zem. Nedokončené vety: Keby Julia naozaj chcela...Taká je, ľa, ako inovať. - použitie prítomníka namiesto minulého času: Vyskočil zo stoličky a pomaly sa k nemu približuje.

12. Maturitná téma

REALIZMUS

1875-1905

**SVETOVÝ REALIZMUS A JEHO ZNAKY
JAZYKOVÝ ŠTÝL, SLOHOVÝ POSTUP**

► **Svetový realizmus a jeho znaky:** Nastala narastajúca miera industrializácie, rýchlo sa šíriace myšlienky liberalizmu, ale i nacionalizmu a rozmach technických i prírodných vied. Rozvoj priemyslu a prírodných vied našiel ohlas vo filozofii pozitivizmu. Pozitivist za skutočné pokladali iba to, čo sa dalo zmyslami overiť. Vznikajú nové národné štáty. Na konci storočia sa objavujú prvé organizované politické strany. Realizmus je umelecký smer a zároveň metóda uplatňujúca sa od polovice 19. A v priebehu 20. Storočia, založená na kritickom poznávaní skutočnosti, ktoré vychádza z pravdivého zobrazenia ľudskej osobnosti s jej rozmanitými vzťahmi k realite. Umelci sa v literatúre snažia o komplexnosť zobrazenia. Autor sa nevýhyba tabuizovaným témam, skôr naopak, vyhľadáva ich. Realisti sa snažia vystihnúť všeobecný charakterový typ. Typy majú často negatívny charakter. Realizmus nachádza postavy vo všetkých spoločenských vrstvách. Z hľadiska žánru sú pre realizmus typické väčšie prozaické útvary (najmä román), epická poézia a spoločenské drámy. Kritický realizmus je umelecký smer, ktorý patrí k najvýraznejšej odrode realizmu, je v ňom zosilnený rys kritickosti. Do tohto obdobia patria tieto svetovo významné literatúry: Anglická, Francúzska, Ruská, Česká a ďalšie. Najvýznamnejší autori a ich diela:

- ❖ Charlotte Bronteová (ang): *Jana Eyrová*
- ❖ Emily Bronteová (ang): *Búrlivé výšiny*
- ❖ Charles Dickens (ang): *Oliver Twist, David Copperfield, Malá Doritka, Kronika Pickwickovho klubu*
- ❖ Stendhal (fra): *Červený a čierny, Kurtúza parmská*
- ❖ Honoré de Balzac (fra): *Ľudská komédia, Otec Goriot, Stratené ilúzie, Lesk a bieda kurtizán*
- ❖ Gustave Flaubert (fra): *Pani Bovaryová, Salambo, Citová výchova*
- ❖ Guy de Maupassant (fra): *Miláčik*
- ❖ Émile Zola (fra): *Experimentálny román, Brucho Paríža, Zabijak, Germinal, Nana, Ľudská beštia, Doktor Pascal*
- ❖ Nikolaj Vasilievič Gogol (rus): *Taras Buľba, Revízor, Mŕtve duše*
- ❖ Ivan Sergejevič Turgenjev (rus): *Polovníkove zápisky, Rudin, Otcovia a deti*

- ❖ Lev Nikolajevič Tolstoj (rus): *Detstvo, Chlapčerstvo, Junosťstvo, Sevastopolské poviedky, Vojna a mier, Anna Kareninová, Vzkriesenie*
- ❖ Fiodor Michajlovič Dostojevskij (rus): *Zločin a trest, Bratia Karamazovovci, Idiot*
- ❖ Anton Pavlovič Čechov (rus): *čajka, Ujo Vaňa, Tri sestry, Višňový sad, Chameleón*
- ❖ Jan Neruda (čes): *Hřbitovní kvítí, Kniha veršů, Písně kosmické, Arabesky, Povídky malostranské*
- ❖ Alois Jirásek (čes): *Psohlavci, Mezi proudy, Proti všem, Bratrstvo, Staré pověsti české, Jan Hus, Jan Žižka, Jan Roháč*
- ❖ Mark Twain (USA): *Dobrodružství Toma Sawyera, Dobrodružství Huckleberryho Finna*
- ❖ Henryk Sienkiewicz (pol): *Kržiáci, Ohňom a mečom, Quo vadis*
- ❖ Henrik Ibsen (nor): *Opora spoločnosti, Strašidlá, Nepriateľ ľudí, Staviteľ Solness, Nora*
- ❖ Bjornstjerne Bjornson (nor): *Áno, milujeme túto krajinu*
- ❖ Gerhart Hauptmann (nem): *Bobří kožešiny, Apoštol*
- ❖ Gotfried Keller (swi): *Rómeo a Júlia na dedine, Šaty robia človeka*

►► **Poznámky:**

- ✓ *Realizmus sa neobracia do minulosti, zaujíma ho jedine súčasnosť*
- ✓ *Realistický román- veľký epický žáner, ktorý zobrazuje široký okruh života, zvyčajne v širšom časovom rozpätí. Dielo analyzuje duševný svet hrdinov. Postavy sú produktom prostredia.*

►►► **Rozbor významných diel:**

Oliver Twist: Odohráva sa prevažne v Londýne v 19. storočí. Oliverova matka po pôrode zomrela. Hlavný hrdina Oliver Twist sa dostáva do obecného chudobinca pretože nikto nevie odkiaľ je. Oliver vyrastá s ostatnými sirotami v sirotinci, kde s nimi zle zaobchádzajú. Odtiaľ sa dostáva do rodiny hrobára, ktorý ho kúpil za 5 libier, kde pracuje ako učeň. Avšak ani tam s ním nieje zaobchádzané oveľa lepšie ako v sirotinci. Napokon odtiaľ utečie do Londýna. Oliverova matka po pôrode zomrela. Hlavný hrdina Oliver Twist sa dostáva do obecného chudobinca pretože nikto nevie odkiaľ je. Oliver vyrastá s ostatnými sirotami v sirotinci, kde s nimi zle zaobchádzajú. Odtiaľ sa dostáva do rodiny hrobára, ktorý ho kúpil za 5 libier, kde pracuje ako učeň. Avšak ani tam s ním nieje zaobchádzané oveľa lepšie ako v sirotinci. Napokon odtiaľ utečie do Londýna. Opäť ho núti kradnúť. Pri vlámačke do domu starej vdovy Olivera postrelia a chytiť. Stará pani Mayelieová a jej neter Rose uveria Oliverovmu príbehu a zachránia ho pred väzením. Ten v ich opatere začal žiť šťastný život. Nancy tajne vypočuje rozhovor medzi Faginom a Monksom, z ktorého sa dozvie o pravom pôvode Olivera. Toto tajomstvo zverí Rose a jej priateľom, začo ju Sikes zabije. Vysvitá, že Oliver je synom najlepšieho priateľa pána Brownlowyho a jeho lásky Agnes, ktorú si nikdy nevezal, pretože zomrel a tiež bratom Monksa, ktorý sa spojil s Faginom aby ho odstránil a zbral jeho dedičstvo. A že Rose je malá sestra Oliverovej mamy, ktorej sa ako dieťa ujala pani Mayelieová. Rose sa v závere vydá za Harryho Mayiela, Sikes a Fagin za svoje činy zaplatia smrťou. Monks sa odsťahuje do Ameriky. Oliver získa svoje dedičstvo a začne žiť spokojný život u pána Brownlowa.

Otec Goriot: Jedným z najkrajších príbehov lásky je práve osud otca Goriota, ktorý nadovšetko miluje svoje dve dcéry. Aby boli šťastné a aby im nič nechýbalo je bez váhania ochotný kradnúť, zabíj i zomrieť, miluje ich prítomnosť, úsmev, pohľad... Miluje aj bolesť a utrpenie, ktoré mu neraz spôsobili. Celý život zhŕňal majetok, aby im zabezpečil budúcnosť. Vychoval ich ako šľachticné, hoci nemali šľachtický pôvod. Anastasia sa po vydaji stala šľachticnou de Restaud a Delphinu vydal za baróna de Nucingen. Obe žijú v prepychu a otec im rozdá celý majetok. Sám si odloží len toľko, aby mohol v pokoji dožiť a utiahne sa do biedneho penziónu pani Vauquerovej. Ako sa však ukázalo, v manželstvách oboch dcér hrali rozhodujúcu úlohu peniaze a postavenie a nie ľudské city.

Vojna a mier: opis napoleonských bitiek (resp. ruského ťaženia). Opisuje rodinu šľachtica Andreja Bolkonského. Bolkonskému umrie pri pôrode žena, on odchádza do vojny, preslávi sa. Nebojí sa smrti a nezáleží mu na živote. Na dovolenke sa zoznámí s mladou Natašou Rostovou, s ktorou sa do seba zamilujú. Tým Andrej získa znovu záujem o život. Postupne v ňom rastie odpor k vojne. Ďalej tu vystupuje Pierre Bezuchov, ktorý je nositeľom Tolstého myšlienok, hodnotí dianie okolo Napoleona. Bezuchov išiel do vojny zo zvedavosti, postupne sa v ňom zrodil odpor k násilium a prechádza vojnou ako pozorovateľ. Dostáva sa do blízkosti Napoleona a chce ho zastreliť, ale neurobí to. Andrej sa nakoniec dostáva ťažko ranený domov, kde ho ošetruje Nataša, ktorej zomiera v náručí. Nataša sa nakoniec vydáva za Bezuchova. Tolstoj v tomto diele odsudzuje vojnu a násilie, a to aj obranné.

Anna Kareninová: Dej sa začína u rodiny Oblonských. Stepan Arkadžič Oblonský (Annin brat) podviedol svoju ženu a jeho kamarát Levin mu dohovára. Zároveň sa informuje o Kitty, ktorú chce požiadať o ruku- Kitty je Oblonského švagriná. Ona ho však odmieta, pretože ju matka zasnúbi s Vronským, ktorý je bohatý múdry a urodzený- teda skvelý manžel. Ponížený Levin odchádza na dedinu, kde žije, za čo je mešťanmi odsudzovaný. Vronskij sa na železničnej stanici stretáva s Annou, ktorá prišla navštíviť Oblonských. Stretávajú sa na plese, kde sa Vronskij venuje iba jej za čo ju Kitty znenávidí. Anna sa vracia do Petrohradu k mužovi a synovi (Serioža). Vronskij prichádza za ňou a spoločnosť si začína všimaf ich rastúcu náklonnosť. Stretávajú sa naďalej a Anna s ním otehotnie. Miluje ho, no odmieta sa rozísť s Alexejom Alexandrovičom, ktorý jej zakáže sa s ním stretávať. Na druhej strane Levin sa na dedine opäť stretáva s Kitty, kde ju opäť požiada o ruku a po krásnej svadbe spolu

žijú šťastne a pokojne. To sa však nedá povedať o Kareninovcoch. Kareninovi sa prestáva dariť v kariére, rozvod nepripúšťa kvôli náboženským zásadám. Milenec sa jej odmieta vzdať a po tom ako ho zosmiešni pred mužom chce spáchať samovraždu. Neskôr odchádzajú do Talianska aj s dcérou Annie, no vráti sa pretože Anna chce byť so svojím synom, ktorého jej muž v prípade rozvodu odmieta dať. Ich vzťah s Vronským čoraz viac upadal, chcela sa rozviesť, aby si ho udržala. Dcéru nemilovala tak ako syna, v noci užívala morfium, aby mohla spať. Cítila, že už to všetko ďalej nezvládne trpieť. Rozhodla sa opustiť Vronského. Pri ceste vo vlaku si spomenula na muža, ktorý skočil pod vlak v ten deň keď sa spoznala s Vronským. Duchom neprítomná pristúpila ku kolajniciam a skočila po vlak. Neznieľa odsudzovanie spoločnosti, opovrhnutie manželom ani stratu syna a lásky milenca. Práva jeho chcela svojou smrťou potrestať. Alexej Alexandrovič si vzal Annie k sebe. Vronský úplne zničený a bez zmyslov odchádza bojovať na vojnu.

► **Jazykové štýly:** hovorový, administratívny, náučný (odborný), publicistický, umelecký, rečnícky (rétorický).

Hovorový: je jediný štýl súkromného styku. Realizuje sa prevažne ústne. Využíva všetky slová slovnej zásoby i nespisovné, značky a skratky, vety sú často nedokončené. Je charakteristický spontánnosťou, nepripravenosťou. Patrí sem napr. rozprávanie, dialóg. **Administratívny:** je písomný štýl verejného styku. Jeho znakmi sú vecnosť, prehľadnosť, jasnosť, stručnosť. Využívajú sa tu knižné a odborné názvy. Patrí sem napr. žiadosť, úradný list. **Náučný (odborný):** je to písomný štýl verejného styku, sprostredkuje odborné informácie a vedecké poznatky. Využívajú sa tu odborné slová (termíny), rôzne tabuľky a schémy. Patrí sem napr. výklad, úvaha, referát, esej. **Publicistický:** je to písomný verejný štýl, využívajú sa tu odborné slová, rozvité vety a súvetia. Patrí sem napr. správa, reportáž, recenzia (kritika), úvodník. Charakteristické znaky sú písomnosť, informatívnosť, aktualizovanosť, zrozumiteľnosť. Má nielen informovať, ale aj presvedčať, poučovať a zaujať. **Umelecký:** je to písomný obrazný verejný štýl, využívajú sa tu všetky slová, ktoré existujú v slovnej zásobe, aj citovo zafarbené slová, básnické prostriedky, nedokončené vety a súvetia. Patrí sem napr. poviedka, román, novela, rozprávka, epická, lyrická báseň. **Rečnícky (rétorický):** je to písomný obrazný verejný štýl, využívajú sa tu tiež odborné slová (termíny), otázky a zvolania, využíva aj mimojazykové prostriedky (gestikuláciu). Dôležitá je intonácia, výška hlasu a kontakt s poslucháčom. Patrí sem napr. prednáška referát, príhovor a slávnostný prejav.

► **Slohový postup:** Informačný slohový postup- Vyznačuje sa jednoduchosťou. Snaha zahrnúť do jednej výpovede čo najväčšie množstvo faktov. Informácia je najzákladnejšou jednotkou tohto postupu. Základné údaje informácie sú -čo, kde, kedy, kto, prečo, ako. Býva stručná a aktuálna, objektívna a vecná. Uplatňuje sa v slohových útvaroch: správa, oznámenie, hlásenie, pozvanie, plagát, inzerát, telegram, list, zápisnica, protokol, bežné rozhovory. Rozprávací slohový postup- Zaujímavé udalosti, príbehy a zážitky sa spájajú do jedného dejového pásma, v časovej postupnosti. Najbohatší slohový postup. Rozlišuje sa čisté rozprávanie od komplexného, v ktorom je aj opisný alebo dialogický postup. Charakteristickými črtami je ucelenosť, časová následnosť a príčinná súvislosť deja, objektívnosť alebo subjektívnosť. Rozprávanie oboznamuje čitateľa s nejakým príbehom, udalosťou. Pri rozprávaní sa zachyčuje dej aj s okolnosťami, ktoré s tým súvisia. Formálne sa časová následnosť vyjadruje kategóriou slovesného času i časovými spojkami, príslovkami, slovesami. Rozprávanie môže byť v 3.osobe, ale aj v 1.os. Uplatňuje sa v epických umeleckých textoch (rozprávka, poviešť, poviedka, novela, román), v publicistických beletristických žánroch (fejton, reportáž,..) a v hovorovom štýle. Opisný slohový postup- Štruktúrou sa podobá informačnému slohovému postupu. Najčastejšie sa využíva prítomný čas. Čistý a súvislý opis je zriedkavosťou. Vzniká tak, že podávateľ vyberá pre svoj prejav vonkajšie alebo vnútorné znaky, črty a vlastnosti osoby, veci alebo javu a zachytí ich tak, ako ich vidí vlastným okom. Môže byť statický, dynamický, náladový atď. Obsahuje vecné vzťahy, znaky, vlastnosti, výrobný alebo pracovný postup. Uplatňuje sa v slohových útvaroch: opis, návod, životopis, posudok, charakteristika, reportáž. Výkladový slohový postup- Náročný. Spravidla má úvod, jadro a zakončenie. Využívajú sa zložené súvetia. Vyskytuje sa v odborných a novinárskych prejavoch. Vo výklade sa vyskytuje trpný rod (pasívne tvary sloves). Výkladovým slohovým postupom sú písané učebnice. Cieľom výkladu je vysvetliť nejaký technický alebo spoločenský problém, poučiť o nejakej veci. Výkladom sa vysvetľujú a sprístupňujú známe vedecké poznatky. Osobnosť autora a adresáta je anonymná, dôležitá je objektívnosť, potláčajú sa všetky prvky, ktoré by mohli pôsobiť na cit. Obsahuje vnútorné vzťahy (príčinné, dôsledkové) všima vývinové funkčné vzťahy medzi faktami, hodnotenie a vlastné názory. Aby bol jasný, využívajú sa schémy, grafy,... Pri vysvetľovaní sa používajú základné postupy logického myslenia (indukcia, dedukcia, argumentácia,...) . Vyskytuje sa v písomných útvaroch náučného štýlu (výklad, štúdia,...), v analitických článkoch publicistického štýlu (úvaha, recenzia,...) + referát, prednáška, kritika, diskusný príspevok, úvodník.

13. Maturitná téma

REALIZMUS

1875-1905

SLOVENSKÝ REALIZMUS A JEHO ZNAKY- 2 VLNY
SYNTAX

► **Slovesný realizmus a jeho znaky:** ťažké podmienky vývoja, rakúsko – uhorské vyrovnanie, silná maďarizácia. 1874 – zrušené všetky 3 slovenské gymnázia. Do 1918 nebola ani jedna stredná škola, zrušená aj Matica slovenská. Narastá sociálna bieda ľudu. Schválený čeladnícky zákon – umožnil aj telesné tresty. Hromadné vystahovanie do Ameriky kvôli biede. Hlavná politická sila SNS, v opozícii s uhorskou vládou, ktorá nerešpektuje svojbytnosť slovenského národa. Mladšie generácie kritizujú orientáciu na Rusko a presadzovanie politickej pasivity. 1882 – slovenskí študenti založili v Prahe spolok Detvan (organizoval kultúrne a vzdelávacie podujatia, oboznamoval čechov so slovenskou kultúrou). Hlavné stredisko slovenskej inteligencie bol Martin (kníhtlačiareň, ženský spolok – Živena). 1872 – stála ochotnícka scéna Slovenský spevokol. 1895 – Muzeálna slovenská spoločnosť, prvý predseda Andrej Kmeť – suplovala Maticu slovenskú. Významní dejatelia – Karol Kuzmány, Viliam Paulíny Tóth, Svetozár Hurban Vajanský, Škultéty. Koncom 19. st. – ľudové noviny – Bielek, Hlinka, spolupracovali s hlasistami a reprezentovali formujúci sa slovenský katolícky prúd. Nová skupina ľudí - hlasisti - podľa časopisu Hlas (1898 – 1904), Vavro Šrobár, Pavol Blaho. Realistická literatúra: Literárny almanach mladých Napred, ktorý v roku 1871 zostavil P. O. Hviezdoslav a Koloman Banšell, pobúril „otcov národa“ a vyvolal ich kritiku a zamietnutie. Staršia generácia na čele s J. M. Hurbanom odmietla slobodu prejavu, túžbu tematickej šírke, štylistickej veršovanej novosti. Za nástup realizmu môžeme považovať vydanie zbierky básní S. H. Vajanského Tatry a more. Realizmus rozdeľujeme na dve obdobia: 1. vlna (1880-1900), ktorú nazývame aj opisný realizmus. 2. Vlna (1900-1918), ktorú nazývame kritický realizmus. Prvá vlna realizmu: príklon k súčasným témam, opisujú materiálne bohatstvo, podnikateľskú činnosť, vypočítavosť, manželstvo, alkoholizmus, zobrazujú dedinskú tematiku, ale ešte nesiahali na tabuizované témy, videli len čistotu, neskazenosť slovenského ľudu a tým sa snažili povzniesť slovenský národ. Zobrazuje zemiantsvo a jeho úlohy v spoločnosti. Druhá vlna realizmu: spisovatelia namiesto vyzdvihovania národného života pri zobrazovaní sociálnej problematiky musia rozlišovať aj medzi jednotlivými príslušníkmi národa. Diela podávajú neprikrášlený obraz o živote najnižších ľudových vrstiev. Autori

penikajú do psychiky jednotlivca, zobrazujú citové drámy zo sklamaných očakávaní a nesplnených túžob.
Najvýznamnejší autori a ich diela:

- ❖ Svetozár Hurban Vajanský (slo): *Tatry a more, spod jarma, Verše, Obrázky z ľudu, Letiace tiene, suchá ratoľeš, Koreň a výhonky, Kotlín*
- ❖ Pavol Országh Hviezdoslav (slo): *Sonety, Letorosty, Žalmy a hymny, Prechádzky jarom, Prechádzky letom, Stesky, Dozvuky, Krvavé sonety, Hájnikova žena, Ežo Vlkolínský, Gábor Vlkolínský, Herodes a Herodias*
- ❖ Terézia Vansová (slo): *Sirota Podhradských, Kľiatba*
- ❖ Elena Marótky-Šoltéssová (slo): *Moje deti- dva životy od kôľisky po hrob*
- ❖ Martin Kukučín (slo): *Rysavá jalovica, Neprebudenný, Mladé letá, Keď báčik z Chochotova umrie, Dom v stráni, Mať volá, Lukáš Blahosej Krasoň, Komasácia*
- ❖ Božena Slančíková Timrava (slo): *Na jednom dvore, Mocnár, Ľapákovci, Za koho ísť, Bez hrdosti, Veľké šťastie, Pozdė, Hrdinovia, Skon Pala Ročku, Skúsenosť, Všetko za národ, Chudobná rodina, Páva*
- ❖ Jozef Gregor Tajovský (slo): *Žliebky, Prvé hodinky, Do kúpeľa, Rozprávky, Besednice, Rozprávky pre ľud, Smutné nôty, Spod kôsy, Trpký, Maco Mlieč, Apoliena, Mamka Pôstková, Matka, Tma, Hriech, V službe, Ženský zákon, Statky- zmätky, Smrť Ďurka Langsfelda, Blúznivci, Hrdina*
- ❖ Ľudmila Podjavorinská (slo): *Zajko Bojko, Medový hrniec, Čin-Čin, Baránok boží, Po bále, Na bále, Prelud, Ondraš, V otroctve, Žena*
- ❖ Ján Čajak (slo): *Tri rozprávky, Pred oltárom, Suchoty, Rodina Rovesných*

►► Poznámky:

- ✓ *Tvorba Janka Jesenského a Ivana Kraska patrí tiež do 2. Vlny realizmu.*
- ✓ *Realizmus v slovenskej literatúre má aj 3. vlnu- v medzivojnovnej proze a dráme*

►►► Rozbor významných diel:

Hájnikova žena: Spoznávame hájnika Čajku, ktorý mal 80 rokov, bol smelý, usilovný, mal rád prírodu a v jej objatí zomrel. Keď starý Čajka zomrel, jeho syn Mišo sa rozhodne, že bude hájnikom a bude po otcovi. Išiel preto za poľným. Ten mu dal list a poslal ho do kaštieľa za starým pánom Villánym. Miško vstúpil do kaštieľa a bol očarený. Začal si uvedomovať svoj nízky pôvod a skromne predstupuje pred pána. Ten sa správa povýšenecky, no spomenul si, ako mu v hore zachránili život a dal mu povolenie. Mišo sa rozhodol, že sa oženi. Vzal si za ženu svoju milú, Hanku. Mladí manželia šťastne žili v malej hájovni uprostred lesa. Raz, keď Hanka prala na potoku a Mišo bol v lese na pochôdzke, prišli k horám dvaja jazdci. Jedným z nich bol mladý Artuš Villáni. Keď zbadal Hanku, veľmi sa mu zapáčila. Začal sa od nej vyvedať, či je už vydatá a či má muža rada. Hanke sa takéto reči nepáčili a najradšej by sa mladého Artuša zbavila. Keď odchádzal, dal jej do krčiazka zlatý peniaz. Keď ich Hanka našla, vysypala ich do kotlíny. V druhej časti diela autor opisuje obdobie zbierania malín. Počas jedného z tých dní príde k hájovni Artuš. Hanka sa pred ním zavrela dnu, lebo sa ho bála. Veľmi bola nahnevaná a rozmýšľala o tom, čo povie Miškovi. Nepovedala mu to. Neprešla dlhá doba a pán Artuš sa rozhodol, že usporiada poľovačku v lese, kde hájnikil Miško. Artuš poslal Miška zastreliť desatoráka a sám sa ponáhlal k hájnikovej chalúpkke. Keď vstúpil do dverí, Hanka skamenela. Vrhol sa na ňu. Hanka kričala a keď si už nevedela rady, tak ho zabila. O chvíľu prišiel Miško. Keď Artuš Villáni zmizol, hneď cítil niečo zlé. Na zemi videl mladého pána mŕtveho a na prahu svoju ženu. Miško pochopil, že Hanka je verná a iného radšej zahubí, akoby mala pošliapať svoju češf.

Ežo Vlkolínský: Po smrti starého Beňa Vlkolinského ostal jeho syn Ežo s matkou Esterou hospodáriť na otcovom majetku. Dobre sa im viedlo, pokiaľ matka Estera nezačala zapárať do Eža, že chodí so Žofkou Beckovie, sedliackym dievčaťom. Darmo mu matka dohovárala, aby ju nechal a našiel si inú, zo zemianskej rodiny. No on počúvol hlas svojho srdca. Hádka medzi Ežom a matkou vyvrcholila. Keď sa Ezech nechcel Žofky vzdať a tak ho matka vyhnala z domu! Cestou sa zastavil u strýka Eliáša, kde ostal bývať, lebo tam mu nik nebránil, aby po práci zašiel k Žofke. Strýko mu vystrojil svadbu. Mladí odchádzajú bývať k Beckovým. Po rokoch. Estera sa vracia z vracia z poľa domov a pred dedinou sedia chlapi na brvnách. Tu sa jeden vyrúti z kľbka a beží oproti. Pevne ju chytil za kolená a opýtal si odnej jablčko. Vkradol sa za ňou do izby, lebo všetko chcel vedieť. Za chlapcom prišli čoskoro aj jeho rodičia, Ežo a Žofka. Estera prijala nevestu so slzami v očiach a zasypala ju bozkami. A veru nebanovala, Žofka bola dobrou gazdinou a jej syn bol tak isto dobrým mužom a hospodárom.

Rysavá jalovica: Niekoľko dní pred Vianocami sa Adam krt chystal na jarmok, aby predal ušité kapce. Za utŕžené peniaze mu žena prikázala nakúpiť nejaké veci do domácnosti. Adam sa najviac tešil, keď mohol ísť na jarmok sám, bez svojej prísnej ženy. Iba vtedy sa mu podarilo zatajiť pred Evou niekoľko grajciarov, za ktoré si mohol kúpiť pálenku. Tentoraz ho Eva púšťala samého iba veľmi nerada. Adam mal totiž u seba i päťdesiatku, ktorú sa Eve podarilo po grajciaroch našetriť. Adam mal za peniaze kúpiť na jarmoku kravu. Napokon kúpil kravu – rysavú jalovicu od svojho suseda Adama Trnku. Jalovicu uviazali pred krčmou a zašli do hostinca zjednať sa. Kým susedia pili v krčme oldomáš, Trnkova žena, nevediac, že jalovica je už predaná, odvieďa uzímené zviera domov. Adam, ktorý si myslel, že jalovica sa stratila, sa ju vybral hľadať. Domov sa vrátil až o polnoci, podpíty a bez jalovice. Keď sa zobudil, žena ho vyhnala hľadať stratenú jalovicu. Smutný Adam odišiel so slovami, že sa viac nevráti. Medzitým sa vysvetlila aj „strata“ jalovice, ktorú Trnkovci ráno priviedli späť. Eva sa začala báť o svojho muža, aby si niečo neurobil a poprosila kmotra Trnku, aby ho podľadal. Trnka ho tri dni márne hľadal, napokon ho našiel na jednej pile, kde

vstúpil do služby. Adam zo zarobených peňazí vrátil svojej žene dve zlatky, ktoré pred ňou zatajil a za ktoré sa na mrhanovskom jarmoku opil. Slúbil jej, že odteraz ho už nikto neuvidí piť. Svoj slub i dodržal, odvtedy sa mu začalo dariť a stal sa z neho bohatý gazda.

Ked' báčik z Chochotova umrie: Hlavnými postavami tejto poviedky sú Ondrej Tráva a Aduš Domanický. Príbeh je veľmi jednoduchý. Ondrej Tráva kúpi od Aduša sto mier jačmeňa. Postupne sa však dozvedá, že Aduš nemá nič z obrovského majetku, ktorý mu v opilosti opisoval. Úporne sa snaží získať späť preddavok, ktorý dal Domanickému ako zálohu. „Pán zeman“ sa snaží všemožne vyhovoriť, no Ondrej sa nenechá odradiť zemanovou hrou na city. Preddavok sa mu podarí získať späť, až keď si ako náhradu za jačmeň chce vziať štyri jasene, ktoré stoja pri hroboch Adušových predkov. Na tom mieste mu veľmi záleží. Až vtedy si Aduš uvedomuje „neohraničenosť pustoty svojej duše“.

Ľapákovci: Nastáva jar, všetko sa budí k životu, ľud sa berie do jarných prác, iba u Ľapákovcov sa nič nedeje. Chlapi len tak postávajú na dvore. Toto je klasický pohľad na dvor Ľapákovcov. Tentokrát iba nevedeli, či môžu ísť orať v stredu, lebo oni vždy začínajú v piatok. U Ľapákovcov je veľa ľudí, keď sa zídu, nestačia lavice. Štyria bratia so ženami a deťmi, najmladší brat Mišo, ktorý je ešte slobodný a jedna sestra Anča, ktorá už má 30 rokov. Je stále slobodná, lebo keď bola malá postihla ju kalika, nemôže chodiť. Inak je múdra, ako jediná sa postaví proti Ili. Ila, braná od Jablonkovcov, je ženou Paľa. Myslí si, že je najmúdrejšia, lebo bola na školení pre pôrodné baby. Volajú ju kráľovná, Anču zasa zmija. Ľapákovci nemajú v dome človeka, ktorý by ich viedol. Pokúša sa o to však Ila. Ila a Anča sa hádajú, ale všetky ženy stoja za Ančou. Ila je ale nespokojná s tým, že ich je v dome 16 a začne sa sťažovať Paľovi. Už tam nechce bývať, chce sa osamostatniť, nepáči sa jej rozbitá studňa, ani Anča - zmija, chce nový dom. Paľo ju ignoruje a Ilu to moc hnevá...

Statky zmätky: Ľavkovci sa snažia oženiť syna Ďura a vyberajú mu nevestu. Chcú mu nájsť nejakú z bohatej rodiny, aby netrel biedu. Preto sa im zapáči návrh Paľčikovcov, aby oženiť Ďura so Zuzkou Kamenskou. Tí sa podľa plánov Paľčikovcov mali o nich postarať v starobe a po ich smrti dostať ich majetok. Slovo dalo slovo a konala sa svadba Ďurka a Zuzky. Presťahovali sa k Paľčikovcom, no po pol roku Ďurko známym svojím temperamentom a záľubou posedieť si v krčme začal zahýbať Zuzke s Betou. S Betou chodil pred svadbou a teraz sa k nej znova vrátil. Keď to Zuzka zistila, chcela od Ďura odísť, no Káťa aj Žofa ju prehovárali, aby ostala, že časom sa všetko na dobré obráti. Paľčikovci neboli spokojní s Ďurovou ani Zuzkinou robotou a preto im nechceli nič odkázať. Ďuro neprestal chodiť za Betou, preto ho Zuzka, i keď bola tehotná, opustila a vrátila sa do rodičovského domu. Ďuro sa znovu oženil, tento raz s Betou. Tá prišla do domu Paľčikovcov za vidinou veľkého bohatstva, no tá sa jej rozplynula pred očami, keď im Paľčik odmietol odkázať majetok. Preto rozhorčená opustila Ďura a toho zase Paľčik vyhodil zo svojho domu. Zuzke sa narodil syn, ktorého nazvala Ondrej. Na Vianoce sa všetci chceli udobriť s Kamenskými a chodili k nim, aby sa ospravedlnili. Ľavkovci sa ospravedľovali za Ďura, Paľčikovci zase hovorili, že nemohli tušiť ako to skončí a vyhradili citovú ujmu chceli tým, že jej synovi odkážu po smrti svoj majetok. Nakoniec prišiel Ďuro, aby si pozrel svojho syna. Prosil Zuzku, aby sa k nemu vrátila aspoň kvôli ich dieťaťu, no Zuzka, poučená predchádzajúcimi skúsenosťami, odmietla.

► **Syntax:** V jazykovede je syntax alebo skladba časť gramatiky zaoberajúca sa vzťahmi medzi slovami vo vete, správnym tvorením vetných konštrukcií a slovosledom. Označenie pre syntax pochádza z gréckych slov *συν* (syn, znamenajúci „spolu“) a *ταξίς* (taxis, znamenajúci „poradie“). Hlavnou jednotkou skladby je veta, ktorá sa skladá z vetných členov. Vetný člen je „stavebná jednotka“ vety. Medzi vetné členy patria plnovýznamové slovné druhy (podstatné mená, slovesá, prídavné mená, číslovky, príslovky) a slovný druh, ktorý tieto plnovýznamové slovné druhy zastupuje, resp. odkazuje na predmety, javy a príznaky (zámená). Medzi vetné členy nepatria predložky, spojky a častice. Vetné členy delíme na: Základné (alebo hlavné) vetné členy: (1) podmet – Kto? Čo? – vyjadrený alebo nevyjadrený. (2) prísudok – Čo robí? Čo sa deje? – slovesný alebo neslovesný (menný). Rozvíjacie (alebo vedľajšie) vetné členy: (3) predmet – podľa zhody v páde ho delíme na priamy a nepriamy. (4) príslovkové určenie – miesta, času, spôsobu a príčiny. (5) prívlastok – zhodný a nezhdný; a prístavok – voľný zhodný prívlastok. (6) doplnok – má zvláštne postavenie, viaže sa naraz k dvom vetným členom. Poznáme podmetový – pr. Otec prišiel unavený. alebo predmetový – pr. Otca sme našli unaveného. Významovým spojením slov je sklad. Poznáme 3 sklady: prísudzovací sklad (predikatívna syntagma) – spája podmet a prísudok (predikát); pr. Mama píše. Podradovací sklad (určovací sklad, determinatívna syntagma) – spája nadradený a podradený vetný člen; pr. píše list alebo dlhý list. Priradovací sklad (koordinatívna syntagma) – spája rovnocenné vetné členy; pr. list a pohľadnica. Veta je základná syntaktická jednotka s uceleným významom, gramaticky usporiadaná a intonačne uzavretá. Veta sa skladá z vetných členov, ktoré v nej vytvárajú sklady. Vety rozdeľujeme podľa: zloženia (jednoduchá veta, súvetie), obsahu (oznamovacia, opytovacia, rozkazovacia, želacia), členitosti (jednočlenná, dvočlenná).

14. Maturitná téma

REALIZMUS

1875-1905

**ŽENSKÉ PREDSTAVITELKY REALIZMU: VANSOVÁ, ŠOLTÉSOVÁ, PODJAVORINSKÁ A TIMRAVA
CASTICE A CITOSLOVČIA****► Ženské predstaviteľky realizmu:**

► **Terézia Vansová:** Vyrastala v rodine evanjelického farára, detstvo prežila na fare v Slatine. Keďže ženy sa nemohli vzdelávať, väčšinu svojich vedomostí nadobudla čítaním kníh a samo štúdiom. Vydala sa za evanjelického farára a žila v chladnom byte v Lomničke. Spolu mali jedného syna, ktorý im však zomrel na zápal pľúc. Táto udalosť ovplyvnila jej tvorbu- pesimizmus, tragika,... Vydáva prvý ženský časopis Denica. Jej motto: „Človek chránený vyššou mocou víťazí.“ Písala prózu, cestopisy, spomienky z detstva, romány, novely. Typické pre jej štýl je dokonalé zobrazenie ženských postáv.

► **Elena Maróthy- Šoltéssová:** Narodila sa v rodine farára a spisovateľa Daniela Maróthyho; matku stratila už v útlom detstve. Vzdelanie získala v Luboreči, na nemeckom dievčenskom ústave v Lučenci a v Poprade. Po sobášii sa presťahovala s manželom do Martina, kde sa mohla venovať literárnej, kultúrnej a spoločenskej činnosti. Bola členkou výboru Živeny, neskôr sa stala podpredsedníčkou a v rokoch 1894–1927 bola jej predsedníčkou. V roku 1910 sa zaslúžila o založenie výrobného účastinárskeho spolku Lipa, ktorý zabezpečoval prácu pre slovenské ľudové vyšivačky a odpredaj ich umeleckých výrobkov. Pod vedením Šoltéssovej zriadila Živena (spolok) niekoľko rodinných škôl a kurzov pre dievčatá. Napriek ťažkým obdobiam v jej živote (prežila obe svoje deti – dcéra jej zomrela v detskom veku, syn ako dospelý) sa jej v tomto období výrazne darilo realizovať rozsiahlu edičnú činnosť venovanú najmä ženám. Svojou všestrannou činnosťou sa často stala priekopníčkou v rôznych smeroch, no hlavne sa stala uznávanou vedúcou osobnosťou slovenského ženského hnutia.

► **Ludmila Podjavorinská:** Narodila sa v učiteľskej rodine, ktorá sa v roku 1910 presťahovala do Nového Mesta nad Váhom. Vzdelanie získala v Bzinciach. Pracovala krátko ako úradníčka Červeného kríža, ako nevydatá pomáhala otcovi v škole, no väčšinu života žila len zo skromných príjmov za literárnu prácu v periodikách. Tvorba Svoje prvé práce uverejňovala v pešťianskych Slovenských novinách a časopise Vlast a svet v rokoch 1887 – 1888. Na Slovensku jej prvé diela vychádzali od roku 1892 v Národných novinách a Slovenských pohľadoch, neskôr spolupracovala s detskými časopismi Zomička a Dětský máj. Začínala vydávaním básní, no už čoskoro sa rozhodla venovať i próze. Vo svojich dielach zobrazovala trpké osudy obyčajných ľudí, no tiež hlboko nazrela do ľudských duší. I keď v začiatkoch literárnej kariéry využívala často komickosť postáv i situáciu komiku, neskôr vyostřila konflikty, či už sociálne alebo etické, čím sa jej diela stali hlbšími, vážnejšími a postavy tragickjšími. Svojou tvorbou sa od začiatku radí do obdobia realizmu, kde sa približuje kvalitou takým autorom, ako sú Svetozár Hurban Vajanský, Martin Kukučín alebo Jozef Gregor Tajovský. Vo svete slovenskej literatúry sa však zapísala najmä ako zakladateľka modernej slovenskej literatúry pre deti.

► **Božena Slančíková Timrava:** Pochádzala z rodiny evanjelického farára, spoluzakladateľa Matice slovenskej, mala 10 súrodencov. V rodine bol intenzívny záujem o literatúru, ktorý sa prejavil aj vydávaním rukopisného zábavno-poučného časopisu Ratolesť (zachovalo sa len 1. číslo z roku 1887; prvýkrát použila pseudonym Timrava). Celý život prežila v zapadnutom kraji, na novohradských vrchoch, čo sa plne prejavilo v jej literárnom diele. Začínala s rukopisnými veršami Pesničky. Napísala zhruba 70 „pesničiek“. Podľa jej názoru, obmedzovali jej tvorivé schopnosti, preto sa orientovala na prózu. Jej prínos spočíva v novom a novátorskom spôsobe písania, lebo svoje postavy nenechala len trpieť prijímať údery osudu, ale viedla ich k tomu, aby sa proti životu, ktorý ich gniavil, búrili. Charakteristické pre ňu bolo úsilie o nový výraz textu, ktorý spočíval na využívaní viacvýznamovosti slova; so sarkazmom zobrazila pomery v slovensky národne orientovanej spoločnosti a kriticky opísala jej malomeštiacke neduhy. Pri ironickom tóne sa sústreďovala na psychológiu hrdinov, ktorí sú vnútorne samým protirečením. Konfrontovala konanie svojich postáv s ich cítením a myslením, a tak vytvárala svojskú formu vnútorného monológu. I keď jej dielo znamená vrchol slovenského realizmu, svojím dôrazom na psychológiu postáv, životným pocitom, je však už blízke tvorbe Slovenskej moderny.

► **Častice:** Častice sú neohybné slová, ktoré vyjadrujú osobný postoj hovoriaceho k vete alebo k jej časti. Delia sa na: - uvádzacie (a, ale, i, lebo, nuž, ostatne, aspoň, prosím, bodaj, by, azda, však), napr. Bodaj by prišiel! Aspoň ma neklam! - vytyčovacie (iba, až, ešte, práve, aj, dokopy, napríklad, asi, božechráň, sotva, áno, práve, jedine), napr. Mám ešte (sotva, asi, iba) päť korún.

► **Citoslovcia:** Citoslovcia sú neohybné slová, ktoré vyjadrujú citu a vôľu alebo napodobňujú rozmanité zvuky. Citoslovcia sa delia na: vlastné: -citové (ach, jaj, joj, ó, au, fuj, haha), vôľové (haló, aha, hej, hľa, pst, nate, hjo, ahoj, čao, pá, servus, zbohom, vitaj), zvukomalebné: -napodobňujú zvuky (bác, prask, kikirikí, klop, hav-hav, rups, bm, fiú)

15. Maturitná téma

REALIZMUS

1875-1905

PAVOL ORSZÁGH HVIEZDOSLAV

SLOVANSKÉ JAZYKY; OSLOVENIE, PODAKOVANIE, KRÁTKY PREJAV PRI UKONČENÍ ŠTÚDIA MATURITOU

► **Pavol Országh Hviezdoslav:** 2. februára 1849 sa vo Vyšnom Kubíne narodil básnik, dramatik, prekladateľ a právnik Pavol Országh Hviezdoslav, ktorého dielo patrí k základným a trvalým hodnotám nášho kultúrneho dedičstva. Študoval na gymnáziu v Miškovci, evanjelickom lýceu v Kežmarku a na právnickej akadémii v Prešove. V roku 1875 zložil advokátske skúšky v Budapešti. Povoláním bol síce právnik, ale od roku 1904 sa venoval výlučne literatúre. Pseudonymom Hviezdoslav si Pavol Országh naplnil sen z detstva, keď ho fascinoval pohľad na nekonečné priestory nočnej oblohy posiatej množstvom hviezd a súhvezdí. Prvýkrát ho použil v roku 1877 v básnickom nekrológu za zosnulým Viliamom Paulíny-Tóthom a potom ním podpisoval svoje diela až do konca života. Poéziu začal písať ako gymnazista v maďarčine a nemčine. Od roku 1867 už tvoril v slovenčine a tieto básne vydal v knižnom debute *Básnické zbierky Jozefa Zbranského*. Hviezdoslavov vstup do slovenskej literatúry je spojený s almanachom *Napred*. V osemdesiatych rokoch bol kmeňovým autorom Slovenských pohľadov. Jeho dôležitejším, avšak málo doceneným počinom bolo nastolenie jambického verša, ktorý súvisel s formovaním jeho "vysokého" štýlu poézie. Najplodnejším obdobím Hviezdoslavovej básnickej tvorby boli dve desaťročia pobytu v Námestove, keď vytvoril vrcholné lyrické a epické diela. Očarujúca homo-oravská príroda, život a osudy prostého oravského človeka vtlačili jeho dielu originalitu a poetickú krásu. Popri lyrike a epike už ako zrelý umelec vytvoril drámu *Herodes a Herodias*. Protestom proti krutosti prvej svetovej vojny sú jeho *Krvavé sonety*. Hviezdoslav preložil do slovenčiny diela Puškina, Lermontova, Mickiewicza a Shakespeara. Medzi jeho najznámejšie diela básnické skladby *Ežo Vlkolinský a Gábor Vlkolinský*, ale najmä *Hájnikova žena*. V máji 1918 viedol slovenskú delegáciu na oslavách 50. výročia vzniku Národného divadla v Prahe. Do svojho prejavu vložil

náznak možného blízkeho spoluzitia Slovákov a Čechov. Preto koncom toho istého roku nadšene privítal vznik Československa. Zomrel 8. novembra 1921 v Dolnom Kubíne.

► **Slovanské jazyky:** Patrí do skupiny indoeurópskych jazykov (spolu s indoirán., germán., román., baltským, kelt.) Pravlast' Slovanov: územie medzi Vislou a Dneprom spoločným jazykom bola slovančina. V období sťahovania národov sa aj Slovania sťahovali (5. – 6.st.), postupne sa vyvinuli slovanské národy a jazyky. Dnes ich rozdeľujeme na : 1. Západoslovanské: poľština, čeština, slovenčina, lužická srbština. 2. Východoslovanské: ruština, ukrajinčina, bieloruština. 3. Južnoslovanské: bulharčina, srbština, slovinčina, chorvátčina, macedónčina. V obd. 10. – 13. st. sa vyvinula stará slovenčina, predchodkyňa dnešných nárečí a spis. slovenčiny. Prebehli niektoré hláskoslovné zmeny, napr. vypadli tzv. nosovky. V 14. – 15.st. prenikla slovenčina už aj do listín písaných po latincky a česky (Žilinská kniha). Prvé uzákonenie spis. jaz. bolo v.r. 1787 A. Bernolák, druhé uzákonenie v.r. 1843 L. Štúr. Úprava pravopisu v.r. 1852 Martin Hatala. Členenie SJ: 1. nárečia– sú obmedzené na určitú oblasť– západosl., stredosl., východos. 2. spisovný jazyk– má celonárodnú platnosť. 3. štandard– spis. j. + hovorové slová. 4. subštandard– spis. j., hovor. slová + náreč.

► **Oslovenie, poďakovanie, krátky prejav pri ukončení štúdia maturitou:** Základy etikety, spoločenského správania či diplomacie položili už pred tisícročiami národy usadené v oblasti Stredozemného mora, Egyptania, Peržania, Gréci a Rimania. Búrlivejší rozvoj však zaznamenala až za feudalizmu, najmä v súvislosti so vznikom rozličných štátnych útvarov. Vedieť sa orientovať v spoločenských vedách, v ekonómii, obchode, financiách, práve, filozofii, kultúre, umení, atď., sa dnes vyžaduje nielen v diplomacii, ale je súčasťou každodenného života každého kultúrneho jedinca. Správne chápať podmienky života, nadväzovať a kultivovať potrebné spoločenské kontakty, začínajú samotným predstavením a oslovovaním. Oslovenie: Osobný vzťah človeka k iným ľuďom a kultúrosť tohto vzťahu má svoj bezprostredný výraz aj vo vzájomnom rečovom styku, v tom, ako sa ľudia zhovárajú. Začiatkom každého rozhovoru je oslovenie. Nie každého však môžeme osloviť menom. Otázka oslovovania je oveľa zložitejšia.

16. Maturitná téma

REALIZMUS

1875-1905

MARTIN KUKUČÍN, JOZEF GREGOR TAJOVSKÝ
DRUHY ŽIVOTOPISU

► **Martin Kukučín:** Narodil sa v sedliackej rodine ako syn Jána Bencúra Juriša a Zuzany, rodenej Paškovej. Mal dvoch bratov a jednu sestru. Vzdelanie získal na slovenskom gymnáziu v Revúcej, Martine a v Banskej Bystrici, gymnázium navštevoval v Kežmarku a dokončil v Šoproni. Chcel sa prihlásiť na teologickú fakultu v Bratislave, no kvôli protislovenskej atmosfére, ktorá na fakulte vládla, sa napokon rozhodol pre štúdium na lekárskej fakulte v Prahe. Po skončení školy a absolvovaní praxí v Bratislave, Innsbrucku a vo Viedni sa neúspešne pokúšal zamestnať na Slovensku, preto sa prihlásil na súbeh a v roku 1893 dostal miesto obecného lekára v obci Selca na ostrove Brač (dnešné Chorvátsko). Spolu s lekárskou ordináciou si zriaduje i lekáreň a stáva sa aktívnym členom a neskôr (v roku 1904) aj predsedom čitateľského a kultúrneho spolku „Hrvatski Sastanak“. V rokoch 1896-1897 sa pokúsil vrátiť na Slovensko, no tento pokus sa mu nevydaril. V roku 1904 sa oženil s Pericou Didolíčovou. V roku 1908 odchádzajú do Južnej Ameriky, kde sa usadia v Punta Arenas v Čile, mieste, kde sa usadilo mnoho chorvátskych vysťahovalcov. V rokoch 1922-1924 žil opäť na Slovensku, v rokoch 1924-1925 zas väčšinou v Chorvátsku. V roku 1925 sa ešte raz vracia nakrátko do Južnej Ameriky, aby vysporiadal svoje majetkové záležitosti, a na jar v roku 1926 sa definitívne vracia i so svojou chorou manželkou do kúpeľov Lipik v Juhoslávii, kde nakoniec aj v nedalekej nemocnici zomiera. Pochovaný je dočasne v Záhrebe, v roku 1928 sú jeho telesné pozostatky prevezené do Martina na Národný cintorín, kde ho pochovali 29. októbra 1928. Svoju literárnu tvorbu odštartoval v roku 1883 poviedkou „Na hradskej ceste“. Spočiatku sa venoval hlavne písaniu

poviedok a noviel, v ktorých sa vracia do svojej mladosti a k svojim prvým zamestnaniam, no taktiež takmer fotograficky podáva obraz dedinského života a sedliackeho zmýšľania. Svojím dielom „Dom v stráni“ založil tradíciu dedinského románu. V začiatkoch tvorby bola pre jeho diela charakteristická groteskno-humoristická štylizácia príbehov, no po roku 1918 sa jeho diela naplňujú skôr tragicko-nostalgickými a existencionálnymi starosťami o osud vlastného národa a ľudstva. Pre Kukučínovo dielo je charakteristická viera v človeka - i keď sa Kukučín často posmieva nad obyčajným človekom, či kritizuje spoločenské pomery, stále verí v možnosť nápravy svojich postáv.

► **Jozef Gregor Tajovský:** Narodil sa 18. 10. 1874 v Tajove a zomrel 20. 5. 1940 v Bratislave. Narodil sa v rodine remeselníka a hutníckeho dozorcú, vyrastal však u starého otca Štefana Grešku, hutníckeho robotníka a domkára. Študoval v Tajove, Banskej Bystrici, Kláštore pod Znievom. Vyštudoval za učiteľa a následne učil v Homej Lehote, Kolárovcich, Dohňanoch, Lopeji (Podbrezová), Pohorelej a Podlaviciach. Po skončení štúdií nastúpil v trnavskej Vidieckej ľudovej banke, avšak už roku 1901 prešiel do Martina za úradníka Tatra banky. Jozef Gregor Tajovský bol ako prozaik vedúcou osobnosťou druhej vlny slovenského literárneho realizmu a ako dramatik zakladateľom slovenskej realistickej drámy. Jeho hry sú aj v súčasnosti súčasťou kmeňového repertoáru slovenských profesionálnych divadiel, vrátane Slovenského národného divadla, domácich i zahraničných ochotníckych divadiel. Naša kultúra má v Jozefovi Gregorovi Tajovskom svojho významného realistického spisovateľa. Od vstupu do literárneho života nachádzal cestu k slovenskému ľudu, k jeho kultúre, s veľkou pozornosťou si všímal jeho život, odkrýval jeho mravné hodnoty, ale i otvorene písal o necnostiach a biedach, ktoré náš ľud, či z viny cudzích, či vlastných panských vrstiev, alebo z viny jednotlivcov, stíhali. A tých bied nebolo málo.

► **Druhy životopisu:** Životopis, taktiež známy ako curriculum vitae (CV), je dokument, ktorý obsahuje prehľad relevantných pracovných skúseností a vzdelania. Je zväčša písaný za účelom nájsť si zamestnanie. Často práve životopis, alebo CV je prvým komunikačným prostriedkom medzi uchádzačom a potenciálnym zamestnávateľom. Informácie v životopise sú rozhodujúce pre úspešné pozvanie uchádzača na pracovný pohovor (interview). Zamestnávatelia ho vnímajú skôr ako produkt uchádzača o prácu, ktorý ho bude v prípade pozvania na pracovný pohovor obhajovať. Má byť krátky a ľahko čitateľný. Aj preto zamestnávatelia uprednostňujú prehľadný - štruktúrovaný životopis. Najčastejšie sa používajú tieto druhy životopisov: 1. štruktúrovaný životopis - taktiež nazývaný ako profesijný, profesný, sumarizovaný alebo profesionálny životopis. 2. beletrizovaný životopis - neodporúčaný formát životopisu. 3. Europass - životopis, ktorým sa uchádzač predstavuje v rôznych krajinách Európy. Ide o štruktúrovaný životopis, ktorý sa využíva v iných európskych krajinách. 4. úradný životopis - zákonom predpísané formuláre rôznych ústredných orgánov štátnej správy, štátnych inštitúcií

17. Maturitná téma

LITER. MODERNA

1905-1918

**SVETOVÁ MODERNA, SLOVESNÁ LIT. MODERNA, PREKLIATI BÁSNICI (BAUDELAIRE, VERLAINE, RIMBAUD)
TYPY RÝMU**

► **Svetová moderna:** Koniec 19. St. je v znamení veľkých zmien, ústiacich do chaosu a dezorientácie. Vznikajú sociálne problémy, pesimizmus a bezúspech. Spoločenská situácia sa odrazila aj v literatúre. Nové umelecké smery sú výrazom hľadania nových ciest v umení prostredníctvom slobody jednotlivca. Parnasizmus- francúzsky lit. Smer, ktorý sa snažil o dokonalú krásu lit. Diela. Umenie si musí postačiť samo osebe. Za ideál krásy pokladali antickú lit. Impresionizmus- umelecký smer ktorý sa snažil zachytiť okamžitý dojem. Názov smeru je odvodený od názvu obrazu Clauda Moneta Dojem, východ slnka. Vyjadruje bezprostrednosť a spontánnosť. Prejavuje sa hlavne v lyrike. Symbolizmus- Základným výrazovým prostriedkom sa v lit. Stalo nepriame pomenovanie- symbol, ktorý slúžil na vyjadrenie abstraktného pojmu (napr. srdce- láska, holubica- mier...). V lit. Sa prejavoval prenášaním významu. Dekadencia- pohľadala dobrou meštianskou kultúrou a jej tradíciami. Siahala k tabuizovaným témam- erotika, morbidita, neúctivý vzťah k Bohu a oslava Satana. Najvýznamnejší autori a ich diela:

❖ Charles Baudelaire (fra): *Kvety zla, Mrcína, Malé básne v próze*

- ❖ Paul Verlaine (fra): *Bádňické umenie, Saturnské básne, Galantné slávnosti, Múdrost*
- ❖ Jean Arthur Rimbaud (fra): *Pobyt v pekle, Illuminácie*
- ❖ Walt Whitman (USA): *Stebľá trávy*

► **Slovenská lit. Moderna:** Začiatok 20. Storočia znamenal pre Rakúsko-Uhorsko a konkrétne pre Slovensko rozvoj priemyslu a hospodárstva, avšak zhoršoval životné podmienky slovenských roľníkov. Zbedačený ľud sa začal masovo vysťahovávať za prácou do Ameriky, Austrálie a pod. Vypuknutie prvej svetovej vojny znamenalo zhoršenie podmienok pre rozvoj hospodárstva. Mladí básnici pochopili modernosť ako nový vzťah k tradícii národnej literatúry, lebo ju nielen prekonávali novými umeleckými postupmi, ale hlavne ju neodvrhali. Opísali stavy vlastného vnútra, citové túžby. Svoju tvorbu uverejňovali v časopisoch Prúdy, Dennica atď. Písali ju pod vplyvom slovenských romantikov i francúzskych prekliatych básnikov: Baudelaire, Verlaine, Rimbaud. Najvýznamnejší autori a ich diela:

- ❖ Ivan Krasko (slo): *Nox et solitudo (Noc a samota), Verše, Otcova roľa*
- ❖ Janko Jesenský (slo): *Verše, Zo zajatia, Verše II., Po búrkach, Protí noci, Na zlobu dňa, Malomestské rozprávky, Pani Rafiková, Božk, Otroci, Koniec lásky, Slovo lásky, Demokrati*

► **Prekliati básnici:** Najvýznamnejšími predstaviteľmi nových smerov sú tzv. prekliati básnici. Kritizujú dobovú spoločnosť, kladú dôraz na vlastné a nezvyčajné skúsenosti.

► **Charles Baudelaire:** položil základy európskeho symbolizmu. Kritizoval hlúpu meštiansku spoločnosť doby, nenávidel ju, búril sa proti nej. Pretože Baudelaire nenašiel v osobnom živote a spoločnosti svojich čias uspokojenie, priklonil sa k pesimizmu. Narodil sa v úradníckej rodine. Nedokončil stredoškolské štúdiá. Počas revolúcie bojoval na barikádach v Paríži. Jeho spisovateľské začiatky sú spojené s romantizmom.

► **Paul Verlaine:** Predstaviteľ symbolizmu. Žil bohémym životom, túlal sa spolu s Rimbaudom Európou, pričom opustil kvôli nemu manželku a novonarodené dieťa. Pri jednej z hádok Verlaine Rimbauda postrelil a bol na dva roky uväznený.

► **Jean Arthur Rimbaud:** Najčítanejší autor z prekliatych básnikov. Ako malého ho považovali za geniálne dieťa. Bol veľmi tvrdohlavý a dva krát utiekol z domu. Po incidente s Verlainom bol znechutený literatúrou a skúšal rôzne zamestnania v Indii, Egypte a Habeši. Ťažko chorý sa vrátil do Francúzska, kde mu amputovali nohu a zomrel na gengrénu. Jeho tvorba je plná obrazných pomenovaní, metafor, zvukov a farieb. Jeho básne vychádzali iba v časopisoch.

►► Poznámky:

- ✓ *Nihilizmus- myšlienkový smer vyjadrujúci presvedčenie, že nič na svete nemá absolútnu hodnotu alebo platnosť.*
- ✓ *Voluntarizmus- filozofický smer, pokladajúci vôľu za základnú zložku poznania, za najvyššiu podstatu bytia alebo za rozhodujúci základ vedomia, psychiky.*
- ✓ *V dejinách svetovej literatúry sa počet prekliatych básnikov vôľne rozširuje o amerického spisovateľa E. A. Poea*
- ✓ *V dekadentnej lit. Dominoval subjektívizmus, individualizmus, pesimizmus. Autori spracovávali tému smrti, rozkladu, erotiky.*

►►► Rozbor významných diel:

Mrcina: Je to báseň, v ktorej sa štípi miernych výrazov a ženu tu vykresľuje ako tú najohavnejšiu mrchu (či zdochlinu). Báseň sa začína oslovením akejsi ženy, s ktorou raz bol na prechádzke, a s ktorou na ceste uvidel odpornú mrcinu. Táto mrcina, ktorá kedysi dávno bola nádherným tvorom, teraz už páchla až natoľko, že aj žena, ktorá ju uvidela, hneď omdlievala. Vyvrcholenie básne je autorovo prirovnanie mrciny k žene. Aj keď teraz je nádherná ako anjel, potom bude vyzerať ako obyčajná zdochlina...

Otcova roľa: Autor opisuje pravdepodobne sám seba. Pripadá si ako tulák. V 1. strofe je lyrický opis prírody. Autor opisuje svoj rodný kraj, a ten je symbolom pôdy predkov. Má národný význam. Básnik si uvedomuje, že patrí k ľudu, ktorého život bol po

stáročia plný bied a krutých krívd. Želá si vzburu proti dlhoročnému útlaku. V závere má básnik strach, aby sa doba poddaných nevrátila.

► **Typy rýmu:** **1. Združený rým-** O združenom rýme hovoríme vtedy, ak zvuková zhoda slabík na konci veršov sa dá vyjadriť pomocou schémy: „aabb“ (Prvý riadok sa zhoduje s druhým a tretí so štvrtým). **2. Obkročný rým-** O obkročnom rýme hovoríme vtedy, ak zvukomalebná zhoda slabík na konci veršov sa dá vyjadriť pomocou schémy: „abba“ (Prvý sa rýmuje s posledným a druhý s tretím). **3. Striedavý rým-** O striedavom rýme hovoríme vtedy, ak zvukomalebná zhoda slabík na konci veršov sa dá vyjadriť pomocou schémy: „abab“ (Prvý sa rýmuje s tretím a druhý so štvrtým). **4. Prerývaný rým-** O prerývanom rýme hovoríme vtedy, ak zvukomalebná zhoda slabík na konci veršov sa dá vyjadriť pomocou schémy: „abcb“ (Prvý sa rýmuje s piatym, druhý so štvrtým ...). **5. Postupný rým-** O postupnom rýme hovoríme vtedy, ak zvukomalebná zhoda slabík na konci veršov sa dá vyjadriť pomocou schémy: „abcabc“. **6. Exotický rým-** o exotickom rýme hovoríme ak: sa rýmujú dve slová cudzieho pôvodu alebo má cudzí pôvod aspoň jedno z nich, napr. avantGARDE / stále robíš GARDE?

18. Maturitná téma

LITER. MODERNA

1905-1918

IVAN KRASKO A JANKO JESENSKÝ
SLOVESNÉ TVARY

► **Ivan Krasko:** Ivan Krasko sa stal vedúcim zjavom Slovenskej moderny, básnickej generácie vstupujúcej do slovenskej literatúry začiatkom 20. storočia. Stal sa ním preto, že najhlbšie a umelecky najpriebornejšie vyslovil drámu moderného človeka. V slovenských časopisoch sa začali objavovať prvé verše neznámeho básnika, podpisujúceho sa skratkou Janko C., neskôr Janko Cigán, avšak v skutočnosti čítajúce obecenstvo nevedelo, kto sa za týmto pseudonymom skrýva. Básnické meno Ivan Krasko mu vybral S. H. Vajanský pri uverejnení debutu Nox et solitudo, podľa dediny v blízkosti jeho rodiska. Ivan Krasko, vlastným menom Ing. Ján Botto, sa narodil 12. júla 1876 v gemerskej dedinke Lukovištica. Tvoriť začal už počas stredoškolských štúdií. Navštevoval najprv maďarské gymnázium v Rimavskej Soboti, potom nemecké gymnázium v Sibiu a nakoniec maturoval na rumunskom gymnáziu v Brašove. V r. 1900 – 1905 študoval Krasko odbor technickej chémie na Českej vysokej

škole technickej v Prahe. Každá jeho lyrická výpoveď mala vo svojom jadre konkrétny zážitok. Lyrickosť, piesňovitosť, baladickosť a hudobnosť sú charakteristickými znakmi Kraskovej lyriky. V jeho veršoch síce stretávame „momenty epičnosti a dramatickosti“, no majú svojrôznu podobu a výrazný lyrický akcent.

► **Janko Jesenský:** Narodil sa v Martine. Pochádzal s tej istej rodovej línie ako Ján Jesenius. Študoval v Banskej Bystrici, Rimavskej Sobote, Kežmarku, Prešove, Klužove. Povoláním bol právnik. Pôsobil v slovenskom malom mestečku Bánovce nad Bebravou. Bolo to typické slovenské malomesto so všetkými znakmi malomeštiakov (faloš, pretváрка, závišť, klebetenie, honba za majetkom, ...). Pôsobil aj v štátnych službách. Svojím politickým presvedčením bol demokrat a mal silné protifašistické čítenie. Zomrel v Bratislave a pochovaný je v Martine. Jesenský písal aj poéziu aj prózu. Jeho prvou básnickou zbierkou sú Verše v r. 1905. Sú to básne s lúboštnou tematikou, ale aj básne príležitostné. Básnik chápe lásku ako prirodzený cit. Ďalšou básnickou zbierkou je zbierka Zo zajatia – sú tu básne sociálno-politické, národno-vlastenecké, ale aj básne lúboštné a sú tu aj myšlienky z ktorých je jasné, že básnik zaujal kritický postoj cárizmu, ale vážili si ruskú klasickú literatúru a je vedúce osobnosti. V medzivojnovom období básnik spracováva sčasti romantickú a sčasti impresionistickú motiváciu a je u neho viditeľný posun k realizmu. Ďalšou básnickou zbierkou sú Verše II. Sú tu básne osobného aj spoločenského charakteru. Ďalšia zbierka má názov Po búrkach a autor tu vyjadril trpké sklamanie z pomerov v prvej republike. Napr. v básni Mistriky zobrazil biedu ľudových vrstiev. Ďalší pól Jesenského poézie tvoria príležitostné básne odbojovej poézie a básnik tu odcudzuje fašizmus, neludské poriadky, nádej, že vojna skončí a teší sa, že sa vytvoria nové vzťahy medzi národmi. Básnik tu použil inotaje, symboly, ale aj realistické výrazové prostriedky.

►► Poznámky:

- ✓ *Základné témy Kraskovej poézie: vlastný básnický program, sociálna nespravodlivosť, pasivita mladej generácie, osobný smútok*
- ✓ *Jesenský vytvoril v próze netradičného hrdinu- je vo vnútornom napätí so spoločnosťou malomesta*
- ✓ *Charakterizoval väčšinou len jednu postavu a tým načrtoval istý spoločenský typ*
- ✓ *Využíval všetky stupne humoru: výsmech, iróniu, paródiu...*

► **Slovesné tvary:** Podľa zloženia: 1. Jednoduché slovesné tvary -jedno slovo (píšem, píš, napíšem, napíš). 2. Zložené slovesné tvary -viac častí (písal som, budem písať, písal by som, bol by som písal). Podľa určítosti: 1. Určité slovesné tvary -vieme určiť spôsob a čas (píšem, blýska sa). 2. Neurčité slovesné tvary -nevieme určiť spôsob a čas: a. neurčitok písa -ť; b. prechodník píšu -c; c. činné prídavné prídavné píšu -ci; d. činné prídavné minulého písa -vší; e. trpné prídavné písa -ný (-ený, -tý); f. slovesné podstatné meno písa -nie.

19. Maturitná téma

POÉZIA V PRED., VOJNOVOM A MEDZ.

OBDOBÍ

1918-1945

SVETOVÁ POÉZIA, UMELECKÉ AVANTGARDY 20. ST.
UNIVERBIZÁCIA, MULTIVERBIZÁCIA, SKRATKY

► **Svetová poézia:** Ľudia si vo víre katastrofálnych vojenských konfliktov uvedomovali večné predstavy o ľudskej slobode, sociálnej spravodlivosti, spoločenskej rovnosti a demokracii. Na začiatku storočia sa menili politické systémy, zanikali celé ríše, iné štáty zas vznikali. Šírila sa útočný nacionalizmus. Bezvýsledné pokusy mierového riešenia sarajevskej krízy vyústili do 1. Svetovej vojny. Pre literatúru 1. Polovice 20. Storočia sú charakteristické tieto filozofie: Pragmatizmus- je myšlienkový smer. Ktorý zdôrazňuje užitočnosť, aktivitu, odmieta abstrakciu. Zákony

a pojmy sú pravdivé len vtedy, ak sú prospešné pre prax. Marizmus- je filozofický smer zameraný sociálne a politicky, vypracovaný nemeckým filozofom Karolom Marxom. Secesia- je umelecký smer, ktorý na prelome 19. a 20. Storočia reaguje na rozvoj vedy a techniky presadzovaním návratu k prírode. Cieľom umelcov je kultivovať moderné prostredie ako celok.

► **Umelecké avantgardy 20. Storočia:** Potreby literárneho vývoja viedli ku vzniku mnohých smerov. Základný umelecký prúd- realizmus- sa prispôbil podmienkam novej doby, dekadencia a pamazismus slabli, symbolizmus a impresionizmus našli zázemie v umeniach mimo literatúry. Objavili sa významné smery- avantgardy- s odlišnými koncepciami a to znamenalo revolúciu v umení, lebo veľa z nich vychádzalo z výtvarného umenia. Futurizmus- je umelecký smer prejavujúci sa v literatúre, predstavuje spolu s fauvizmom začiatok avantgardy. Obdivoval techniku a mestskú civilizáciu, chcel vytvoriť umenie, ktoré by zodpovedalo ruchu a tempu nadchádzajúceho priemyselného veku. Kubizmus- je umelecký smer úzko súvisiaci s futurizmom, znamená prenikavú zmenu v prístupe ku skutočnosti. Vonkajšia realita bola rozkladaná až na svoje najjednoduchšie geometrické tvary a prostredníctvom umelcovej inteligencie a fantázie skladaná ako mozaika do novej podoby- výtvarnej. Kubofuturizmus- umelecký smer, ktorý sa snažil o autonómnosť umeleckej reality. Imaginizmus- vyznačuje sa novátorstvom v oblasti básnickej formy. Básnici využívali hovorovú reč, zdôrazňovali prirodzený výraz, ostrý obraz s detailmi. Dadaizmus- umelecký smer. Dadaisti hlásali úplnú anarchiu v živote a kultúre, absolútnu slobodu, umenie malo pochádzať z naivity. Nelogickosť mala vyjadrovať komickosť. Chceli šokovať, burcovať, provokovať. Surrealizmus- lit. a umelecký smer založený na snahe spontánne a bez rozumovej kontroly vyjadrovať to, čo sa deje v ľudskom podvedomí. Umelci odmietali náboženstvo, koloniálny útlak, fašizmus. Surrealizmus odmietal v umení logiku, chcel oslobodzovať ľudskú fantáziu. Uznávaní boli aj prekliati básnici. V tvorbe dominoval iracionalizmus a subjektívizmus. Poetizmus- Zdôrazňoval aktívny vzťah k životu, jeho zachytenie prostredníctvom citov. Inšpirovaný bol hravosťou dadaizmu a uprednostňoval imagináciu, sen, poznávanie exotických krajín. Základom je hra, rozumom nekontrolovateľné volné asociácie. Poézia prinášala čitateľom radosť a krásu. Najvýznamnejší autori a ich diela:

- ❖ Filippo Tommaso Marinetti (tal): *Oslobodené slová, Futurizmus a fašizmus, Manifest futurizmu*
- ❖ Guillaume Apollinaire (fra): *Alkoholy, Pásmo, Kaligramy, Tíréziové prsníky, Zavraždený básnik*
- ❖ Vladimir Vladimirovič Majakovskij (rus): *Oblak v nohaviciach, Flauta chrčtica, Vojna a svet, Ploštica, Kúpeľ, 150 000 000, Vladimír Iľič lenin*
- ❖ Velemir Chlebnikov (rus): *Diela, Slovo ako také*
- ❖ Sergej Alexandrovič Jesenin (rus): *Spoveď chuligána, Perzské motívy, Krémová Moskva, Anna Sneginová, Výber z poézie S. Jesenina*
- ❖ Tristan Tzara (rum): *Manifest dadaizmu, Prvé nebeské dobrodružstvá pána Antipyrina, Priblížny človek*
- ❖ André Breton (fra): *Magnetické polia, Spojené nádoby, Šialená láska, Nadja, Muž a žena čisto bieli, Manifest surrealizmu, Manifest za revolučné nezávislé umenie*
- ❖ Louis aragon (fra): *Parížsky sedliak, Večný pohyb*
- ❖ František Xaver Šalda (čes): *Boje o zítieň, Moderní literatura česká, Duše a dílo*
- ❖ Otakar Březina (čes): *Staviteľ chrámu, Ruce*
- ❖ Petr bezruč (čes): *Slezské písně, Stučkonoska modrá*
- ❖ Fráňa Šrámek (čes): *Života bído, přec te mám rád, Modrý a rudý*
- ❖ Jiří Wolker (čes): *Host do domu, Svatý kopeček, Težká hodina*
- ❖ Vítězslav Nezval (čes): *Most, Podivuhodný kouzelník, Pantomima, Abeceda, Básně noci, Žena v množném čísle, Praha s prsty deště, manon Lescaut*
- ❖ Jaroslav Seifert (čes): *Na vlnách TSF, Poštovní holub, Ruce Venušiny, Maminka*

►► Poznámky:

- ✓ *Secesia je považovaná za posledný univerzálny umelecký sloh, ktorý sa presadil vo všetkých základných oblastiach ľudskej kultúry, od architektúry až po obliekanie*
- ✓ *Avantgarda odmietala sociálnu nespravodlivosť, charakteristická je politicky ľavicová orientácia a kolektívizmus*
- ✓ *Fauvizmus- využívali ohnivé, čisté farby bez tienovania*
- ✓ *Futurizmus hlásal oslobodenie človeka z existujúcich väzieb, odmietal psychologizmus a tradičného lyrického hrdinu*
- ✓ *Kubizmus zdôrazňoval obraz alebo slovo, ktoré vyvolávalo nečakané asociácie*

- ✓ *Akméizmus- literárny smer v Rusku. Zmysel poézie videl v zobrazovaní reálneho sveta vecí, ktoré autori nazývali pravými menami a odmietali symboly*
- ✓ *Kubofuturizmus zahŕňa vzájomné prelinanie sa plastických tvarov a pohybových zložiek- polytematickosť*
- ✓ *Imaginizmus vychádzal z metafory, preto dominoval obraz nad významovou stránkou slova*
- ✓ *Protí rozumu, ktorý doviedol svet k vojne, postavili dadaisti nerozum, nezmysel a náhodu*
- ✓ *Surrealizmus sa inšpiruje psychoanalýzou Sigmunda Freuda, ktorý tvrdil, že zdrojom ľudskej aktivity je podvedomie*

► **Multiverbizácia:** Opačný postup ako univerbizácia. Viacslovné spojenia sa vyskytujú prevažne v odbornom a publicistickom štýle, zväčša vznikajú v snahe zdôrazniť nejakú činnosť (súťaží sa – prebieha súťaž, dokázať – podať dôkaz, kontrolovať – vykonať kontrolu). Združené pomenovanie je také spojenie slov, ktorého jadrom je podstatné meno a ktorým sa vyjadruje jeden pojem (ľahká atletika, Vysoké Tatry).

► **Univerdizácia:** dvojslovné alebo viacslovné pomenovanie je nahradené jednoslovným, ktoré vzniká z adjektíva združeného pomenovania a prípony -ka, -čka, -ovka, -ák/-iak, -ár/-iar (minerálna voda – minerálka, panelový dom - panelák)

► **Skratky:** Nie je v pravom zmysle slova slovotvorný postup. Prejav úsilia o úsporné vyjadrovanie. Používajú sa v písomnom aj ústnom prejave. Skratky, píšeme za nimi bodku, skratky, ktoré sa používajú len v písanom texte, napr. atď., tzv., a pod., skratky, ktoré sa pri výslovnosti čítajú ako celé slová. napr. Ing., doc., ul., nám., skratky, ktoré sa používajú v písomnom aj v ústnom prejave - slová sú utvorené zo začiatkových písmen združeného pomenovania (SR, EÚ, USA), alebo zo začiatkových slabík združeného pomenovania (TANAP) => značkové slová, niektoré sa skloňujú: napr. zo SĽUK-u.

20. Maturitná téma

PRÓZA A DRÁMA V PRED., VOJNOVOM A MEDZ. OBDOBÍ

1918-1945

SVETOVÁ PRÓZA A DRÁMA
POROVNANIE SLOVENSKÝCH A CESKÝCH SLOV

► **Svetová próza a dráma:** Prvá svetová vojna spôsobila v celej Európe hlboký spoločenský i duchovný otras. Veľmi výraznú stopu zanechala v literatúre. Spisovatelia zobrazujúci vojnovú tematiku si kládli za cieľ opísať vojnové hrôzy a varovať pred nimi. Mnohí z nich sa angažovali v protivojnovom hnutí. V próze literatúra smeruje k väčšej snahe zachytiť skutočnosť čo najplastickejšie, vo všetkých možných aspektoch, nie je tu toľko umeleckých smerov. Zo žánrov dominuje poviedka, novela, román. Pokračuje tradícia realizmu 19. St. Píšu sa rozsiahle spoločenské kroniky, rozsiahle romány. Významné sú diela so sociálnou problematikou, ich autori často inklinujú k socializmu a komunizmu, romány kriticko-realistické, naturalistické, socialisticko-realistické. Objavujú sa pokusy o modernizáciu prózy a románu- reportážne postupy a metóda prúdu vedomia. Oblúbený je historický román a rozmáha sa detektívna literatúra, literatúra faktu a science fiction, autiutópia. Expresionizmus- je jeden zo smerov moderného, avantgardného umenia prvej štvrtiny 20. St. Prejavil sa vo výtvarnom umení, literatúre a dramatickom umení. Vznikol v Nemecku. Mal sa stať priamym, drásavo nalievavým výrazom autorových citových reakcií na jeho intuitívny zážitok zo skutočnosti. V literatúre vyjadruje pocity tiesne, úzkosti, vyvolané presvedčením, že človek je bezmocne stratený v odludštenom svete. Do tohto obdobia patria tieto svetovo významné literatúry: Nemecká, Francúzska, Literatúra USA, Ruská a sovietska literatúra, Pražská nemecká literatúra, Literatúra Veľkej Británie, Česká literatúra. Najvýznamnejší autori a ich diela:

- ❖ Erich maria remarque (nem-swi): *Na západe nič nové, Cesta späť, Traja kamaráti, Nebo nepozná obľúbencov, Vŕžazný oblúk, Noc v Lisabone, Iskra života, Čas žitia, čas umierania*
- ❖ Thomas Mann (nem): *Buddenbrookovci, Čarovný vrch, Jozef a jeho bratia, Lotta vo Weimare, Doktor Faustus*
- ❖ Hermann Hesse (nem): *Pod kolesom, Siddhártha, Stepný vlk, Narcis a Goldmund, Hra so sklenenými perlami*
- ❖ Lion Feuchtwanger (nem): *Žid Suss, Zaslúbená zem, Bláznova múdrosť alebo smrť a sláva J. J. Rousseaua, Goya, Škaredá vojvodkyňa*
- ❖ Romain Rolland (fra): *Peter a Lucia, Divadlo revolúcie, Beethovenov život, Život Tolstého, Ján Kríštof, Očarená duša, Dobrý človek ešte žije*
- ❖ Henri Barbusse (fra): *Plačky, Oheň*
- ❖ Marcel Proust (fra): *Hľadanie strateného času*
- ❖ Ernest Hemingway (USA): *Slnko aj vychádza, Zbohom zbraniam, Komu zvoní do hrobu, Starec a more, Pohybivý sviatok*
- ❖ John Dos Passos (USA): *USA*
- ❖ Francis Scott Fitzgerald (USA): *Na prahu raja, Poviedky džezového veku, Krásni a prekliati, Posledný magnát, Veľký Gatsby, Nezná je noc*
- ❖ William Faulkner (USA): *Sartoris, Blabot a bes, Divé palmy*
- ❖ Harry Sinclair Lewis (USA): *Babbitt, Arrowsmith, Elmer Gantry*
- ❖ Theodore Dreiser (USA): *Sestra Carrie, Americká tragédia*
- ❖ Maxim Gorkij (rus): *Maťar Čudra, Foma Gordejev, Matka, Detstvo, Vo svete, Moje univerzity, Podnik Artamonovovcov*
- ❖ Michail Bulgakov (rus): *Bielá garda, Majster a Margaréta, Život pána Moliéra, Psie srdce*
- ❖ Alexej Tojstoj (rus): *Krížová cesta, Peter Prvý*
- ❖ Alexander Kuprin (rus): *Jama, Granátový náramok*
- ❖ Michail Šolochov (rus): *Osud človeka, Donské poviedky, Tichý Don, Rozoraná celina*
- ❖ Franz Kafka (čes): *Premena, Amerika, Proces, Zámok*
- ❖ Max Brod (čes): *Život plný bojov*
- ❖ John Galsworthy (ang): *Forsytovská sága*
- ❖ James Joyce (írs): *Dublínčania, Odyseus*
- ❖ Virginia Woolfová (ang): *Jakubova izba, Pani Dallowayová, K majáku*
- ❖ Jaroslav Hašek (čes): *Črty, povídky a humoresky, Osudy dobrého vojáka Švejka za svetové války*
- ❖ Karel Čapek (čes): *Záživé hlubiny a jiné prózy, Krakonošova zahrada, Boží muka, Krakatit, Válka s mlóky, R. U. R., Bílá nemoc*
- ❖ Ivan Olbracht (čes): *Nikola Šuhaj loupežník*
- ❖ Alfréd Jarry (fra): *Nadsamec, Kráľ Ubu*
- ❖ George Bernard Shaw (írs): *Pygmalion, Svätá Jana*

► **Poznámky:**

- ✓ *Termín expresionizmus pochádza od H. Waldena, vydavateľa berlínskeho časopisu Der Sturm*

- ✓ *Znaky expresionizmu: zobrazenie skutočnosti podlieha naturalizmu, realizmu a romantizmu, psychika postáv je najdôležitejšia, subjektivnosť autora a častým kompozičným postupom je kontrast*
- ✓ *Stratená generácia: je označenie generačne blízkej skupiny amerických básnikov a prozaikov, ktorí začali tvoriť v 20-tych rokoch 20. St.*
- ✓ *Socialistický realizmus- vznikol v Rusku, zakladateľom bol Gorkij: -triednosť, straníckosť, ľudovosť a pravdivosť*
- ✓ *Kafkovu tvorbu priradujeme k expresionizmu, k neskoršiemu existencializmu a absurdnej próze*

▶▶▶ **Rozbor významných diel:**

Na západe nič nové: Príbeh sa odohráva počas 1. sv. vojny na francúzskom fronte. Na výcviku, ktorý trval desať týždňov im znepríjemňoval výcvik Himmelstoss - každý k nemu pocítoval odpor. Deň pred odchodom sa mu za to odplatili bitkou. On však v nich prebudil pocit spolupatričnosti, a potom sa vystupňoval na priateľstvo. Na bojisku prežívajú pocit bezmocnosti. Opisuje ich reakcie, správanie, keď vidia napr. ľudí bez hláv, keď sa musia skrývať v zákopoch a púšťajú na nich plyn. Prejavujú sa ich charaktery, akí sú bezcitní nie len k iným ale aj k sebe navzájom. Začínajú si uvedomovať, čo vlastne vojna je. Neskôr Paul odchádza na dovolenku do rodného mesta, kde nachádza chorú matku. Začne spomínať na svoje detstvo či školu akoby to bolo nedávno. Uvedomuje si, že jeho život už nikdy nebude ako predtým. V meste stretáva riaditeľa gymnázia, ktorý mu pri rozhovore povie, aby si „s tou vojnou pohli.“ Paul si pomyslí, že tento človek si neuvedomuje, čo v skutočnosti znamená vojna. Z rodného mesta odchádza s tým, že už nebude taký vojak ako predtým. Na fronte sa dozvedá, koľko ľudí zomrelo v jeho i v iných jednotkách. Ostáva strážiť Rusov. Na fronte Paul so svojimi priateľmi rozmyšľajú o príčine a vzniku vojny, ale hlavne o tom, že je nezmyselná a zbytočná. Uvedomujú si, že nezabíja nepriateľov, ako im tvrdili ich veliteľia ale takých istých ľudí ako sú oni. Raz pri vyprázdňovaní dediny, Paula a Alberta zraní črepina z granátu. Paul je zranený, ale ide na pomoc Albertovi, ktorý nemôže chodiť. Po skončení bombardovania Paul odvedie Alberta do lazaretu a hneď nato s ním odchádza do nemocnice. Tam sa Albert dozvedá, že jeho nohu sa nepodarí zachrániť. Zmocňujú sa ho pocity, že už nechce žiť bez nohy. Tu sa prejavuje Paul ako kamarát a sľubuje mu, že bude stále pri ňom. Po niekoľkých týždňoch, ktoré prešiel v nemocnici, musí ísť znova na front, kde je veľa jeho priateľov mŕtvych a vojsko je skoro vyradené. Detering sa pokúsil utiecť za front, ale chytil ho. Najskúsenejší Paulov priateľ Stanislaus Katczinsky tiež zomiera- no snaží sa ho zachrániť z posledných síl. Príčinou smrti je kúsok granátu. Muller zomiera po zásahu do žalúdka. Na fronte každý hovorí o mieri a prímerí a všetci čakajú. No zomieranie však pokračuje. Ako posledný zomiera Paul s pokojným úsmevom na tvári, keď rozhlas oznamuje: „Na západe nič nové.“

Buddenbrookovci: román zobrazuje osudy 4 generácií veľkoberžoznej rodiny v Lubecku, kt. postupne upadá, ekonomicky, morálne i duševne. Zakladateľom rod. podniku je Ján Buddenbrook. Jeho syn Ján úspešne pokračoval v rozvoji firmy. Má synov Tomáša a Kristiána a dcéry Antóniu a Kláru. Ťažiskom románu sú osudy Jánových detí. Stále prosperujúci podnik preberá syn Tomáš, ale tvrdá konkurencia, finanč. neúspechy, špekulácie a nie celkom vydatené manželstvo spôsobia Tomášovu smrť. Brat Kristián je chorľavý, pohodlný, lenivý človek, chýba mu usilovnosť, žije bohémym životom. Sestra Antónia mala 2 nevydaté manželstvá, muži kt. si ju brali pre veno a spoločen. postavenie. postupne majetok rodiny Buddenbrookovcov upadá a po smrti senátora Tomáša jeho žena Gerda predáva firmu aj dom. Ich syn Hanno ochorí na týfus a ako 15roč. zomiera= posledn. potomok, zaniká rodina Buddenbrookovci. Spojivom celého diela je postava Antónie, kt. si veľmi zakladá na rodin. tradíciách, podporuje Tomáša v udržaní firmy a domu, kt. symbolizoval súdržnosť a silu rodiny, v mene rodin. tradícií sa Tomáš a Antónia vzdali svojich lások i osobn. predstáv o vlastn. živote aby reprezentovali rodinu buržoáznej spoločnosti. Dielo zachytáva proces postupného úpadku meštiackej rodiny ,kt. sa riadila morálnymi a spoločens. tradíciami buržoáznej doby a nedokázali sa prispôbiť novým podmienkam= TRADICIONALIZMUS

Peter a Lucia: Dej sa odohráva medzi 30. januárom 1918 a 29. marcom 1918. Je to teda akási autorová reakcia na skutočný historický fakt. Dielo je akýmsi odsúdením vojny, protivojnovým protestom autora a o to aj autorovi v knihe išlo, a láska mu slúžila, ako jedna zo zbraní, ktorými bojuje proti vojne. Obaja hrdinovia sú ešte celkom mladí. Stretnú sa práve v deň, keď padnú prvé civilné obeť. Pár týždňov si žijú svoje zaľúbené šťastie a na Veľký piatok, hoci nie sú nábožní, vojdú do kostola, kde umrú. Až dovtedy sa smejú, prechádzajú, snívajú v šťastí, o svojom budúcom živote, pretože ich láska oddeľovala od vojny, bômb, no od samého začiatku na ich lásku striehne smrť. Viac znamení vyjadruje tú hrozbu, napr.: v deň, keď sa stretli, padol pri ich nohách skrivený človek - obeť bombardovania. Peter si tiež uvedomuje, že ich láska sa zrodila pod rúchom smrti. Kam aj speje.

Starec a more: Osemdesiatštyri dni bol na mori starec menom Santiago ale nič nechytí. Prvých štyridsať dní s nim bol chlapec ale keďže sa mu so starcom nedarilo, rodičia mu našli novú bárku. Chlapec si ale Santiaga oblúbil a pretože vedel, že starec je chudobný tak mu čas od času nosil nejaké jedlo. Na osemdesiaty piaty deň si Santiago zbalil harpúnu, sardinky ktoré mu nychtali chlapec ako návnady a udice. Zavčas rána sa vybral na lov. Nemusel veľa veslovať lebo pol práce zaňho urobili morské prúdy. Nechal sa odnášať prúdom a rozhodil návnady. Pozoroval čajky a „lietajúce ryby“. Rozhodol sa ísť pozrieť delfíny medzi ktorými by mohla byť jeho veľká ryba. Odrazu pocítil slabé trnutie ktoré postupne silnelo. Zistil, že chytil obrovskú rybu ktorá bola až priveľká na jeho bárku. Bola taká silná, že to chvíľu vyzeralo, že ho chce uloviť ona a nie on ju. Ťahala ho za sebou ako vlečku. Keď ju skúsil zabíť harpúnou, len ju poranil tak že krvácala a on stratil harpúnu. Stratil už veľa síl keď krvácajúca ryba prilákala žraloky. Ihneď začali rybu obhrýzať ale starec s nimi začal bojovať. Keď prišiel o všetky zbrane a bol na smrť vyčerpaný žraloky konečne odplávali. Vedel že odplávali preto, že zjedli celú rybu. Vyčerpaný pomaly zaspal. Snívalo sa mu o Afrike, kde bol ako mladý a o levoch. Keď sa ráno zobudil, zistil, že je len kúsok od svojho domova. „Odtiaľto by som trafil aj poslepiacky.“ povedal si pre seba. Odrazu pocítil v hrdle ostrú korenistú pachuť. Keď zakašľal, zistil, že vykašľal krv. Pri brehu ho už čakal chlapec. Keď ho zbadal v takom zúboženom stave odviezol ho do chalupy, kde starec býval. Sľúbil mu, že privedie doktora. A že sa musí skoro vyzdraviť aby mohli spolu vyraziť na more.

Psie srdce: Šarik je túlavý pes, ktorý sa kŕmi odpadkami a prespáva pod bránami domov. Už niekoľko dní nejedol a je celý doráňaný, pretože mu kuchár zo závodnej jedálne obaril bok. Lahne si ku bráne a pozoruje ľudí, zmierený so svojim osudom i smrťou. Zrazu sa pri ňom pristaví neznámy muž, dá mu kúsok salámy, a keď zistí, že pes nikomu nepatrí, zoberie si ho so sebou do svojho bytu na Prečistinke. Tam mu ošetrí bok, nakŕmi ho a svojou ľudskosťou si získava Šarikovu oddanosť. Tento neznámy muž je uznávaný moskovský doktor F.F. Preobraženskij. V jeden večer prišiel za F.F.P nový domový výbor na čele s predsedom Švonderom, aby mu oznámil, že kvôli novému zákonu o hustejšom obsadení bytov, sa musí vzdať dvoch izieb zo siedmich. Filipp Filippovič sa nahneval a vyhodil ich z domu, čím si znepriatelil Švondera. Šarik je rád, že má nový domov, všetci si ho postupne obľúbia. Zina s ním chodí na prechádzky a Daria mu vyvára chutné jedlá. Bormental' nájde vhodného darcu hypofýzy do Šarikovho mozgu a spolu s F. F. Preobraženským pripravujú operáciu s cieľom omladiť ľudský organizmus. Šarik je zatvorený v kúpeľni, tuší nebezpečenstvo. Autor podrobne opisuje priebeh operácie- ako Šarikovi vyoperoval semenníky a hypofýzu a voperoval mu orgány 28-ročného muža, ktorý zomrel 4 hodiny pred operáciou. Očakávanie doktorov, že Šarik operáciu neprežije, sa nespĺnil. Doktor Bormental' si zaviedol spis (chorobopis), do ktorého zapisoval každodenné zmeny správania u Šarika- vypadávala mu sršf, začal rozprávať, čítať, dokázal stáť na zadných nohách, jedol ľudskú stravu ..a úplne sa zmenil na človeka. F. Filippovič týmto „pokusom“ zistil, že výmena hypofýzy nemá za následok omladenie, ale úplné poludštenie. Šarik sa spriatelil so Švonderom, ktorý ho nahovoril, aby si dal spraviť doklady a stal sa tak poriadnym občanom a pomohol mu aj s výberom nového mena: Poligraf Poligrafovič Šarikov. P. P. Šarikov je však bezcharakterný, veľa fajčí, pije, kradne peniaze, a preto mu F.F navrhol, aby si našiel prácu. Šarikov sa stáva vedúcim oddelenia na odstraňovanie túlavých zvierat(mačiek). Raz, keď bol Šarikov v robote, prišiel za F.F muž vo vojenskej rovnošate a varoval ho, že Šarikov naňho podal trestné oznámenie za protirevolučné reči. Keď sa Šarikov vrátil domov F.F ho chcel vyhnúť z domu, strhla sa bitka, Šarikov vytiahol revolver, no doktori ho premohli a voperovali mu naspäť hypofýzu Šarika. Desať dní po tejto operácii prišla do bytu F.F milícia so zatykačom a obvinila profesora Preobraženského z vraždy Šarikova, no on im ukázal psa, ktorému miestami rástla sršf a trochu rozprával. Na otázku, ako je to možné profesor odvetil: „Veda ešte nepozná spôsob, ako by sa dalo zviera zmeniť na človeka. Ja som to tiež skúsil, ale nevydarilo sa, ako vidíte.“ O niekoľko dní sa život F. Filippoviča vrátil do starých kolají: začal opäť ordinovať a pes mu bol znovu oddaný ako kedysi.

Premena: Gregor sa prebudí ako chrobák- spočiatku si to ani neuvedomuje a má v pláne ísť s omeškaním do roboty. Všetci sú prekvapení, že je ešte doma, lebo o siedmej býva už na cestách. Gregor im chce všetko vysvetliť, ale nič mu nie je rozumieť. Dvere má zamknuté a otvorí ich až na naliehanie sestry. Medzi tým prišiel prokurista. Zisťoval prečo Gregor neprišiel do roboty. Ten ho uvidel prvý, zlakol sa a ušiel. Otec ho zahnal naspäť do izby, pričom ho zranil. Gregor odteraz spí pod postelou a je len staré a pokazené jedlá. Chodí po stenách a po strope, preto mu sestra vysfahuje nábytok. Ale Gregor vidí, že sa odsudzuje ľudskej spoločnosti, no keď vidí, že je všetkým na obtiaž, dobrovoľne sa vzdáva. Viac sa nesnaží naviazať s ostatnými členmi rodiny kontakt, aj keď po tom veľmi túži. Nedbá o seba, neje a chradne telesne i duševne. Keďže Gregor nezarába, rodičia aj Markéta sú prinútení pracovať. Prijali aj troch podnájomníkov. Tých ale Gregor vyplaší a dávajú výpoveď. V tej chvíli dáva sestra návrh, aby sa ho zbavili, lebo to už nie je Gregor a ani človek. Ráno Gregor s výčitkami zomiera. Nájde ho slúžka, ktorá si z neho robila len posmešky a jeho telo vyhodí do odpadkov. Prvýkrát po mesiacoch sa všetci vybrali na výlet. Rozprávali sa o sľubnej budúcnosti, lebo majú všetci prácu, kúpia si menší byt a Markéta je súca na vydaj.

Osudy dobrého vojáka Švejka za svetové války: 1.diel: Pani Mullerová prichádza za Švejkom so správou že zabili vojvodu Ferdinanda. Švejk zájde do hostinca u Kalicha, kde už sedí tajný Bretschneider a márne sa snažil nadviazať politický rozhovor s hostinským Palivcom. Hostinský si dáva pozor na každé slovo. A tak sa pán tajný musel uspokojiť s tou replikou na možnosť vzniku vojny, zato Švejk spolupracoval. O chvíľu si tajný odvádzal Palivca za buričské reči o cisárovi a Švejka. Ocíta sa pred odbornou komisiou, ktorá sa skladá zo samých lekárov, ktorí majú potvrdiť alebo vyvrátiť úradne potvrdenie BLBA. O svojom vrodennom kretenizme ich presvedčil hlavne výkrikmi. A5 žije cisár František Josef I. Vyhodil ho z blázince, hoci sa tam cítil veľmi dobre a ocitol sa opäť na policajnom komisárstve odkiaľ ho pustili domov. Dostáva povolovací lístok a odchádza na front. Keď ho tlačila pani Mullerová na vozíku sprevádzal ho zástup nadšených divákov, dokonca o tom písali i noviny. Páni na obvodnej komisii nechceli veriť že trpí reumatizmom a tak sa ocitol medzi simulantmi. Mali vyskúšaný recept na každú nemoc. Hlad, klystír, lízanie chinínu..... Dostal sa do garzióny, kde si odpykávali vojaci trest a tu sa spoznal s Katzom. Raz sa rozplakal pri jeho kázni a tak si ho vzal ako svojho sluhu. Švejk sa o svojho pána staral, miništroval. Hoci mu u neho bolo veľmi dobre musel zmeniť, lebo ho prehal v kartách s Lukášom. Švejk berie poctivo aj túto novú službu. Pán nadporučík má taký úspech u žien, že jedna ujde od svojho manžela a ubytuje sa u neho doma. Lukáš má veľkú záľubu v zvieratách a tak mu Švejk zoženie psa, aký samu páči ale je kradnutý a za trest pôjdu na ruský front, pretože to bol pes Lukášovho nadporučika. 2.diel: Po omylnom zatiahnutí brzdy ho čakalo vyšetrovanie, pre ktoré nestihol vlak a tak sa vydal pešo, ale presne opačným smerom. A tak ho malo miestne žandárstvo za ruského špióna. Nakoniec sa všetko vysvetlilo a Švejk sa vlakom dostal do Budějovic. Musí si porušenie disciplíny odsedieť vo vojenskom väzení. Pluk sa sfahoval do Mostu nad Litavou, kde Švejk vyprovokoval medzinárodnú roztržku. Švejk preberá telegram o presune na front. 3.diel: Vojaci vyrážajú na front. V Budapešti sa dozvedeli, že taliansky kráľ sa pridá k mocnostiam a vypovedal vojnu Rakúsku. Vlak putuje smerom na Laborec cez hranice s Haličom. Švejk si kráti dlhé chvíle rozhovormi s Marekom, kt. väčšiu časť prežil v base. Pán Lukáš dostal chuť na koňak a tak mu ju išiel kúpiť, ale stretol Duba a tak ju celú vypil aby nepoškvrnil meno Lukáša. Dub zakázal návštevy nevestincov. Pretože sa sám v takom jednom raz zabudol a išiel pre neho Švejk. Nevedia sa dohodnúť na správnom smere cesty ,a preto sa Švejk oddelí od skupiny a ide vlastnou cestou. Pri jazere vyplašil kúpajúceho sa ruského vojaka a je zatknutý maďarskou patrolou. 4.diel: Švejk sa ocitol v zajateckom tábore. Bol jediný ktorý rozumel po nemecky. Hrozila mu poprava obesením ako vlastizradcov. Nakoniec prišiel telegram, v ktorom oznamovali, že sa z 11. pochodovej roty stratil Švejk. Musel sa so svojimi vydať do Klimontowa. V ten deň práve dôstojníci zorganizovali zabíjačkové hody. Ku kompánii sa pridá aj nadporučík Dub. Posledné slová románu vyslovil poručík DUB: „ Patriotizmus, vernosť k povinnosti, sebaprekonávanie, to sú pravé zbrane vo vojne! Pripomínam si to práve dnes, keď naše vojská v nedávnej dobe prekročili hranice.

► Porovnanie Slovenských a českých slov:

1. Hlásokoslovie a výslovnosť: Čeština má tieto osobité hlásky a písmená: ř, ou, ě, ů. V češtine nie sú tieto hlásky, ktoré má slovenčina: ä, ia, ie, iu, ô, ľ, í, ř, dz, dž. Skupina aj je v češtine ej (vejce). Striedanie spoluhlások je v češtine častejšie v tvorení (odvodzovaní) slov i tvorení tvarov. k – c (ruka – ruce), h – z (mnoho – mnozí), ch – š (ropucha – ropušin), dtň – d', ř, ň: mladí, zlatí, pěkní. V češtine neplatí rytmické krátenie, často nasledujú dve aj tri dlhé slabiky za sebou. (zpívání). Spodobovanie spoluhlások nieje v češtine také dôsledné ako v slovenčine (piše

a vyslovuje sa: seznámit, se strany, složití... Niekedy sa pripúšťa aj dvojaká výslovnosť (nashledanou – naschledanou i nazhledanou).

2. Tvaroslovie a skladba: V češtine sa bežne používa vokatív - piaty pád. (soudružko, Evo...). Častejšie sú dvojtvary (mužovi aj muži, bratrovi aj bratru) najmä v spojeniach gramaticky rovnakých slov (panu učiteli, občanu Novákovi). V akuzatívne a inštrumentáli množného čísla mužských substantív sú tvary: hrdiny, hochy, hrady. Toto platí aj v inštrumentáli dvoch vzorov stredného rodu: s moři, se srdci. Prídavné mená majú aj menný tvar v prísudku. (jsem zdráv, je nemocen). Slovesá majú veľa dvojtvarov. (líft – leje/lije) Tvary s tematickou morférou -i- sa hodnotia ako vyšší štýl. V 1. os. sg. sú prípony -m, -u, -i. (vidím, vedu, kryji) V 3. os. pl. -ou, -í (zní, vedou...). Čeština má niektoré odlišné väzby tam, kde slovenčina používa priamu väzbu s akuzatívom. (dosiahnuť niečo - dosáhnout něčejho). Čeština viac používa prídavné mená nedokonavých sloves. (Tato kniha je čtena.). V súvetiach má čeština niektoré odlišné spájacie výrazy. (jenž, neboť, aniž, zda ať – nebo, jelikož, jestli, nýbrž...). Osobitným útvarom češtiny ako spisovného jazyka je tzv. obecná čeština, ktorá sa čiastočne odlišuje od spisovnej češtiny vo výslovnosti, v niektorých tvaroch i v slovníku (být – bejt, mléko – mlíko...).

3. Slovná zásoba (lexika): Niektoré české slová sú veľmi odlišné od slovenčiny (vesnice, polštář, čáp...). Niektoré české slová však poznáme zo slovenských nárečí, resp. zo staršej literatúry, niekedy majú v slovenskom nárečí iný význam. (žízeň, polibek, sklep, kmín...). Niektoré cudzie slová v češtine majú iný rod alebo iný prepis – pravopis. (téza – teze). Udomácnené české výrazy v nespisovnej slovenčine je ďalšia z možností.

POÉZIA V PRED., VOJNOVOM A MEDZ.

OBDOBÍ

1918-1945

SLOVENSKÁ MEDZIVOJNOVÁ POÉZIA CHARAKTERISTIKA PUBLICISTICKÉHO ŠTÝLU A JEHO ŽÁNRE

► **Slovenská medzivojnová poézia:** Slovensko sa stalo súčasťou Československej republiky založenej v októbri 1918. Nový štát zbavil Slovákov maďarizačného útlaku, zaviedol parlamentnú demokraciu, zvýšil vzdelanosť obyvateľstva, slovenčina prenikla do škôl a úradov, stala sa štátnym jazykom, nastal rozvoj vedy a umenia. Vznikli slovenské kultúrne ustanovizne: Univerzita Komenského v Bratislave, Slovenské národné divadlo, bola znovu obnovená činnosť Matice slovenskej. 29. 9. 1938 bola podpísaná mníchovská dohoda. Nemecko nemalo záujem na ďalšom existovaní Československej republiky, preto podporovalo tých slovenských politikov, ktorí sa usilovali utvoriť samostatný slovenský štát, ktorý vznikol v marci 1939. Druhá svetová vojna sa odrazila aj na politickom, hospodárskom i kultúrnom živote. Jej zásah do života ľudí môžeme vidieť aj v slovenskej literatúre. Básnici vítajú príchod nových čias, vyrovnávajú sa so zázitkami z vojny. V nebyvalom počte rastú preklady súčasných svetových autorov, spisovatelia študujú v cudzích krajinách. Veľa spisovateľov tohto obdobia sa uplatňuje v politike. Najvýznamnejší autori a ich diela:

- ❖ Martin Rázus (slo): *Z tichých a búrných chvíľ, To je vojna, Hoj, zem drahá, Kameň na medzi, Júlia, Krčmársky kráľ*
- ❖ Štefan Krčméry (slo): *Keď sa sloboda rodila, Herbarium, Stopäťdesiat rokov slovenskej literatúry*
- ❖ Emil Boleslav Lukáč (slo): *Speveč, Dunaj a Seina, Hymny k sláve Hosudarovej, O láske neláskavej, Krížovatký, Spev vlkov, Elixír, Moloch, Babel*
- ❖ Ján Smrek (slo): *Odsúdený k večitej žízni, Cválajúce dni, Božské uzly, Iba oči, Básnik a žena, Maľovaná abeceda, Machule*
- ❖ Laco Novomeský (slo): *Nedeľa, Romboid, Otvorené okná, Svätý za dedinou, Víla Tereza, Pašovanou ceruzkou, Do mesta zo minút, Stamoďiaľ a iné*
- ❖ Rudolf Fabry (slo): *Ufaté ruky, Vodnéhodiny hodiny piesočné, Ja je niekto iný*
- ❖ Štefan Žáry (slo): *Srdcia na mozaíke, Zvieratník, Stigmatizovaný vek, Pečať plných amfor, Pavúk pútnik, Meč a vavrín, Múza objieha Tróju*
- ❖ Rudolf Dilong (slo): *Budúci ľudia, Slávne na holiach, Dýchajte, lazy, Hviezdy a smútok, Helena nosí ľaliu, Mladý svadobník, Ja, svätý František, Mesto s ružou, Švih, Hľadný vetrik, Ja, Rudolf Dilong, trubadúr*
- ❖ Pavol Gašparovič Hlbina (slo): *Začarovaný kruh, Cesta do raja, Harmonika, Dúha, Belasé výšky*
- ❖ Janko Silan (slo): *Kuvici, Rebrík do neba, Slávme to spoločne, Kým nebudeme doma, Piesne z Javoriny, Piesne zo Ždiaru*
- ❖ Paľo Ušák-Oliva (slo): *Obláky*
- ❖ Valentín Beniak (slo): *Tiahnime ďalej obláky, Poštový holub, Žofia, Popolec*
- ❖ Maša Haľamová (slo): *Dar, Červený mak, Smrť tvoju žijem*

►► **Poznámky:**

- ✓ *Znaky literatúry autorov nadrealizmu: -snaha o novátorstvo, odmietanie tradičných hodnôt, tvorba na základe psychického automatizmu, opájanie sa kľúčovitou krásou, polytematickosť textu, dominancia voľného verša*
- ✓ *Motívy tvorby autorov katolíckej moderny: -cesta a pohyb- hľadanie a smerovanie k Bohu, žena- nie je to konkrétna žena, ale žena vo všeobecnej rovine ako inšpirátorka umenia, motív svetla a tmy- svetlo bolo veľkým symbolom, motív rodnej zeme, vlasti, domova, raja- moderna sa približovala k spoločenskej problematike*

► **Charakteristika publicistického štýlu a jeho žánre:** Publicistický štýl (novinársky, žurnalistický) sa používa v oblastiach publicistiky. Dominuje v ňom spravodajská funkcia, uplatňuje sa v masových informačných prostriedkoch. Charakterizujú ho znaky a jazykové prostriedky ako pisomosť, monologickosť, verejný výraz, informatívnosť, veľký výskyt faktografických prvkov (čísla, vlastné mená, značky, presné údaje), aktualizovanosť, tematická bohatosť, kompozičná pestrosť. Tlač využíva osobitné kompozičné prostriedky (titulok, typografická

úprava, plastickosť písma). V rozhlase a televízii je štýl úspornejší, heslovitý. Má nielen informovať, ale aj presvedčať, poučovať a zaujať. Žánre: 1. spravodajské - správa (oznámenie), komuniké (oficiálne štátnopolitické vyhlásenie), rezolúcia (vyhlásenie v závere rokovaní, zjazdov a pod.), riport (krátka spravodajská reportáž), referát, interview, inzerát, reklama. 2. analytické (vysvetľujúce, úvahové a hodnotiace) - úvodník, komentár, recenzia, kritika, diskusia; glosa, entrefilet (poznámky na aktuálnu tému, často vtipné až ironické). 3. beletristické (rozprávajúce a opisné, využívajú prostriedky umeleckej lit.) - fejtón, besednica.

22. Maturitná téma

SLOVENSKÁ MEDZIVOJNOVÁ DRÁMA

1918-1945

VZNIK SLOVENSKEJ MEDZIVOJNOVEJ PRÓZY
HOVOROVÝ ŠTÝL, SLANG, SLANGOVÉ SLOVÁ

► **Vznik Slovenskej medzivojnovej prózy:** V roku 1919 vzniká SND v Bratislave, neskôr Východoslovenské národné divadlo v Košiciach a Slovenské ľudové divadlo v Nitre. V divadlách sa hrali aj starší autori ako M. Kukučín, P. O. Hviezdoslav, J. G. Tajovský, B. S. Timrava a F. Urbánek, ale dramatickej tvorbe sa začali venovať aj mladší autori: Ivan Stodola, Július Barč-Ivan, Peter Zvon. Medzivojnové obdobie je charakteristické rôznymi ťažkosťami rastu a aj napriek nim zaznamenalo slovenské profesionálne divadlo pozoruhodný vzostup. Začiatky divadla boli skromné, chýbala tradícia, existovalo málo vhodných slovenských dramaturgov a režisérov a chýbali vhodné slovenské divadelné hry. Jedinou výhodou bola možnosť opierať sa o bohatú divadelnú tradíciu českého divadelného života, a tak repertoár SND mal český ráz a slovenské hry sa v ňom objavovali jedinele. **Najvýznamnejší autori a ich diela:**

- ❖ **Ivan Stodola** (slo): *Náš pán minister, Čaj u pána senátora, Bačova žena, Jožko Púčík a jeho kariéra, Kráľ Svätoplúk, Marína Havranová, Básnik a smrť*
- ❖ **Július Barč-Ivan** (slo): *3 000 ľudí, Diktátor, Mastný firmieč, Matka, Dvaja*
- ❖ **Peter Zvon** (slo): *Tanec nad pláčom*

►►► **Rozbor významných diel:**

Bačova žena: Príbeh sa odohráva v čase hospodárskej krízy v medzivojnovom období v Demänovskej doline, kde bol v tom čase ťažký život. Hlavná hrdinka je mladá žena, Eva Muranicová, ktorej manžel Ondrej odchádza do Spojených štátov zarobiť peniaze a plánuje sa čoskoro vrátiť. Nájde si tam prácu v bani, v ktorej sa ale stane nehoda a on sa pri nej zraní a stratí pamäť. Preto prestane písať listy, a tak ho úrady vyhlásia za mŕtveho. Eva sa teda potom rozhodne po druhýkrát vydať za baču Michala a s ním porodí druhé dieťa (prvé mala s Ondrejom). Ondrejovi sa však náhle v Amerike vráti pamäť pri vlakovom nešťastí. Rozhodne sa vrátiť na Slovensko aj so zarobenými peniazmi. Na Slovensku odkúpi jedno panstvo a prepíše ho na Evu. Až potom sa ale dozvie, že jeho žena Eva ho považovala za mŕtveho a teraz má už iného manžela. Po tom, ako sa to Ondrej dozvie, si začne plne uvedomovať, že v akej situácii sa ocitol. Keďže nenachádza konkrétneho vinníka, začne obžalúvať boha. Vzápätí svoje slová a činy síce olutuje, ale zmení sa na surového a bezcitného človeka. V tomto bode sa dej dostáva do zlomového bodu, kedy Ondrej trvá na tom, aby sa Eva aj s deťmi vrátila k nemu. Michal s tým ale nesúhlasí. Eva nevie, čo má robiť, pretože jej hlavne záleží na jej deťoch, a tak v závere spácha samovraždu, čím sa obetuje, ale ešte predtým prosí oboch mužov, aby sa postarali o jej deti.

Jožko Púčík a jeho kariéra: Jožko je 35 ročný, veľmi dobromyselný a skromný človek. Pracuje ako pomocný úradník v spolku Humanitas, ktorý sa stará o ľudí v socialnej a duševnej núdzi. Pracuje tu už skoro 12 mesiacov a onedlho má dostať sľúbenú definitívu, ktorú potrebuje, pretože okrem seba živí aj svoju sestru Pokornú a jej dve malé deti. Spolu s Jožkom pracuje v spolku aj úradník Adam, sekretárka Vierka, nadriadený Rohatý a nemenovaná predsedníčka spolku. Práve na oslave 1. výročia spolku sa Jožko dohodne s Rohatým na tom, že Jožko zoberie na seba vinu za stratených 3000 korún ktoré zmizli z pokladne (tie si v skutočnosti vypožičal Rohatý) a Rohatý mu za to pomôže s viznaním citov ku slečne Vierke. Ale v ten istý deň zmizne za záhadných okolností 40 000 korún. Hlavným podozrivým sa stane Jožko ktorý mal peniaze na starosti. Kvôli tomu ho zavrú aj do väzenia. On zo svojou dobromyselnosťou dúfal že pravda víde najavo a čoskoro ho prepustia. Lenže postupne zisťuje že mu nikdo neverí, vrátane sudcu, právnikovi, jeho sestry a aj celej spoločnosti. Tým že si všetci mysleli že Jožko je zlodej a treba mu pomôcť, stal sa prípadom aj pre spolok Humanitas pre ktorý predtým pracoval. Jeho rodina mala z toho len samé výhody. Sestra Pokorná dostala prácu v trafikke po ktorej túžila, jej deti išli na pobyt k moru. To že ho každý obviňoval ho napokon dohnalo ku tomu že sa priznal ku celému činu a kopu iných vecí ktoré ani nespáchal. Počas pátrania napokon vyšlo najavo, že zmiznutých 40 000 korún nebolo nikdy ukradnutých a celý prípad bol iba nedorozumenie. Pani predsedníčka totiž pri predávaní peňazí vymenila obálku pričom obálku s peniazmi mala v taške a tú prázdnu dala Jožkovi do úschovy. Keďže vysvitlo že je nevinný, ale aj bez práce, dostal spolu s Vierkou miesto v konkurenčnom spolku Benevolencia, ktorého predsedníčka bola pani Kačičková. „Jožko Púčík a jeho kariera“ je hra písaná satirickou formou a poukazuje okrem iného aj na falošné a zlé chápanie humanizmu.

Matka: Dej sa odohráva v chudobnej baníckej chalupe. V pokojný podvečer matka sedí pri stole a čaká na staršieho syna Jana, kým príde zo šichty. Navštívi ju suseda a matka jej rozpráva o svojich predtuchách. Po odchode susedy sa jej zjaví obraz mladšieho syna, ktorý sa vracia z Ameriky. Medzi jej synmi boli vždy napäté vzťahy, Jano sa už cíti pánom domu a svojho brata Paľa nemal veľmi rád. Matkina predtucha sa splnila. Paľo sa vrátil živý a zdravý. Namiesto peňazí však priniesol iba darčeky, mame modlitebnú knižku a Janovi nôž. V ďalšej vidine sa matke objaví hrozná scéna, zdá sa jej, že Jano zabije brata. V obavách pred zhoršením vzťahov medzi bratmi nahovára matka Paľa aby radšej odišiel, aby predišiel nešťastiu. Bratský vzťah narúša aj vzťah ku Kate. Bola Paľovým dievčaťom pokým neodišiel do Ameriky, vtedy mu ju Jano prebral. Kata však násilníckeho Jana nemá rada a v kútiku srdca stále miluje Paľa. Potajme naňho myslí a príde ho pozvať na zábavu, ba

ponúka mu aj prácu u svojho otca na gazdovstve. Matka tuší katastrofu a preto v snahe ochrániť Paľa ho posielala preč. Zdá sa, že situácia sa upokojila. Paľo a Kata si našli spoločnú reč a chystajú svadbu. Paľo to príde oznámiť matke. Jana ovládne žiarlivosť, zlosť a nenávisť a agresívne zaútočí na brata, siahne aj na nôž, ktorý mu Paľo daroval. Zúfalá matka chce zabrániť bratovražednému boju. Postaví sa medzi nich a Jano nechtiac zabije vlastnú matku. Až teraz sa prejaví pravý charakter bratov. Paľo chce vziať vinu na seba a ísť za brata do väzenia, Jano však v poslednej scéne pochopí svoj čin a prizná sa k vražde.

► **Hovorový štýl:** Hovorový štýl sa používa v súkromnom styku, keď sa rozprávame s priateľmi, rodičmi, známymi... Vtedy používame nárečové slová a nespisovnú výslovnosť. Vety sú krátke a často nedokončené. Často sa používa častica reku, vraj, hádam... Aj obyčajní ľudia listy píšú v tomto štýle. Jazykové prostriedky: hovorové a slangové slová, frazeologizmy, nespisovná výslovnosť, často nedokončené vety... Mimojazykové prostriedky: mimika, gestikulácia, výrazná imitácia... Žáner: rozprávanie, dialóg, spoločná komunikácia...

► **Slang:** Slang je špecifická vrstva nespisovných výrazov národného jazyka, ktorá má spomú definíciu. Termín sa prvý raz použil v Anglicku v 18. storočí ako označenie pre vulgárny jazyk. Alternatívne definície sa vyskytli čoskoro, takisto alternatívne, či veľmi podobné výrazy žargón, argot, sociolekt či profesionalizmus. Podľa Jozefa Mistríka ide o tie nespisovné výrazy národného jazyka, ktoré sa používajú v súkromnom alebo neoficiálnom prostredí v obmedzenom okruhu ľudí, ktorí sa buď zaoberajú tou istou činnosťou alebo majú rovnakú sféru záujmov.

► **Slangové slová:** Vznikajú: a) reinterpretáciou všeobecne známych slov (napr. vegetovať). b) deformáciou slov (napr. debko). c) ako nové slová s preexponovanou expresívnosťou (napr. dať si odpich). d) preberaním z príbuzných jazykov. Podľa B. Hochela ide nespisovné jazykové prostriedky rozličného pôvodu (teritoriálne-nárečového, argotického, žargonického, sociolektického), ktoré sú v národnom kolektíve všeobecne používané alebo všeobecne zrozumiteľné, a ktoré celkom alebo do značnej miery stratili príznak pôvodu. Slang je jedným z hlavných zdrojov obohacovania lexiky spisovného jazyka. Veľa nových slov (bez ohľadu na svoj pôvod) prechádza pred vstupom do spisovného jazyka „slangovým štádiom“. Profesionálne (výnimočne aj záujmové) nárečia niekedy obohacujú spisovný jazyk priamo (terminológia).

23. Maturitná téma

SLOVENSKÁ MEDZIVOJNOVÁ PRÓZA

1918-1945

VZNIK, VÝVOJ A ZNAKY PRÓZY, ROZDELENIE,

LEXIKA

► **Vznik, vývoj a znaky prózy:** V rokoch 1918-1945 vznikla prvýkrát v slovenskej literatúre pluralitná podstata literatúry. Tematika medzivojnového obdobia: vojnové zážitky, spomienky na mladosť, povojnová sociálna skutočnosť, nové udalosti spoločenskej, politickej a kultúrnej problematiky, Zvýšil sa počet vydávaných diel. Nastal rozvoj školstva, vznikom rôznych vedeckých a osvetových inštitúcií, so vzrastom počtu kultúrnych a literárnych časopisov. V tomto čase ešte tvorila staršia generácia spisovateľov, ktorá písala aj pred vojnou a po prevrate pokračovala: M. Kukučín, J. Gregor Tajovský, B. Slančíková Timrava, J. Jesenský, L. Nádaši Jégé. Stredná generácia bola umelecky rôznorodá, lebo vo svojej tvorbe experimentovali: M. Rázus, Š. Krčméry, J. Hrušovský, J. Cíger Hronský. Nastupujúca mladá generácia: G. Vámoš, I. Horváth, Š. Letz, P. Jilemnický, M. Urban. Najvýznamnejší autori a ich diela:

- ❖ Ladislav Nádaši Jégé (slo): *Wieniawského legenda, Adam Šangala, Svätoplúk, Cesta životom, Kozinský mlyn, Medzi nimi, Krásne časy rokoča*
- ❖ Jozef Cíger Hronský (slo): *U nás, Domov, Medové srdce, Podpolianske rozprávky, Proroctvo doktora Stankovského, Jozef Mak, Pisár Gráč, Andreas Búr Majster, Svet na Trasovisku, Smelý Zajko, Smelý Zajko v Afrike, Budkáčik a Dubkáčik, Sokoliar Tomáš*
- ❖ Milo Urban (slo): *Jašek Kutliak spod Bučinky, Za vyšným mlynom, Z tichého frontu, Živý bič, Hmlý na úsvite, V osidlach, Zhasnuté svetlá, Kto seje vietor*
- ❖ Peter Jilemnický (slo): *Červená 7, Víťazný pád, Poľe neorané, Kus cukru, Kompas v nás, Kronika*
- ❖ Gejza Vámoš (slo): *Editino očko, Atómy Boha, Jazdecká legenda, Odlomená haluz*
- ❖ Ján Hrušovský (slo): *Zo svetovej vojny, Pompiliova Madona, Dolorosa, Muž s protézou, Peter Pavel na práhu nového sveta*
- ❖ Ivan Horváth (slo): *Človek na ulici, Strieborný prach, Výzum do Európy, Tak sa to malo stať, Život s Laurou*
- ❖ Ľudo Ondrejov (slo): *Martin Nocia Jakubovie, Africký zápisník, Horamy Sumatry, Príhody v divočine, Zbojnícka mladosť, Jerguš Lapín, Na zemi su tvoje hviezdy*
- ❖ Dobroslav Chrobák (slo): *Kamarát Jašek, Drač sa vracia*
- ❖ Margita Figuli (slo): *Pokušenie, Tri gaštanové kone, Babylon, Mladosť, Adrianina niť*
- ❖ František Švantner (slo): *Malá, Nevesta Höl, Dáma, Sedliak, Kňaz, Život bez konca*

► **Rozdelenie:** Medzivojnovú prózu rozdelujeme z hľadiska uplatňovania umeleckej metódy na :

Realizmus: 1. prvá línia: Priame rozvíjanie realistickej tradície príslušníkmi tretej vlny realizmu. Predstavitelia: L. Nádaši Jégé, M. Rázus. 2. druhú líniu predstavuje sociálne-psychologický realizmus, ktorý sa usiluje o prienik do vnútra človeka. Predstavitelia: J. Cíger Hronský, M. Urban, Š. Letz. 3. tretia línia: socialistický realizmus. Predstavitelia: P. Jilemnický, F. Král.

Lyrizovaná próza: Spisovatelia chceli literatúre otvoriť cestu do Európy a popritom sa neizolovali od domácich skutočností. Najviac vynikala omamentálna próza (omamentalizmus), kde ozdobnosť jazyka a štýlu súvisela s úsilím povýšiť tvar literárneho diela na úroveň, ktorá by zodpovedala modernistickým európskym prúdom, vychádzala z expresionizmu. Experimentovali s jazykom, slovom a ako výrazové kategórie využívali dramatickosť, drastickosť, kontrast medzi škaredým a krásnym. Patrí sem: G. Vámoš, J. Hrušovský, I. Horváth.

Lyricky tvarovaná próza má dve línie: 1. Zobrazovanie sociálnych tém, najmä dedinských, s ich rozpornými prvkami. Predstavitel: J. Horák. 2. Uprednostňovanie psychologických námetov a harmonických riešení konfliktov. Predstavitel: J. Bodenek.

Naturizmus: Najvyšší stupeň lyrizovanej prózy, v ktorom dominoval rozprávkovo-mýtický epický princíp. Predstavitelia: Ľ. Ondrejov, D. Chrobák, F. Švantner, M. Figuli. Naturizmus zobrazuje človeka spojeného s prírodou. Pre diela je typické rozprávanie v 1. Osobe.

Omamentalizmus: Snaha povýšiť tvar literárneho diela na úroveň modernistických európskych prúdov. Autori vychádzali z expresionizmu, v ich próze dominovali pesimistické a tragické nálady.

►► **Poznámky:**

- ✓ V dielach ornamentálnej prózy nachádzame vzburu proti konvenciám, pesimistické a tragické nálady a životné pocity.
- ✓ Predstavitelia naturizmu sa orientujú na dedinskú a neskôr aj na vrchársku tematiku, texty majú baladický ráz, kladú dôraz na motívy, ktoré obsahujú niečo lyrické: lásku, priateľstvo, domov
- ✓ Oxymoron- spojenie dvoch výrazov, ktoré sa významovo popierajú alebo vylučujú

►►► **Rozbor významných diel:**

Adam Šangala: odohráva sa na Orave v dedine Kozinej, v Žiline, na hrade Beckov a v Trnave. Adamovi obesil otca pre pytlactvo a rozhodol sa odísť z domu, vydal sa do sveta, cestou sa zastal obyčajného sedliaka, kt. bil gróf Markoč. Adam buchol do grófa poriskom sekery a gróf ho dal prenasledovať. Zachránil sa tak, že vstúpil do vojska. Dostal sa na hrad Beckov, kt. vlastnili evanjelici – gróf Praskovský. Gróf mal syna Ondreja a nevestu Nemku Brigitu. Adam musel z Beckova ujsť, lebo grófká sa ho zľakla, myslela si, že vidí mátohu a potratila. Zatvorili ho, Adam nevedel prečo. Z väzenia mu pomohol ujsť evanjelický kňaz Konôpka. Ušli z Beckova a prišli do Trnavy. Adam bol zalúbený do Betky Pohánkovej a celý čas o nej sníval. Oženil sa s ňou, ale vyšlo najavo, že pomohol Konôpkovi ujsť z väzenia a po 5 rokoch vyšlo najavo, že Adam zbil grófa Markoča. Prezradila to Betka svojej kamarátke. Adama popravili, bol obesený tak, ako jeho otec. Nepomohli ani prosby u arcibiskupa Petra Pázmanya. Historickosť románu zobrazil aj prestup evanjelikov do katolíckej cirkvi za peniaze (konvertovať).

Malka: Zbierka ôsmich noviel; vyznačujú sa zvláštnou, tajomnou atmosférou; autor sa sústreďuje na zobrazenie vážnych mravných konfliktov a tragických udalostí – napr. hrdinu stihne trest za zločin, kt. spáchal; u postáv dominujú zvláštne psychické stavy: strach, vášeň, úzkosť, posadnutosť atď.; do deja zasahuje i osud a akási tajomná vyššia moc; príroda sa sáva organickou súčasťou deja, štýl noviel je lyrický, s mnohými metaforami, personifikáciami, básnickými prirovnaniami. Dej titulnej novely Malka sa zakladá na tragickom nedorozumení. Má baladický charakter. Postavy sú zahalené tajomstvom, o ich minulosti a vlastnostiach sa čitateľ nedozvie nič. Príbeh rozpráva v prevej osobe valach (vystupuje bez mena). Zamiluje sa do Malky, mlčanlivého, hanblivého dievčaťa. Malka je slúžkou u krčmára, kt. sa pred pár dňami vybral na jarmok, ale dovtedy ho nikto nevidel. Valach, hoci Malku takmer nepozná, si ju chce vziať za ženu. Ona sa nevie rozhodnúť, povie mu, že sa musí opýtať brata a na druhý deň mu dá odpoveď. Na salaši sa zjaví čudný, hrozivo vyzerajúci človek. Nikto ho nepozná, iba bača, s kt. sa potajomky o niečom dohovárajú. Nemá ani meno, iba prezývku – Šajban. Malka na druhý deň odkáže valachovi, aby prstene nekupoval. Keď sklamaný valach zbadá Malku so Šajbanom, myslí si, že je to jej milý a kvôli nemu ho odmieta. Zbadá, že Šajban dáva Malke zakrvavenú košelu a z reči vyrozumie, že on zabil krčmára. Valach ho zo žiarlivosti udá žandárom. Keď sa s tým pochváli Malke, tá mu povie, že Šajban je jej brat. (Po vražde krčmára, kt. zabil pre peniaze, chcel utiecť do Ameriky a odtiaľ poslať peniaze Malke, aby mohla prísť za ním.). Malka uteká na miesto, kde sa skrýva Šajban, aby ho upozornila. Už je však neskoro. Prichádzajú žandári. Valach, kt. sa tiež vybral za Šajbanom, aby ho varoval, zmätie žandárov, riskujúc vlastný život. Kým žandári strieľajú na valacha, Šajbanovi sa podarí utiecť. Valach sa teší, že Malka mu teraz istotne odpustí. Na salaš sa vráti až ráno. Čaká ho tam Malka, ale mŕtva – zasiahnutá guľkou žandárov. Novela Malka patrí k ukážkovým dielam slovenského naturizmu. Nesie všetky znaky tohto smeru (umelecké prostriedky a postupy lyriky, baladický svet, tajomnosť, človek ako súčasť prírody, postavy typické pre naturizmus, nezobrazuje spoločenské pozadie atď.)

Nevesta hŕb: Román, vrchol slovenského naturizmu; základom príbehu je hľadanie údajného soka a pokusy o jeho odstránenie; autor postupuje pri rozvíjaní deja od reálneho k nereálnemu, iracionálnemu; príbeh rozpráva mladý hájnik Libor; dedinčania sú reálne postavy; postava Zuny je polosnová, poloskutočná, stroskotávajú okolo nej všetky citové úsilia a je symbolom fantasticko-démonických prírodných síl hŕb; s jej bytosťou vstupuje do deja čosi tajomné, nepolapiteľné, je dieťaťom prírody, preto je ako prírodný jav v neustálej premene, hájnikovi stále uniká, trápi ho, čo už nepatrí inému; nechce ju stratiť, ale nechce sa jej zmocniť len fyzicky; objavuje sa On, záhadný tvor, kt. vyzerá ako človek, ale nepatrí k ľudskému plemenu, stáva sa „besom alebo niekým celkom iným“; Libor si uvedomuje, že Zuna mu vlastne nikdy nepatrila.

Živý bič: Dej sa začína príchodom zmračeného Ondreja Koreňa z vojny (nemý, bez ruky). Z dediny odvádzajú chlapov a medzi nimi aj Adama Hlavaja. Eva Hlavajová chodí prosiť notára Okolického, aby jej pomohol dostať muža z vojny. Notár ju zneužije. Eva s ním čaká dieťa a dedina ňou za to opovrhne. Eva neprezradí otca dieťaťa, lebo jej notár pohrozil, že ak to urobí, jej muž sa z frontu nevráti. Ilčíčka zakáže synovi Štefanovi pod vplyvom kázní dekana ujsť pred vojnou. Štefan ide na vojnu, no nemôže zniesť kruté zaobchádzanie čatára Róna s vojakmi. Zabije ho a popravia ho. Z dediny odvádzajú dobytok, obilie aj dedinské zvony na výrobu zbraní. Psychicky zničená Eva sa nešťastnou náhodou po pôrode utopí v rieke. Adam dezertuje z vojny, ukrýva sa v okolí a pomáha mu Kúrňava. Okolický sa bojí návratu Adama. Do dediny prichádzajú vojaci chrániť úradníkov a hľadať dezertérov. V dedine je hlad, deti umierajú na červienku a vznikne vzburá dedinčanov, ktorí sa na čele s Ilčíčkou obrátia proti vojakom a notárovi. Ilčíčku zabijú vojaci a Okolického dedinčania donúti utopiť sa na mieste, kde zahynula Eva. Pod vedením Adama dedinčania vyrabujú a podpália krčmu Árona.

Drak sa vracia: Eva čaká na svojho manžela Šimona, ktorý si ju zobral, keď ostala slobodná so synom od Draka, spomína si na to, ako Draka ľúbila, ako ho dedinčania nemali radi, ako ušiel a nerozlúčil sa. Šimon prichádza z krčmy domov a oznamuje Eve novinu: „Drak sa vracia.“ Riešiteľ potrebuje chlapov, ktorí by zohnali dobytok z hôr zo Západných Tatier, kde vypukol lesný požiar. Drak sa vrátil preto, lebo si chcel získať dôveru a prihlási sa, že pomôže doviesť dobytok. Chlapi z dediny mu nedôverujú a pošlú s ním Šimona, aby ho strážil. Šimon sa postupne presvedčí, že Drak je iný ako si o ňom dedina myslí, no predsa mu neverí a myslí si, že chce dobytok predať Poliakom. Šimon zbehnú do dediny a podpáli Drakovi chalupu. Drak dovedie dobytok do dediny, Šimon sa cíti zahanbene, prizná sa Drakovi a Drak mu odpúšťa. Spolu s Drakom prichádza do dediny aj mladá žena Zoška. V epilógu stará mama Eva rozpráva vnúčikovi celý príbeh a prizná sa mu, že keď videla po boku

Draka inú ženu, pochopila, že Drak ju nechcel, a že mala čakať nie na Draka, ale na svojho chápatého muža Šimona. Eva a Šimon žili šťastne až kým nepomreli.

► **Lexika:** Lexikológia sa zaoberá slovnou zásobou jazyka. Pôvod slova je z gréčtiny, *lexis* = slovo, *logos* = náuka, reč. Všíma si vznik a pôvod slov, vzťahy medzi slovami, zmeny významu slov a pod. Rozvíjať slovnú zásobu môžeme: 1. Odvodzovaním- (predponami) nadčas, nadstavba, pračlovek; (príponami) zverinec, vyťahovalec, nehodovosť, ministerka. 2. Skladáním slov- (samoobsluha, spoluzodpovednosť, A-vitámín, tukotvorný). 3. Tvorením viacslovných názvov a skratiek- (autobusová doprava, PKO, VÚB). 4. Rozširovaním a zužovaním významu slova- (názov malinovka z jedného druhu nápoja sa preniesol na všetky nápoje). Slová môžeme rozlišovať podľa: 1. historickej príznakovosti: a) historizmy (merica, päťák, zeman, groš ...); b) archaizmy (lučba = chémia, merba = geometria ...); c) zastaralé slová (mordovať, ratovať, furt, šichta ...). 2. z teritoriálneho hľadiska: a) dialektizmy (vyskytujú sa v jednotlivých nárečiach, napr. šumný = pekný). 3. zo sociálneho hľadiska: a) slang (nespisovný jazykový útvar, napr. prachy = peniaze); b) profesionalizmy (sú to hovorové výrazy v pracovnom styku, napr. písomka - písomná práca); c) argot (tajný jazyk niektorých sociálnych skupín); d) žargón (tajný jazyk určitej skupiny, ktorá chce utajiť obsah svojho prejavu). 4. z hľadiska ich výskytu: a) aktívna slovná zásoba; b) pasívna slovná zásoba. 5. zo štylistického hľadiska: eufemizmy (usnúť), pejoratíva (hanlivé slová, napr.: grobian, korheľ, gebuzina ...), vulgarizmy (neslušné slová, napr.: sopeľ, grať ...), obscénne slová (ešte hrubšie vulgárne výrazy), deminutíva (zdrobňujúce slová, slniečko, mamička ...), laudatíva (sa používajú v dôverných rozhovoroch, napr.: ujo, dedo, tato ...), augmentatíva (tvoria protiklad k deminutívam, napr.: psisko, domisko ...), onomatopoeje (slová napodobňujúce zvuky, napr.: žblnk, bác, chichot ...), hovorové slová (používajú sa v súkromnom styku, habadej, mašina...), knížné slová (vyskytujú sa v poézii a v próze, napr.: skonaf, odvetif, vesna ...), odborné termíny (termíny vo vedných odboroch, napr.: dymovod, hriadel, akontácia a pod.). Morfematická štruktúra slova: Jednotlivé časti slova môžeme rozdeliť nasledovne: a) koreň slova (jadro slova); b) predpona; c) prípona; d) koncovka (časť, ktorá sa mení pri ohýbaní slova).

24. Maturitná téma

SLOVENSKÁ MEDZIVOJNOVÁ PRÓZA

1918-1945

PRÓZA NATURIZMU-ZNAKY, 4 PREDSTAVITELIA NATURIZMU
LITERÁRNE DRUHY A ŽÁNRE

► **Próza naturizmu- znaky:** Naturizmus – najvyššie štádium lyrizačných tendencií – zobrazuje človeka spojeného s prírodou. Autori – naturisti – uplatnili lyrizmus v celej jeho šírke, tzn. vo všetkých zložkách epickej prozaickej štruktúry (dej, opisy, rozprávač atď.). Pre diela je typické rozprávanie v 1. osobe. Znaky naturizmu: krátke epické útvary: poviedky, novely. Ťažiskom nie je udalosť, ale jej prežívanie. Témy: priateľstvo, láska, detstvo, domov, češ. Lyrizácia textu – slabá dejová línia. Lyrizácia jazyka – prirovnania, metafory, personifikácie, epitetá, zvolania. Lyrizácia postáv – dôraz na ich psychiku, stávajú sa mýtmi, majú slabé sociálne väzby, ale sú priestorovo zakotvené v prostredí, striktné sa delia na kladné a záporné. Dej sa väčšinou odohráva v prírode v horách. Autor dáva do ostrého kontrastu dedinu a mesto. Lyrizácia = zužovanie deja – prevládajú opisy prírody, alebo vnútra postáv, v dielach je málo deja, čísel, zvieratá vystupujú ako symbol dobra, konajú sa hrdinské činy... Autori zobrazujú priateľstvo a lásku ako najvyššie hodnoty. Znaky naturistického diela: hrdina – silne individualizovaný, často je aj rozprávačom, vtedy podáva dej subjektívne, často vyčlenených z dedinského kolektívu. Neprítomnosť historického času: čas v dielach sa meria len v biologickom čase – vekom postavy, striedaním dňa a noci, ročných období. Rozdelenie sveta: TAM HORE (príroda, hory, neskazení ľudia, láska, pokoj), TAM DOLE (dediny, mestá, nepravosť, závisť). Rozprávkovosť – dobro víťazí nad zlom, občas sa tam nachádza aj nadprirodzená sila (zvieratá, kt. riešia situáciu), magické číslo tri.

► **4 Predstavitelia naturizmu:**

► **Margita Figuli:** Narodila sa v roľníckej rodine. Gymnaziálne štúdiá začala v Dolnom Kubíne, no maturovala na Obchodnej akadémii v Banskej Bystrici (1924–1928). Chcela pokračovať v štúdiu, no jej pokus o štúdium maliarstva v Prahe jej nevyšiel. Pracovala ako anglická korešpondentka v Tatra banke v Bratislave (do roku 1941), neskôr sa venovala len literárnej činnosti. Popri zamestnaní študovala na konzervatóriu hru na klavíri. Margita Figuli je výraznou predstaviteľkou slovenského naturizmu v novelistickej a románovej tvorbe. Publikovať začala už v roku 1930 v časopise Slovenská nedela či v kalendároch Tatra banky, neskôr tiež v časopisoch Elán, Slovenské pohľady, Živena a iné. V jej raných prácach dominujú témy z prostredia sociálnej, zemepisnej či spoločenskej periférie, neskôr tiež láska, sociálny súcit a súčasné spoločenské problémy. V tematickej rovine využívala legendické, mýtické a rozprávkové prvky. Okrem vlastnej tvorby sporadicky prekladala z češtiny (Karel Čapek, Karel Jaromír Erben a i.).

► **Ludo Ondrejov:** Narodil sa v slovenskej rodine stolára v chorvátskom Slanje (dnes časť obce Donji Martijanec, Varaždínska župa), väčšinu detstva však prežil na Slovensku, v obci Kostiviarska (dnes súčasť Banskej Bystrice). Vzdelanie získal v Banskej Bystrici. Najprv pôsobil ako notár, neskôr pracoval v automobilových dielňach a ako šofér z povolania. Bol tiež úradníkom Matice slovenskej v Martine. V roku 1938 sa presťahoval do Bratislavy a stal sa profesionálnym spisovateľom. V tomto období avizoval antikvariát patriaci židovskej rodine (viac nižšie). V rokoch 1944-45 bol členom partizánskej skupiny, po oslobodení sa stal referentom na Povereníctve pre informácie, od roku 1947 bol redaktorom časopisu Partizán a neskôr správcom Domova Zväzu slovenských spisovateľov v Budmericiach. Od roku 1950 bol v plnom invalidnom dôchodku. Zomrel v roku 1962 v Bratislave. Svoje prvé básnické diela uverejňoval v Národných novinách, Proletárke či Slovenskom učiteľovi. V roku 1928 mu uverejnili báseň i Slovenské pohľady, ktoré sa stali jeho obľúbeným časopisom, v ktorom vydával najmä svoju poéziu. Prvá kniha mu vyšla až v roku 1932. Písal poéziu a prózu nielen pre dospelých, ale i pre detských čitateľov. Svojou tvorbou sa radí medzi neosymbolických a naturistických autorov. Jeho lyrika je emotívna, hľadá východiská v ideách ľudskosti, slobody a rovnosti, ktoré stelesňuje túžba po dialkach, no zároveň si uvedomuje márnosť svojho snenia. V próze sa venuje napr. písaniu cestopisov, ktoré však nie sú dokumentárnymi dielami, ale autorskou fikciou.

► **Dobroslav Chrobák:** Narodil sa ako druhé zo štyroch detí v rodine krajčira a osvetového pracovníka. Študoval na gymnáziu v Rožňave a Liptovskom Mikuláši, neskôr na Vyššej priemyselnej škole v Bratislave. Štúdium ukončil v roku 1934 na Českom vysokom učení technickom v Prahe. Po návrate do Bratislavy pôsobil ako vysokoškolský pedagóg. Neskôr pracoval ako redaktor rádiožurnálu v Československom rozhlasu v Bratislave, posledných päť

rokov ako oblastný riaditeľ pre Slovensko. Zomrel v Bratislave na rakovinový nádor, pochovaný je v Hybiach. Už ako študent písal poviedky, bol kronikárom obce, zberateľom prísloví a porekadíel. Ako 17-ročný debutoval v Študentskom časopise svojou prvou poviedkou. Ďalšie prózy venoval tematike dediny a prírody. Usiloval sa o prekonanie postupov opisného realizmu a zameril sa na fantastiku až mýtickosť prírody. Knižne debutoval knihou poviedok a noviel Kamarát Jašek. Rozvinul základné myšlienky naturizmu. Vedel využiť i cudzie podnety na vlastnú inšpiráciu. Vidieť to hlavne v románovej novele Drak sa vracia, ktorá patrí k základným dielam slovenského naturizmu. Je tiež autorom recenzií a kritík, najmä medzivojnovnej prózy, úvah o umení, referátov o výtvarníkoch. Spolu so Štefanom Letzom zostavil Slovenský literárny almanach a vydal Rukoväť dejín slovenskej literatúry, ktorá plnila funkciu malého slovníka slovenských spisovateľov. Veľký vplyv na jeho tvorbu mali viacerí autori európskej prózy, ako napr. Hermann Hesse, Henri Pourrat či Knut Hamsun. Okrem vlastnej tvorby sa venoval tiež prekladom, napr. z ruštiny.

► **František Švantner:** Narodil sa v rodine robotníka. Vzdelanie získal v rodisku, neskôr v Podbrezovej a na učiteľskom ústave v Banskej Bystrici (1929-1933), 1940 získal kvalifikáciu odborného učiteľa slovenčiny, dejepisu a zemepisu pre meštianske školy. Po ukončení vzdelania pracoval ako učiteľ vo viacerých slovenských mestách a obciach (Mýto pod Ďumbierom (1933-1940), Podbrezová (1940-1945)). V 1944 účastník SNP, tajomník RNV v Bystrej, osvetový inšpektor v Hronskom Beňadiku, od 1. september 1950 riaditeľ školy v Hronove pri Banskej Bystrici. Pracoval tiež v miestnych organizáciách Matice slovenskej, kde bol činný v oblasti osvety. Stal sa členom Literárneho odboru Umeleckej besedy slovenskej, vedúcim Tvorivého filmového kolektívu a tiež osvetovým inšpektorom. Zomrel na mozgový nádor v nemocnici v Prahe. Písať začal ešte na učiteľskom ústave, kedy publikoval prvú poviedku v časopise Svojeť. Vo svojej tvorbe čerpal najmä z archaickým mýtov a ľudových balád. Veľký vplyv na jeho tvorbu mali Émile Zola, Victor Hugo, Charles Ferdinand Ramuz, Fiodor Michajlovič Dostojevskij, z našich autorov to boli hlavne Margita Figuli, Ľudo Ondrejov či Dobroslav Chrobák, no študoval i dielo E. A. Poa. Vo svojich dielach oslavuje prírodu a prírodný život, využíva naturalistické a lyrické prostriedky, využíva prvky iracionality a fantastiky, no tiež senzualizmu a erotiky, no predovšetkým skúma hranicu medzi životom a smrťou. Vykrešluje tiež psychologické, sociálne a dobové motivácie konania svojich postáv a dejov.

► Literárne druhy a žánre:

Druhy:

Dráma- Jeden z troch literárnych druhov, ktorý vznikol v starovekom Grécku z náboženských osláv boha vína, Dionýza. Dráma má dej, ktorý posúvajú herci prostredníctvom dialógov a monológov. Vnúť sa dráma člení na : expozíciu, kolíziu, peripetiu, krízu a rozuzlenie (pokiaľ ide o komédiu), alebo katastrofu (keď ide o tragédiu). Vonkajšie členenie drámy je na dejstvá a výstupy. Dejstvo sa mení ak sa menia kulisy. Výstup ak sa zmení počet postáv na javisku. V grécku sa rozvinuli hlavne dva dramatické druhy a to tragédia a komédia.....

Lýrika - Jeden z troch literárnych druhov. Názov vznikol z hudobného nástroja, lýra, ktorým Gréci sprevádzali svoje piesne. Pre lyriku sú charakteristické najmä kratšie texty. Lyrické texty vznikali už v starovekom Egypte ako pohrebné piesne, piesne pre bohov a piesne na velebenie kráľov. Jedna báseň vyjadruje jednu ucelenú myšlienku. Vyznačuje sa viazanou rečou. Nemá dej.

Epika- Najrozšírenejší literárny druh. Zakladá sa na dej, ktorý na rozdiel od drámy posúva rozprávač. Epický text môže mať veršovanú alebo neveršovanú podobu. V antickej a stredovekej literatúre bol najreprezentovanejším žánrom epiky epos, ktorý ma svoju záväznú kompozíciu (propozícia, invokácia, in medias res, enumerácia, opis boja, deus ex machina, ovplyvnenie udalostí záračnými (mytologickými) prvkami, epizódy, peronácia). Podnetom na vznik eposov boli staroveké mýty. Najstarším eposom bol Epos o Gilgamešovi.

Žánre:

Žánre lyriky: pieseň, óda, hymnus (chvála), elégia (žalospev), epigram, žalm, francúzska balada, lyrickoepická báseň, poéma, pásmo,...

Žánre epiky: epos, román, novela, poviedka, kronika, legenda, rozprávka, povesť, balada, báj (mýtus), bájka, anekdota, cestopis, esej, fejtón,...

Žánre drámy: tragédia, komédia, veselohra, činohra, fraška, opera, opereta, melodráma, muzikál,...

Bájka- Je vymyslený príbeh s výchovným zacielením, v ktorom zvieratá, rastliny alebo neživé veci konajú ako ľudia. Môže byť veršovaná alebo neveršovaná. Vždy z nej vyplýva nejaké poučenie. Jej zakladateľom je Ezop.

Román- Veľký epický žáner, ktorý je v súčasnosti najrozšírenejším žánrom. Autor v ňom zobrazuje široký okruh života. Dej sa odohráva v dlhom časovom rozpätí a okrem hlavnej dejovej línie má i vedľajšie dejové línie. Vystupuje v ňom jedna alebo viac hlavných postáv a vedľajšie postavy.

Novela: Epický žáner stredného rozsahu. Vyvinul sa z fr. žánra v stredoveku nazvanom fabliau a orientálnej rozprávky. Čerpala aj z anekdot (až po Maupassanta). Za zakladateľa sa považuje G. Boccaccio. Má presne vymedzenú kompozíciu bez väčších odklonov od ústrednej dejovej línie. Opisné zložky, epizódy a vybočenia od ústrednej dejovej línie sú potlačené. Vyznačuje sa stručnosťou a úspornosťou výrazu, skratkovitosťou. G. Maupassant vniesol do novely neočakávanú pointu na konci príbehu, ktorú dosiahol neočakávaným, náhlým zvratom na konci a rozuzlením príbehu.

Poviedka - Patrí medzi epické žánre. Obyčajne spracúva iba jednu udalosť a má jednu zápletku. V porovnaní s novelou sa vyznačuje pokojnejším opisom deja s menšou intenzitou dramatickosti a napätia. Vyskytujú sa v nej i opisné časti, ktoré slúžia na spomaľovanie deja a môžu mať i redakčnú funkciu. Poviedka má vyhradené postavy, ich charaktery sa výrazne nemenia (Sú už sformované, v priebehu deja sa nemenia).

25. Maturitná téma

SLOVENSKÁ MEDZIVOJNOVÁ PRÓZA

1918-1945

**J. C. HRONSKÝ, ROZBOR DIELA JOZEF MAK
NEOHYBNÉ SLOVNÉ DRUHY**

► **Jozef Cíger Hronský:** Narodil sa v stredoslovenskej rodine tesárovi Petrovi Pavlovi Cígerovi a Jozefíne Cígerovej, rodenej Markovej. Pochádzal zo siedmich detí, boli štyria bratia a tri sestry. Za manželku si vzal Annu Valériu, rodenú Ružinákovú, s ktorou mal syna Juraja. V rokoch 1902 – 1907 navštevoval ľudový školský odbor vo Zvolene, neskôr pokračoval v rokoch 1907 – 1910 na meštianskej škole v Krupine, a napokon v rokoch 1910 – 1914 dokončil svoje vzdelanie na maďarskom učiteľskom ústave v Leviciach. Začínal písaním noviel a krátkych próz, ktoré neskôr vyšli v zbierkach U nás, Domov, Medové srdce alebo Podpolianske rozprávky. Vo svojich dielach často opisuje obyčajných slovenských ľudí, často sa vracia i k spomienkam na detstvo, takže niektoré jeho diela sú silne autobiografické. Do svojich diel pre deti zas vkladá dobrodružstvá a učenie o kresťanskej láske. Často sa sústreďoval na historickú látku, no väčšinou skĺzol do oblasti legiend, hoci v jeho príbehoch vystupujú reálne postavy z histórie. Taktiež upravoval slovenské ľudové rozprávky, no vytváral aj svoje vlastné, ktoré úplne odbočujú od klasickej schémy ľudových rozprávok, ale skôr dávajú vyknúť fantázii, humoru, ktoré vytvárajú pre deti svoj vlastný príťažlivý svet. Niektoré jeho diela vyšli v angličtine, maďarčine, češtine, poľštine alebo ruštine.

► **Rozbor diela Jozef Mak:** Dielo Jozef Mak je skutočným obrazom drobného slovenského človeka. Dej sa odohráva v chudobnej slovenskej dedine v období pred prvou svetovou vojnou a začína sa narodením Jozefa, ktoré autor spojil s opisom prírody. Jozef tu vystupuje ako zástupca všetkých ľudí žijúcich na dedine. Jozef Mak sa narodil ako nemanželské dieťa, čím bol v očiach dediny „odsúdený“ na celý život. Staral sa o neho o 7 rokov starší brat Ján a matka. Jano sa nie vždy správal k Jozefovi pekne, ale ten v ňom videl svoj ideál a mal ho veľmi rád. Čas plynul a Ján Mak pracoval ako drevorubač. Vždy, keď prišiel domov opitý, vykrikoval Jožovi, že sa živí z jeho zárobku. No Jozef sa ho nebál. Na prosbu matky sa pridal k pastierom. Mal sa dobre, mal čo jesť a práca ho začala baviť. No po požari v dedine sa celá rodina presťahovala k Jozefovej krsťnej matke – Hane Melošovej. Jozef odišiel od pastierov, lebo prišiel na to, že ho starý bača len využíva. U Melošky sa zoznámil s Marušou, jej dcérou. Nikto, okrem nej nevedel, že odišiel od pastierov. Maruša mu tajne nosila jedlo a tak sa do seba zalúbili. Jozef neskôr odišiel pracovať k drevorubačom, medzi ktorými spoznáva svojho vlastného otca Gregora Bialoša, ktorý hneď nato zomrel – privaliť ho strom. Rozvíja sa vzťah medzi Jozefom a Marušou a Jozef sa rozhodne, že postaví dom. Po jeho dokončení však odchádza na vojenskú službu. Po rokoch stretol známeho Imra – cigána, od ktorého sa dozvedel, že Maruša sa vydala za jeho brata Jana. Jožo sa vrátil domov do dediny. Tu našiel Marušu „špatnú, vychudnutú, neogabanú“ vo svojom dome aj s jej manželom a dieťaťom. Jano sa s Jozefom dohodli, že mu prenechajú polovicu domu. Jozef Mak zisťuje, aký je jeho brat. Na jednej strane láskavý (ošetrovanie chorého zvierata) na druhej strane bezcitný (bitie vlastnej ženy). Marušino dieťa chodilo opatrovať Jula. V dedine ju všetci pokladali za veľmi hlúpu, no napriek tomu sa stala Jožovou milenkou a chcel si ju zobrať za ženu. Odhovárala ho od toho Juliina sestra. Aj napriek tomu si ju Jozef zobral za ženu a spolu bývali v dome s Marušou a Janom. V dome došlo k mnohým konfliktným situáciám a pretrvávalo tam stále napätie. Jozef aj napriek tomu, že si Julu vzal za ženu, nedokázal s ňou nadviazať citový vzťah, aj keď mali spolu syna Jožka. Jeho brat Jano stále pije a chce odísť do Ameriky. Jozef sa znovu zblížil s Marušou, ale neskôr sa mu znepáčila. Nakoniec sa Maruša opila a utopila. Jano neodišiel do Ameriky. Jula na koniec umiera, až keď zistí, že ju mal Jozef naozaj rád.

► **Neohybné slovné druhy:**

Príslovky: Delenie – 1. miesta (kde?): hore, dole, vpravo, doma, vonku. 2. času (kedy?): večer, hneď, zrána, skoro, stále. 3. spôsobu (ako?): milo, hlasno, telefonicky, naopak. 4. príčiny (prečo?): úmyselne, náhodou, zámerne, omylom.

Predložky: Delenie- 1. prvotné : používajú sa len ako predložky jednoduché (do, v, bez, o, od, pri, proti) zložené (popod, popri, pomedzi, spoza). 2. druhotné :môžu zastupovať aj slovný druh, vznikli z iných slov. druhov (blízko, hore, mimo, okolo, končiac).

Spojky: Delenie – 1. priradovacie - spájajú rovnocenné vetné členy a vety v súveť (a, i, aj, ani, ale, no, či, ba aj, alebo, a to, buď, a preto, a predsa, a jednako, lenže, ibaže, však). 2. podradovacie - (že, keď, aby, lebo, pretože, kdeže, keby, pokým, ak, až, žeby, hoci, kým, len čo,).

Častice: Sú neplnovýznamové slová, ktoré vyjadrujú osobný postoj hovoriaceho k výpovedi. (napr: patria tu aj : áno, nie, hej, nuž, veru, azda, vari, pravdaže, nech, bodaj, kiežby)

Cítoslovce: Delenie – 1. vlastné - prejav citu a vôle : (och, jej, aha, hej, juj, oj, fuj, chi-chi, juchú). 2. zvukomalebné - napodobeniny : (brnk, žbink, prask, bim-bac, mé, haf).

26. Maturitná téma

LITERATÚRA PO 2. SVETOVEJ VOJNE

2. POL. 20. ST.

**SPOLOČENSKO-HISTORICKÉ POMERY, 2. SVETOVÁ VOJNA V PRÓZE
POÉZIA A PRÓZA**

► **Spoločensko- historické pomery:** Druhá svetová vojna nesmieme ovplyvniť spoločenský, politický i umelecký vývoj celej druhej polovice minulého storočia a je inšpiračným zdrojom dodnes. Nastala snaha zabrániť ďalším vojnovým konfliktom- vznik OSN. Svet sa rozdelil na dva póly (USA- demokracia, ZSSR- socializmu). 60-te roky boli obdobím „šťastných detí“, ktoré sa snažili užívať si život, bojovať proti konzumnej spoločnosti, vojnám a intrigám v súlade s prírodou. Sledované polstoročie znamenalo obrovský vývoj vo vede a technike, jadrovom výskume, kozmonautike, moderných technológiách všetkých oblastí ľudského bádania. V spoločensko-politickom kontexte dochádza v 80-tych a 90-tych rokoch k politickej integrácii, ktorá je v Európe reprezentovaná Európskou úniou a jej snahou o ďalšie rozširovanie. Najvýznamnejší autori a ich diela:

- ❖ Robinson Jeffers (USA): *Grošovaný žrebec, Cawdor, Hnevaj sa na slnko, Medea*
- ❖ Paul Eduard (fra): *Verejná ruža, Poézia a pravda*
- ❖ František Hrubín (Čes): *Krásna po chudobě, Proměna, Romance pro křídlovku*
- ❖ Antoine de saint-exupéry (fra): *Južná pošta, Nočný let, Zem lidí, Vojnový pilot, Malý princ, Citadela*
- ❖ John Steinbeck (USA): *Rovina Tortilla, O myšiach a ľudoch, Ovocie hnevu, Na východ od raja, Nebeské pastviny*
- ❖ Saul Bellow (USA): *Herzog*
- ❖ John Updike (USA): *Králik, bež, Kentaur*

► **2. Svetová vojna v próze:** Väčšina diel vychádzajúcich po r. 1945 reagovala na vojnové udalosti. Vychádzali aj diela, ktoré vznikli počas vojny ako napr. Denník Anny Frankovej, čo boli autentické zápisky židovského dievčaťa, ktoré sa skrýva v Amsterdame so svojimi rodičmi, sestrou a ďalšími známymi v improvizovanom úkryte. S pomocou holandských priateľov sa pokúšajú prežiť strašné obdobie. Denník končí v r. 1944, kedy bola rodina odhalená a odvečená do koncentračného tábora. Konca vojny sa Anna nedožila. Najvýznamnejší autori a ich diela:

- ❖ Heinrich Boll (nem): *Kde si bol, Adam?, A nepovedal jediné slovo, Boliarď o pol desiatej*
- ❖ William Styron (USA): *Sophiina voľba*
- ❖ Norman Mailer (USA): *Nahí a mŕtvi*
- ❖ Joseph Heller (USA): *Hlava XXII, Niečo sa stalo*
- ❖ Jan Otčenášek (Čes): *Občan Brych, Romeo, Julie a tma*
- ❖ Bohumil Hrabal (Čes): *Perlička na dně, Pábitelě, Ostrě sledované vlaky, Obsluhoval jsem anglického krále, Postřiziny, Poupata*

► **Poézia a próza:**

Poézia: Označuje stupeň textovej viazanosti (grafické členenie básne, rytmus, verš, rým, strofa). Pod pojmom poézia chápeme predovšetkým usporiadanie textu v jeho tvarovej podobe - vzťahuje sa skôr na formu, než na obsah diela. Naproti tomu lyrika vystihuje obsahovú stránku textu. Základnou jednotkou poézie je verš. Abstraktná poézia je extrémny typ modernej poézie, ktorý si vytvára svoj vlastný jazyk z vymyslených slov. Opiera sa predovšetkým o zvukovú stavbu textu. Inšpiračným zdrojom pre ňu je detská tvorba a ľudová slovesnosť. Makarónska poézia sú veršované texty humoristickej alebo satirickej literatúry, zakladajúce sa na miešaní prvkov (viet, veršov) dvoch, alebo

viacerých jazykov. Bezobrazná poézia je: zakladá sa na vedomom negovaní metaforickosti, ale aj iných ozdôb básnického jazyka. Zdanlivo sú to texty, ktoré postrádajú akékoľvek prvky charakterizujúce poéziu. Lyrický charakter naberá táto poézia kontrastom dvoch rovín textu. Primárnu rovinu tvorí doslovný význam textu a druhotnú rovinu, to čo je v texte zamľčané, ukryté.

Próza: Próza je z lat. prosa oratio = reč postupujúca priamo, t. j. nedelená na verše - neveršovaná literárna tvorba. Z jazykovoštylistického hľadiska ide o prehovory písané alebo hovorené neviazanou rečou, čiže neutrálnym, prirodzeným jazykovým štýlom. V tomto zmysle je próza protikladom verša, ktorý používa reč viazanú (pozri napr. drámu vo veršoch a drámu v próze); v literárnovednom zmysle je próza súhrmom neveršovaných a nedramatických literárnych diel, jedným z troch členov základnej druhej triády (poézia, próza a dráma). Rozlišuje sa próza náuková (próza odborná), próza rétorická (próza rečnícka), próza dokumentárna (listiny, korešpondencia), próza publicistická (žurnalistická a popularizačná), próza umelecká (všetka veršovaná epika).

27. Maturitná téma

LITERATÚRA PO 2. SVETOVEJ VOJNE

2. POL. 20. ST.

EXISTENCIONALIZMUS, AUTORI ZOBRAZUJÚCI MLÁDEŽ, ROZHNEVANÍ MLADÍ MUŽI UMELECKÝ ŠTÝL, ANAFORA, EPIFORA

► **Existencializmus**: filozofický a umelecký smer, ktorý skúma otázky existencie človeka z hľadiska jeho individuality i z hľadiska spoločenských vzťahov. Existencialisti sa vyjadrujú k základným otázkam ľudského bytia. Zdôrazňujú osobnú slobodu jednotlivca. Podľa existencialistov život človeka záleží len na jeho voľbe. Má pocit nezmyselnosti, opustenosti, úzkosti a beznádeje. Slobodu dosahuje tým, že sa nepodriada konceptii. Človek je odsúdený na slobodu, tzn. Musí zaujať stanovisko, lebo aj pasívny postoj je voľba. Najvýznamnejší autori a ich diela:

- ❖ Jean-Paul Sartre (fra): *Bytie a ničota, Hnus, Múr, Cesty k slobode, Muchy, S vyľúčením verejnosti, Špinavé ruky*
- ❖ Albert Camus (fra): *Mýtus o Sifyzovi, Caligula, Cudzinec, Mor*

► **Autori zobrazujúci mládež**: Druhá svetová vojna a povojnový spoločensko-politický vývoj otriasli životnými istotami ľudí. Vojnové udalosti, zhodenie atómovej bomby, silnejúci militarizmus a politické perzekúcie, to všetko vyvolávalo pesimistické nálady, neistotu a myšlienkovú rozkolísanosť v radoch spisovateľov. Všeobecnou črtou literatúry povojnového obdobia bol odklon od sociálnej problematiky. Autori sa skôr zameriavali na psychologické a etické aspekty vzťahu jednotlivca k spoločnosti. V 50-tych rokoch dochádza medzi mladou povojnovou generáciou k vzburám proti konvencii a civilizovanému svetu dospelých. Najvýznamnejší autori a ich diela:

- ❖ Jerome David Salinger (USA): *Kto chytá v žite, deväť poviedok*
- ❖ William Golding (ang): *Dedičia, Vlnný pád, Veža, Pyramída, Bohí múch*

► **Rozhnevaní mladí muži**: V 50-tych a 60-tych rokoch dochádza predovšetkým medzi mladými ľuďmi k revolte proti spoločnosti, politike, studenej vojne, vojne vo Vietname atď. V Anglicku toto hnutie predstavuje skupinu tzv. „rozhnevaných mladých mužov“. Sú to prozaici, ktorí sa vo svojich románoch snažia zachytiť realistický pohľad na svet robotníkov, intelektuálov, Angličanov, Walesanov. Uvedomujú si bezmocnosť voči svetu, osamotenie človeka, preto sa u nich prejavuje hnev, nihilistická kritika. Pre tento účel vzniká nový žáner, tzv. univerzitný román, ktorý je reakciou na rozvoj univerzitného života v Anglicku a v Európe vôbec. Najvýznamnejší autori a ich diela:

- ❖ John Osborne (ang): *Obzri sa v hneve*
- ❖ John Braine (ang): *Miesto hore, Život hore*
- ❖ Kingsley Amis (ang): *Šťastný Jim*

►► Poznámky:

- ✓ *Existencializmu: Každý žije svoj život sám: človek je vrhnutý do sveta, žije, aby zomrel, z toho pramení pocit absurdity a nezmyselnosti života. Práve*

v hraničných situáciách, kedy človek prežíva stav beznádeje, zúfalstva a hnyusu, sa odhaľuje jeho podstata

- ✓ *Beatníci: Paralelou ktzv. rozhnevaným mladým mužom je tvorba beat generation v Amerike. Bolo to zoskupenie ľudí, ktorých spájalo „životný pocit“. Hlásali slobodu, individualizmus, nezávislosť atď.*

►►► **Rozbor významného diela:**

Kto chytá v žite: HC vyhodili zo SŠ. Bola to už jeho 4. škola, bál sa prísť domov, a preto sa túlal v predvianočnom NY. Ubytoval sa v hoteli, cestou ho zaujímali rozličné veci, napr. čo sa stane s kačicami v zime na jazera, keď zamrzne ľad. Rozprával sa s viac. ľuďmi, v bare skúmal, či mu nalejú al. nie, bol zvedavý, či zistia, že má iba 16 r. Zaujímali ho otázky náboženstva a sexu a v súvislosti s tým zažil aj nepríjemnú situáciu. Vo výfahu mu liftboy ponúkol dievča na pobavenie. HC sa odmietol, ale až po tom, čo zistil, že nevie, čo s ňou má robiť. HC musel zaplatiť za dievča viac, ako bola dohodnutá cena. Namiesto 5 dolárov musel zaplatiť 10 dolárov. Phoebe mu chcela veľmi pomôcť. HC sa bál prísť domov, zakrádal sa potichu, ale našťastie zistil, že rodičia nie sú doma. Rozprával sa so sestrou, kt. prišla na to, že ho vyhodili zo školy. Prišli rodičia a HC sa ukryl do skrine. Nenašli ho. Phoebe mu dala peniaze a HC tajne odišiel. Navštívil bývalého profesora, rozprával sa s ním o budúcnosti a zaspal. Keď sa prebudil, zistil, že ho profesor hladká po vlasoch. Napadlo ho, či profesor nie je úchylný a rýchlo odišiel. Rozhodol sa odísť z mesta a poslal Phoebe odkaz do školy. Stretli sa pred múzeom. Phoebe bola odhodlaná odísť s ním. Vtedy sa HC rozhodol, že neodíde z mesta a vrátil sa spolu domov. HC ochorel a na jeseň mal ísť opäť do novej školy. Na konci svojho rozprávania si uvedomuje, že mu chýba spoločnosť ľudí.

► **Umelecký štýl:** Umelecké texty: básnické, prozaické, dramatické. Vyjadruje subjektívny pohľad autora, jeho pocity, myšlienky. Používa umelecké jazykové prostriedky, obrazné pomenovania. Žánre umeleckého štýlu: všetky lyrické, epické a dramatické literárne žánre.

► **Anafora:** je slovná figúra, opakovanie rovnakého slova alebo skupiny slov na začiatku za sebou idúcich veršov alebo viet, opak epifory. Anafora (z gréc. znovuuvedenie i epanafora): štylistická figúra, ktorá vzniká opakovaním tých istých slov alebo skupiny slov na začiatku za sebou idúcich veršov, prípadne viet v prozaických textoch. Anafora je vhodným prostriedkom na vytváranie vetného paralelizmu. Na začiatku jednotlivých veršov či viet v próze sa obvyčajne opakuje významové jadro, ku ktorému sa pridávajú nové výpovede, metafory a iné básnické trópy. V tvorbe nadrealistov sa k anafore priradujú rozličné asociácie vytvárajúce medzi sebou ostré významové kontrasty, prípadne zabezpečujúce gradáciu. Nadrealistická tvorba priam oplýva anaforou: Ostávajúte zdravé vilky nocou zmiatnuté Ostávajúte zdravé hlavy trním ovité Ostávajúte zdravé kolieska na dvojkolke Ostávajúte zdravé drobné mince v tobolke Ostaň aj ty zdravý medicínsky kardínal Že si Boccacioví pri básnení radieval (Š. Žáry: Bronzová vlčica) V slov. naturizme sa anafora stáva vhodným prostriedkom lyrizácie prózy a zároveň zabezpečuje využitie vetného paralelizmu a priradovanie rozličných asociácií akoby pod seba. Uplatňuje sa pritom simultánnosť radenia výpovedí, čo je charakteristický znak lyriky oproti sukcesívnosti prevládajúcej v epike: Po chvíli ozve sa zdola, z hmly, jemný klepot. Klepot sa pravidelne zosilňuje. Z osuhle na dne údolia vynoruje sa postava. Môže to byť blúdaci duch tohto pustého kraja. Môže to byť zlovestný posol vojen, požiarov, hladu a moru. (D. Chrobák: Návrat O. Baláza).

► **Epifora:** (gréc. dodatok) je so zreteľom na opakovanie slov a slovných skupín opakom anafory: opakovanie je na konci veršov alebo viet. Z hľadiska výrazovej funkčnosti je podobná anafore (zvýrazňovaním významovo dôležitých slov, pátosom výrazu, ako prostriedok eufonickej a rytmickej výstavby). Koncová pozícia epifory vo veršoch ustanovuje osobitný druh rýmu, tzv. epiforický alebo identický rým. Vyskytuje sa zriedkavejšie od anafory. Stretávame sa s ňou v poézii: ...nech kto jak chce o nich húta, na každom je krv prischnutá, môjho srdca krv prischnutá...!

28. Maturitná téma

LITERATÚRA PO 2. SVETOVEJ VOJNE

2. POL. 20. ST.

NEOREALIZMUS, POSTMODERNIZMUS, MAGICKÝ REALIZMUS, ČLOVEK V TOTALITNEJ SPOL.**OPIS A CHARAKTERISTIKA**

► **Neorealizmus:** je smer umenia (literatúra, hudba, maliarstvo, film a pod.) a filozofie na začiatku 20. storočia nadväzujúci na východiská realizmu. Zdôrazňuje nevyhnutnosť budovania základných poznatkov špeciálnych vied. Neorealizmus vznikol v Taliansku koncom 2. svetovej vojny. Najviac sa uplatnil vo filme, ale aj v iných odvetviach umenia, hlavne v literatúre. Neorealisticí autori popisujú predovšetkým skutočnosť, ktorá je často otrasná, napr. periférie veľkomiest (v Taliansku: život roľníkov na juhu krajiny). Diela sú kritické. Neorealisti používajú bežný hovorový jazyk, dialekty a slang. Vyvinul sa introspektívny román (intro = dovnútra, spectare = hľadieť), v ktorom hrdina formuje okolitú skutočnosť. Vyjadruje to vo svojich myšlienkach, citoch a analyzuje svoje vnútro. Najvýznamnejší autori a ich diela:

- ❖ Pier Paolo Pasolini (tal): *Pasáci, Búrľivý život*
- ❖ Alberto Moravia (tal): *Lahostajní, Vrchárka, Rimanka, Rímske poviedky, Nové rímske poviedky, Nuda*
- ❖ Allain Robbe-Grillet (fra): *Gumy, Momentky*

► **Postmodernizmus:** Literárny a umelecký smer poslednej tretiny 20. storočia. Východiskom pre autorov sa stal odmietavý postoj ku konzumnej spoločnosti. Presadzovanie rôznorodých národov a snaha o ich zrovnoprávnenie. Literárne dielo obsahuje prvky populárnej literatúry + historickej prózy + dokumentaristiky + vecnosti atď... Znaky: 1.) Citátovosť - znovunapísanie už existujúcich textov, alebo ich využitie v nových dielach. 2.) Sériovosť - Andy Warhol využíval, prenášal prevzaté reprodukcie na papier alebo plátno pomocou šablóny. 3.) Prelínanie viacerých žánrov. 4.) Ustálené symboly - knižnica, zrkadlo, bludisko, tajomné záhady, hádanky. Najvýznamnejší autori a ich diela:

- ❖ Umberto Eco (tal): *Meno ruže, Foucaultovo kývadlo*
- ❖ Vladimir Vladimirovič Nabokov (rus): *Lolita, Pozvanie na popravu*

► **Magický realizmus:** je literárny žáner, v ktorom sa magické prvky objavujú v inak realistickom prostredí. Znaky: obsahuje magické prvky, tieto prvky pôsobia prírodné, ale nie sú vysvetlené. Protagonisti ich prijímajú, nehľadajú v nich logiku. Obsahuje množstvo detailných vnemov. Zakrivuje plynutie času do slučky alebo ho úplne vynechá. Dochádza k obráteniu príčiny a následku, napríklad postava trpí pred vypuknutím tragédie. Obsahuje legendy a folklór. Zobrazuje udalosti z rôznych uhlov pohľadu. Dochádza k zrkadleniu minulosti a prítomnosti, astrálnej a fyzickej roviny alebo jednotlivých postáv. Najvýznamnejší autori a ich diela:

- ❖ Gabriel García Márquez (kol): *Sto rokov samoty, Láska v čase choléry, Oči modrého psa, Kronika vopred ohlásenej smrti*
- ❖ Čingiz Torkulovič Ajtmatov (kir): *Džamila, Biela loď*

► **Človek v totalitnej spoločnosti:** Tematika totalitnej spoločnosti- či vymyslenej, či opísanej podľa skutočnosti- hrá významnú úlohu v literatúre druhej polovice 20. storočia. Najvýznamnejší autori a ich diela:

- ❖ Bori Leonidovič Pasternak (rus): *Život je mojou sestrou, Doktor Živago*

- ❖ Alexander Isajevič Solženicyn (rus): *Jeden deň Ivana Denisoviča, Súostrovie Gulag, Rakovina*
- ❖ George Orwell (ang): *Hold Katalánsku, Zvieracia farma, 1984*
- ❖ Jozef Škvorecký (čes): *Zbabělcí, Sedmíramenný svícen, Lviče, Hříchy pro pátera Knoxe, Tankový prapor, Mirákl*
- ❖ Milan Kundera (čes): *Monology, Směšné lásky, Žert, Život je jinde, Nesnesitelná lehkost bytí, Nesmrtelnost*

Epické divadlo:

- ❖ Bertold Brecht (nem): *Žobrácka opera, Matka Guráž a jej deti, Život Galíleiho, Kaukazský kriedový kruh*
Americká psychologická dráma:
- ❖ Tennessee Williams (USA): *Elektrická zvaná túžba, Sklenený zverinec, Mačka na horúcej plechovej streche*
- ❖ Srthur Miller (USA): *Smrť obchodného cestujúceho, Skúška oňom*

Predstavitelia absurdnej drámy:

- ❖ Friedrich Durrenmatt (swi): *Návšteva starej dámy, Fyzici*
- ❖ Samuel Beckett (írs): *Čakanie na Godota, Posledná páska, Ó, krásne dni, Koniec hry, Dych, Teraz*
- ❖ Eugéne Ionesco (fra): *Plešivá speváčka, Stoličky*
- ❖ Václav Havel (čes): *Záhradní slavnost, Vyrozumění, Audience, Vernisáž, Protest*

► Poznámky:

- ✓ *Postmodernizmus má niektoré ustálené symboly: labyrint, múzeum, knižnica, bludisko, zrkadlo, maska...*
- ✓ *Podstatou epického divadla je odcudzenie, lebo herec má odstup od textu, nesmie sa stotožniť s úlohou, postavu má predstavovať, diváka nemá citovo viazať*

►►► Rozbor významných diel:

Meno ruže: Hlavným hrdinom je Viliam z Baskervillu, ktorý má za úlohu nájsť vraha alebo vrahov mníchov, ktorí za záhadných okolností umierajú v jednom nemenovanom severotaliánskom opátstve. Do opátstva však prichádza s úplne iným účelom, a to s dohodnutím miesta schôdzky medzi minoritmi a vyslancami pápeža Jána. Na žiadosť opáta sa ako bývalý inkvizítor ujíma vyšetrovania záhadnej smrti iluminátora Adelmá z Otranta spolu so svojim pomocníkom a pisárom Adsonom z Melku, ktorý je rozprávačom tohto príbehu. Počas siedmich dní, ktoré strávia v kláštore sa počet zavraždených mníchov zvyšuje (prakticky každý deň jeden), pričom vraždy pribúdajú podľa určitej schémy - podľa biblickej Apokalypsy, na samom konci knihy sa však schéma ukáže ako neplatná. Kniha a knižnica (najväčšia v kresťanskom svete) zohrávajú dôležitú úlohu v príbehu. Samotná knižnica je mníchom neprístupná, je to vlastne labyrint náhodne poprepájaných chodieb a miestností, v ktorom sa vyzná len knihovník (Malachiáš), jeho pomocník (Berengár) a opát. Pri nočnej návšteve knižnice Viliam odhalí jej tajomstvo - tajnú miestnosť so zakázanými knihami. Jedna z nich je aj druhý diel Aristotelovej Poetiky, ktorá bola považovaná za stratenú, resp. nikdy nenapísanú. Vchod do miestnosti však odhalí náhodou Adso, aj to až v posledný deň pobytu.

Džamila: Jednoduchý príbeh rozpráva asi 15-ročný hrdina Seit. Opisuje ich domovu rodinu, v ktorej žije aj manželka jeho brata Sadyka - Džamila. Má ju rád, páči sa mu, ochraňuje ju. Ona je vždy veselá, svokrovcí ju majú radi, je veľmi pracovitá. Jej manžel Sadyk je teraz (počas vojny/ na fronte. Džamila chodí so Seitom do práce /nakladajú a vozia seno/. Niekedy im pri práci pomáha aj Danijar - žije bez rodičov a priateľov, je tichý, hanblivý a utiahnutý sám do seba. Všetkým sa zdá čudný. Džamila a Seit si z neho najprv robia žarty, no neskôr k nemu Džamila pocíti skutočnú lásku. Domov z práce sa vracajú neskoro večer. Po dlhej mlčanlivej ceste sa rozospieva najskôr Džamila a svojím krásnym hlbokým hlasom sa k nej pridá aj Danijar. Neskôr idú znovu bez slova: "Veď načo vravieš, keď slovami sa aj tak nedá vždy všetko vyjadriť..." Takto strávia niekoľko krásnych večerov. Sadyk sa má čoskoro vrátiť z vojny. Džamila povie Danijarovi, čo k nemu cíti a čo pre ňu znamená. Džamila tu zanecháva svojho nemilovaného muža, ktorý ju aj tak nemá rád a žije podľa starých obyčají a odchádza mlčanlivým, skromným Danijarom, čím porušila stáročné zákony podriadenosti žien. Mnohí ju nechápajú a odcudzujú ju. Jediný, kto verí v ich lásku, šťastie a neodcudzuje ich je Sadykov brat Seit, ktorý na pamiatku nakreslí túto zaľúbenú dvojicu a aj on odchádza - ide študovať maliarstvo. Autor romanticky nadnesene obhajuje lásku, ktorá pomáha ľuďom žiť. Je to najkrajší ľúbostný príbeh na svete. /L.Aragon/.

Doktor Živago: 1. časť: Román sa začína pohrebom Marie Nikolajevny - Jurijovej matky. Jurij je ešte malý chlapec, svojho otca-miliónára nikdy nepoznal, pretože už dlho nežil s manželkou. Komarovskij (starý právnik) sa bezhlavo zaľúbi do mladej Larisy - tá s ním žije 6 mesiacov - no v podstate ho neznáša a využíva ho. Na Vianočnom plese sa ho pokúsi zastreliť, ale nepodarí sa jej to. Lara sa vydá za Pašu a odchádzajú žiť na Ural, Juraj a Toňa sa tiež zosobášia. Neskôr Paša odchádza na front, po čase sa stáva nezvestným - považujú ho za mŕtveho. Lara odchádza na front ako ošetrovatelka, pretože chce vedieť, čo sa stalo jej mužovi. Pašu nenájde, ale stretne Živaga a vzplanie medzi nimi láska - obaja ju však odmietajú, pretože

sú verní svojim parterom. Doktor sa vracia do Moskvy ku Toni a synovi Sašovi. Nastávajú ťažké roky - nedostatok jedla, kúřiva, epidémie... V ťažkej situácii pomáha Živagovcom Jurijov brat Jevgraf. Rozhodnú sa odsťahovať na Ural do Varykina. 2.časť: V susednom meste Jurjatine doktor opäť stretáva Laru- teraz sa však už nebráni citom. Začne ju tajne navštevovať, no trápí ho, že podvádzajú svoju ženu Toňu. Jedného dňa doktora násilne zmobilizujú partizáni, pretože im chýbajú zdravotníci. 18 mesiacov žije vo vojenskom tábore, prežíva všelijaké zverstvá a myslí na rodinu. Keď sa mu konečne podarí újsť, ukryje sa v Larinom dome a upadá do mdlôb... V poslednej chvíli ho zachráni Lara, od ktorej sa dozvedá fakty o svojej rodine (že odcestovali do Paríža), aj o tom, že jej nezvestný muž Paša je vysoký vojenský generál, ktorý teraz žije pod menom Strelnikov. Doktor odchádza s Larou do Varykina. Neskôr za nimi prichádza Komarovskij a tvrdí, že ak s ním ihneď neodcestujú, hrozí im smrteľné nebezpečenstvo. Lara s ním teda odchádza, no Jurij ostáva vo Varykine. Od tohto momentu ju už nikdy nestretnú. Po niekoľkých rokoch prichádza Živago do Moskvy, ale prežíva zo dňa na deň - trie biedu. Do jeho života vstupuje tretia žena - Marina, s ktorou má dve dcéry. Doktor chce zmeniť svoj život (chce vydávať rôzne publikácie, básne...) , ale jedného dňa cestou v električke upadá do mdlôb a ZOMIERA!!!!

Zvieracia farma: Paródia politických udalostí v Rusku od roku 1917 do roku 1943. Po prevrate a víťazstve nad človekom sa na farme dostanú k moci zvieratá a určia si 7 pravidiel. Prasce sa postupne stávajú nadradenými a správajú sa rovnako ako človek, postupne si upravujú všetky 7 príkazní pre svoje osobné potreby. ... o tom, ako to dopadne, keď sa svine dostanú ku korytám. Zvieracia farma - predtým Panská farma na čele s človekom, po revolúcií Zvieracia farma na čele so sviňami. Zvieratá tu zvrhli človeka, označili ho za jediného a najväčšieho nepriateľa a 3 prasce vytvorili nový myšlienkový systém - animalizmus. Od začiatku sa však v spoločnosti rovných zvierat kryštalizovalo pár rovnejších a tí sa v konečnom dôsledku vôbec nelíšili od ľudí.

Tankový prapor: Príbeh začíná ve vojenskom výcvikovom stredisku Kobylec roku 1953, kde majú tankisté vybudovať okopy pro zamaskování svých strojů. Škvorecký nás s nadhľadem a humorem seznamuje s jednotlivými veliteli – nadporučíkem Růžičkou, kapitánem Matkou, nadporučíkem Pinkasem atd. Nejobávanější figurkou je major Borovička, mrňavý, zakomplexovaný človíček, než nese přezdívku „Malý ďábel“. Právě ten přijíždí na kontrolu práce svých podřízených. Najde jen strašný nepořádek, velitelé spí, tanky jsou špatně ukryty. Pochvalu získává pouze osádka Dannyho. Major ovšem neví, že byl tento „poctivý okop“ vyhlouben již dávno předtím. Dále sledujeme přípravu zkoušek FO (Fučíkův odznak), jež vykovávají nejen vojáci, ale i důstojníci a jejich ženy. Směšně působí rozhovory nad knihou Daleko od Moskvy (nikdo ji nečetl), velitelé používají slova, aniž znají jejich pravý význam (fyzikální a psychiatrické vlastnosti ženy). Prožíváme noc v posádkovém vězení, kdy major Borovička načapá podporučíka Malinu ve vězeňské cela při milování s četařkou Babinčákovou a další komické situace (ostřelování velitelského stanoviště rotným Maňasem atd.). V závěru knihy se vojáci na kulturně masovém večírku loučí s vojenskou službou. Kulturní program se veliteli vymyká z rukou. Vojáci zpívají všelijaké „odrhovačky“, což se nelíbí majoru Borovičkovi. Vystřelí do vzduchu a chce zábavu ukončit. Blíží se k němu desítky výhrůžných očí. Major utíká ven. Druhý den není k nalezení. Spadl do odpadové žumpy a utopil se.

► **Opis:** Je slohový postup, ktorý sa vyskytuje v rôznych jazykových štýloch a v rôznej podobe. Praktický opis – najzákladnejší opis hovorového štýlu. Opisujeme niečo, cestu, ľudí, situáciu. Používame hovorový štýl (hovorové slová), väčšinou využívame prídavné mená a menej slovíes. Opisujeme veci, ktoré vidíme. Umelecký opis – umelecký štýl – stretávame sa v umeleckej literatúre. Nemá byť presný. Musí vystihovať atmosféru a musí vplývať na citovú stránku. Používajú sa prirovnania, metafory a pod. Môže byť dynamický, ale väčšinou je statický. Autor opis preexponuje – určité črty preženie: (postavu mala ako súd, bola širšia ako dlhšia, mala nos ako uhorku). Tento druh opisuje nazývame karikatúru - môže byť aj nakreslená. Odborný opis – náučný štýl – používa odbornú terminológiu. Musí byť presný s presným udaním mier. Môže byť doplnený s nákresmi, grafmi, číselnými údajmi. Väčšinou sa s ním stretávame v návode. Statický – opis veci, osoby, prostredia ako to vidíme. Dynamický – opis činnosti (pribeh) – opis pracovného postupu, hry. Môže byť aj porovnávací opis – porovnávam 2 veci, ktoré sú zdanlivo podobné, ale sa od seba niečím odlišujú.

► **Charakteristika:** je výstižný opis zameraný na telesné, duševné, povahové i citové vlastnosti človeka. Vyskytuje sa predovšetkým v umeleckom štýle, v epike, kde sa viaže na postavu umeleckého diela. Rozlišuje sa: 1. vonkajšia charakteristika – zameraná na opis telesných vlastností; 2. vnútorná charakteristika – zameraná na opis povahových a duševných vlastností. Charakteristika môže byť: 1. objektívna – autor nezainteresovane vymenúva vlastnosti postavy; 2. subjektívna – autor cez vlastnosti postavy aj hodnotí; alebo 1. priamo – autor priamo vymenúva vlastnosti niektorej postavy, prípadne postava charakterizuje samu seba; 2. nepriamo – vlastnosti postavy vyplývajú z jej konania.

29. Maturitná téma

LITERATÚRA PO 2. SVETOVEJ VOJNE

2. POL. 20. ST.

SLOVENSKÁ POÉZIA
OPISNÝ SLOHOVÝ POSTUP

► **Slovenská poézia:** Prvé povojnové roky boli obdobím prudkého rozvoja v oblasti vedy a kultúry, kedy sa republika otvorila svetu. Obdobie po 2. Svetovej vojne je predovšetkým v znamení nástupu komunistickej ideológie k moci. Európa sa rozdelila tzv. železnou oponou na východnú a západnú, totalitnú a demokratickú. Československo je izolované od ostatných krajín na západ od našich hraníc, je pod absolútnym vplyvom Sovietskeho zväzu. Obyvatelia boli znovu nútení odchádzať do emigrácie. Koniec 80-tych rokov prináša v celom východnom bloku reformy, ktoré ústia do pádu komunistického režimu. Najvýznamnejší autori a ich diela:

Staršia generácia básnikov:

- ❖ Ján Kostra (slo): *Hniezda, Moja rodná, Ozubený čas, Puknutá váza, Ave Eva, Na Stalina, Za ten máj*
- ❖ Pavol Horov (slo): *Zradné vody spodné, Nioba matka naša, Defilé, Vysoké letné nebe*
- ❖ Andrej Plávka (slo): *Voietor nad cestou, Tri prúty Liptova, Tri vody, Zelená ratoľeš, Domovina moja, Sláva života*
- ❖ Vojtech Mihálik (slo): *Anjeľi, Vzbúrený Jób, Tápky, Appassionata, Sonety pre tvoju samotu*
- ❖ Milan Rúfus (slo): *Až dozrieme, Chlapec maľuje dúhu, Zvony, Človek, čas a tvorba, Štyri epistoľy k ľuďom, O literatúre, Stôl chudobných, Kniha rozprávok, Sobotné večery, Modlitbičky*
- ❖ Miroslav Válek (slo): *Dotyky, Nepokoj, Milovanie v husej koži, Slovo, Z vody, Príťažlivosť, Veľká cestovná horúčka pre malých i veľkých, Do Tramtárie, Tri knihy nepokoja, štyri knihy nepokoja, Súvislosti, Zakázaná láska*

Stredná generácia básnikov:

- ❖ Ľubomír Feldek (slo): *Jediný slaný domov, Kriedový kruh, Dvaja okolo stola, Van Stiphout, Plakať je krásne, Botafogo, Zlatúšik, Modrá kniha rozprávok*
- ❖ Ivan Štrpka (slo): *Krátke detstvo kopijníkov, Tristan tára, Teraz a iné ostrovy, Modrý vrch, Rovinsko, Juhozápad, Smrť matky*
- ❖ Štefan Moravčík (slo): *Slávnosti baránkov, O veľkej zmyselnosti bielych ovečiek, Čerešňový hľad, Erosnička, Moravianska Venuša, Maľované jarmá, Pšilavie, Ľudský sendvič, Vlčie hrdličky, Raketa so zlatým koncom, Abeceda šanti, Zlomjazýček*
- ❖ Daniel Hevier (slo): *Motýľi kolotoč, Nonstop, Elektrónkový klaun, Psí tridsiatok, Porozumenie v jednej reči, Chcete byť šťastní? Opýtajte sa ma, ako na to..., Vtáci v tanci, Nevyplazuj jazyk na leva, Kam chodí na zimu zmrzlínari, Nám sa ešte nechce spať*

Mladá generácia básnikov:

- ❖ Jozef Urban (slo): *Malý zúrivý Robinson, Hľuchonemá hudba, Kniha polomítvych, Utrpenie mladého poeta, Voda, čo nás drží nad vodou*
- ❖ Ivan Kolenič (slo): *Prinesené búrkou, Korienky neviditeľnosti, Nespíš a nežne zapieraš, Rock and roll, Považné hry aristokracie, Mlčať, Ako z cigariet dym*
- ❖ Viliam Klimáček (slo): *Až po uši, Karamelky, Panic v podzemí*
- ❖ Taťjana Lehenová (slo): *Pre vybranú spoločnosť, Cigánsky tábor, Je miška myška?*

► **Opisný slohový postup:** slúži - na vymenovanie znakov a vlastností osoby, veci alebo činnosti. Na priblíženie, na priblíženie, znázornenie niečoho alebo niekoho niekomu inému. Znaky a vlastnosti osôb, zvierat, vecí, činností sa vymenúvajú v istom poradí, ktoré do istej miery závisí od podávateľa, pretože ten im stanovuje dôležitosť (dôležité – menej dôležité) aj ich hierarchiu - nie vždy je text zostavený objektívne, pretože v ňom úlohu zohráva subjektívny postoj, názor podávateľa. Uplatňuje sa hlavne v – hovorovom, - náučnom, - umeleckom štýle. Základné útvary: opis, charakteristika, posudok, návod, recept

30. Maturitná téma

LITERATÚRA PO 2. SVETOVEJ VOJNE

2. POL. 20. ST.

SLOVENSKÁ PRÓZA, DRÁMA ROMÁN, NOVELA, POVIEDKA

► **Slovenská próza:** Znaky: Po skončení II. svetovej vojny sa spisovatelia snažili nadviazať na demokratické tradície medzivojnovkej literatúry a na jej pluralitný model. Uplatnenie rôznych smerov- naturizmus, existencializmus, kritický realizmus, socialistický realizmus a i. Literatúra nástrojom propagandy, za jedinú správnu tvorbu bol vyhlásený socialistický realizmus, prerušenie kontaktov so svetovou literatúrou. Próza musela plniť ideologické ciele →pomáhať pri združstevňovaní dediny, odhaľovať triedneho nepriateľa, viesť ideologický boj, bojovať proti imperializmu. V románoch 3 témy- SNP, budovanie socializmu a združstevňovanie- podávali deformovaný obraz spoločnosti. Spisovatelia mali väčšiu slobodu- nadviazanie kontaktov so svetovou literatúrou. Založenie nových lit. časopisov- Mladá tvorba, Kultúrny život, Revue svetovej literatúry, Romboid. Autori podávali neskrtené priblíženie II. svetovej vojny, SNP, kolektivizácie a obdobia kultu osobnosti. Predstavitelia mladej generácie upriamili pozornosť na súčasnosť- súkromie, krízy a psychika jednotlivca, ľubostná tematika. Spisovatelia vylúčení zo Zväzu slovenských spisovateľov, vyčiarknutí z učebníc. Rozdelenie literatúry na: 1.oficiálnu- diela prechádzali schvaľovacím procesom, autori rozdelení na angažovaných, menej angažovaných a podozrivých - veľká časť spisovateľov sa radšej rozhodla nepublikovať, ale dávali prednosť historickej tematike a zážitkom z detstva. 2.samizdatovú (disidentskú)- jej predstavitelia boli prenasledovaní a vystavení rôznym formám zastráňovania a šikanovania. 3. exilovú- v zahraničí vzniklo niekoľko vydavateľstiev, ktoré vydávali diela exilových autorov. Postmodernizmus: umelcký smer, ktorý vznikol na americkom kontinente. Jeho vznik je úzko spätý s rozšírením počítačov a postupným prechodom industriálnej spoločnosti na informačnú. Pre vznik postmodernizmu v literatúre je medznikom román V. Nabokova Lolita (1955). V postmodernizme dominuje krátka próza, v ktorej sa nepreferuje príbeh, dej ani postava. Rozprávač iba zaznamenáva, podáva správu, robí zápisky. Primárnu funkciu má podanie príbehu a druhotnú funkciu plní dej. Dôraz sa kladie na výraz jazykových prostriedkov. Častým javom v dielach slovenských spisovateľov je dehumanizácia intímneho života. Pri tvorbe textu sa uplatňuje prelínanie rozličných žánrov a využitie palimpsestovej techniky písania. Najvýznamnejší autori a ich diela:

- ❖ **František Hečko** (slo): *Vystažovalci, Na pravé poludnie, Slovanské verše, Červené víno, Drevená dedina*
- ❖ **Rudolf Jašík** (slo): *Na brehu priezračnej rieky, Námestie svätej Alžbety, Mŕtvi nespievajú*
- ❖ **Alfonz Bednár** (slo): *Sklenený vrch, Hodiny a minúty, Hromový zub, Deravý dukát, Kolíska*
- ❖ **Dominik Tatarka** (slo): *V úzkosti hľadania, Panna zázračnica, Farská republika, Radostník, Družné letá, Démon súhlasu, Prútené kreslá, Písачky, Sám proti noci, Navrávačky*
- ❖ **Ladislav Mňačko** (slo): *Smrť sa volá Engelchen, Nočný rozhovor, Oneskorené reportáže, Ako chutí moc, Agresori, Siedma noc, Súdruh Munchhausen*
- ❖ **Ladislav Ťažký** (slo): *Vojenský zbeh, Amenmária, Samí dobrí vojaci, Kdež divých Adamov, Pivnica plná vlkov, Evanjelium čatára Matúša, Aj v nebi je lúka, Kto zabil Ábela?, Slzi neplačú*
- ❖ **Vincent Šikula** (slo): *Na koncertoch sa netlieska, Možno si postavím bungalov, S Rozarkou, Nebýva na každom vršku hostinec, Majstri, Muškát, Vítka, Matej, Ornament, Pán horár má za klóbučkom mydleničku, Prázdniny so strýcom Rafaleom*
- ❖ **Peter Jaroš** (slo): *Popoludnie na terase, Urob mi more, Zdesenie, Váhy, Putovanie k nehybnosti, Menuet, Krvaviny, Tisícročná včela*
- ❖ **Ladislav Ballek** (slo): *Útek na zelenú lúku, Púť červená ako ľalia, Biely vrabec, Južná pošta, Pomocník, Agáty*

- ❖ Ján Johanides (slo): *Súkromie, Podstata kameňolomu, Nie, Nepriznané vrany, Balada o vkladnej knižke, Marek koniar a uhorský pápež, Najsmutnejšia oravská balada, Zločin plachej lezbíčky, Holomráz, Krik drozdov pred spaním, Kocúr a zimný človek*
- ❖ Rudolf Sloboda (slo): *Narcis, Britva, Ohorský rok, Krv, Ako som sa stal mudrcom, Armagedon na Grbe*
- ❖ Pavel Vilikovský (slo): *Citová výchova v marci, Prvá veta spánku, Večne je zelený, Kôň na poschodí, slepec vo Vrábľoch, Slovenský Casanova, Peši príbeh, Krutý strojuodca*
- ❖ Dušan Dušek (slo): *Strechia domu, Oči a zrak, Náprstok, Kufor na sny, Teplomer, Poloha pri srdci, Kalendár, Najstarší zo všetkých vrahov, Pištáčík, Dvere do kľúčovej dierky*
- ❖ Dušan Mitana (slo): *Psie dni, Patagónia, Nočné správy, Koniec hry, Hľadanie strateného autora, Slovenský poker, Mój rodný cintorín*
- ❖ Jana Juráňová (slo): *Zverinec, Siete, Iba baba, Téma Majakovskij, Salome, Misky strieborné, nádoby výborné, Utrpení starého kocúra*

► **Slovenská dráma:** Povojnovní dramatici nadviazali na povojnovú drámu. Zaujímali ich existenciálne vyhrotené situácie, keď sa hrdina musel rozhodnúť medzi povinnosťou a túžbou, násilím a humanizmom. Oblúbené boli komédie a veselohry, hlavne v 50. rokoch. Mnohým dielam chýbalo umelecké stvárnenie, boli bezkonfliktné. V 60. rokoch vznikli hry nové obsahom aj formou. Milan Lasica a Július Satinský v tomto období založili Divadlo na korze (1967). V 70. rokoch sa mnohí autori odmlčali. Vznikali divadlá malých foriem, napr. Stanislav Štepka – Radošinske naivné divadlo. Experimentovali aj Lasica a Satinský. Všeobecne možno hovoriť o útlme tvorby. V 80. rokoch zaznamenáva nárast satira. Vznikajú avantgardné divadlá: GUnaGU, Stoka, Snažia sa o obraznosť, poetickosť a hravosť. Najvýznamnejší autori a ich diela:

- ❖ Štefan Králik (slo): *Posledná prekážka, Margaret zo zámku, Hra bez lásky*
- ❖ Ivan Bukovčan (slo): *Diablova nevesta, Hľadanie v oblakoch, Pštroší večierok, Kým kohút nezaspieva, Zažen vlka, Takmer božský omyl, Sneh nad límbou*
- ❖ Peter Karvaš (slo): *Meteor, Poľnočná omša, Antigona a tí druhí, Jazva, Experiment Damokles, Absolútny zákaz, Vlastenci z mesta Yo čiže Kráľovstvo za vraha*
- ❖ Milan Lasica a Július Satinský (slo): *Soirée, Nečakanie na Godota, Náš priateľ René, Plné vrecká peňazí, Nikto nie je za dverami, Deň radosti*
- ❖ Stanislav Štepka (slo): *Nemé tváre alebo Zver sa píše s veľkým Z, Jááánošiiiik, Človečina, Alžbeta Hrozná alebo Krv Story, Hrob lásky, Ženské oddelenie, Hotel Európa, Čierna ovca, Kino Pokrok, Konečná stanica, Pavilón B*

► ► Poznámky:

- ✓ Schematizmus: bezduchá mechanickosť, šablónovitosť, Sklon k mysleniu a konaniu podľa hotových vzorov
- ✓ Budovateľský román: popis prostredia. Pozitívny hrdinovia: robotníci, funkcionári. Negatívni: intelektuáli, špióni
- ✓ Samizdat: ilegálne vydávaná tlač, pokúšal sa postaviť vedľa oficiálnej literatúry aj literatúru neoficiálnu tak, aby skutočne žila a dostávala sa medzi čitateľov
- ✓ Disident: politický odporca oficiálnej mienky
- ✓ Polimpestová technika: spočíva v nadväzovaní textu na iné texty a voľnom narábaní s citáciami a kvázicitáciami
- ✓ Persiglaš: posmešné napodobenie, zosmiešnenie
- ✓ Digresia: odbočenie od hlavnej línie deja v umeleckom texte
- ✓ Marginalie: autor tvorí báseň na istú tému akoby „na okraj“.
- ✓ Milenarizmus: očakávanie skorého príchodu spasiteľa a jeho kráľovstva pred koncom sveta
- ✓ Heréza: novátorstvo, rozkolníctvo, kacírstvo
- ✓ Ortodoxia: Prísne dodržiavanie viery, lípnutie na pôvodných zásadách, princípoch

► ► ► Rozbor významných diel:

Kolíska: Dej sa odohráva počas druhej svetovej vojny. Novela začína tým ako hlavná hrdinka Zita Černeková počúva rozhlasový prenos zo súdu, na ktorom svedčil jej muž. Svedčil proti jej bývalému milencovi Majerskému, ktorý bol obvinený z rozvracania a sabotovania družstva. Druhá dejová línia začína rozprávaním o minulosti: K Zite domov príde počas vojny Majerský. Zita ho proti svojej vôli ukryje v izbe, lebo má stále na pamäti ako ju v mladosti zneužil. Jej muž je medzitým ukrytý v

bunkri, kde s ním bol predtým aj Majerský, ale ten utiekol, lebo mal zapálené oči. Na hliadke začínajú nemeckí vojaci z Černekovej chalupy zvuk, ktorý pripomína motor. Je to však len kolíska, v ktorej Žita uspáva svojho chorého syna. Vojaci vojdú dnu, mysliac si, že vnútri posielajú pomocou dynamu a vysielajú správy partizánom. Keď zistia, že je to len kolíska, zostanú v chalupe u Žity. Najprv sa jej pýtali, či nevie niečo o partizánoch, no pomaly začínali byť dotieravý. Nedovolili Žite obliecť si šaty, hoci mala len košeľu a sukňu. Žita ich v obave, že nájdu Majerského ponúkla chlebom. Majerský medzitým rozmýšľal o tom ako kedysi „prenechal“ Žitu Ragalovi a bolo mu toho ľúto. Obmann, jeden z vojakov, podľa všetkého veliaci dôstojník kázal Žite aby kolísala chlapca, lebo zvuk kolísok mu pripomínal domov. Postupne sa vojaci začali správať veľmi neslušne a nadávať Žite, pričom ich úmyslom bolo zneužiť ju. Medzitým to už Majerský nemohol vydržať a utiekol von oknom. Vojaci si zo Žity ďalej ufahovali. Rozhodli sa vymočiť do hrnca a poliať tým chlapca. „Našťastie“ sa vonku začalo strieľať a všetci okrem Žity a chlapca vybehli z chalupy. O chvíľu sa vrátili s ranenými a jedným mŕtvym. To Majerský na nich strieľal z potoka. Vzápätí dovedli aj jeho – raneného. Novela končí tak ako začala. O niekoľko rokov Žita počúva rádio, kde v súdnom procese Majerského odsúdia na dvanásť rokov väzenia. Hnevá sa na svojho muža, pretože svedčil proti nemu.

Tisícročná včela: Na začiatku knihy sa dozvedáme o m. Pichandovi a jeho synovi, ako pracujú s drevom. Cez deň, keď chlapi išli z hory, Valent sa pobral chytať pavúky. Samo si lahol do včelína, kde sa mu zdalo o nesmrteľnej včele a ako sa ním rozpráva. Starý Pichanda si zdriemol, pokým jeho synovia popíli drevu a spomínal na múračky. Zdalo sa mu s jeho frajerkou, ako bol uväznený vo veľkej vile. V dedine sa večer chystala zábava, na ktorú sa všetci tešili. Na zábave sa o Kristínu pobili Matej Svak a Juraj Ciprik a pokrokovým človekom v dedine bol učiteľ Orfanides, ktorý mal záľubu vo včelách a štepení stromov. Začalo sa leto a chlapi šli kosť seno. Na ženy v tom období zostal celý dom na starosť. Hore na lúkach prišiel za Valentom statkár Haderpán a dohodol sa s ním, že bude doučovať nemčinu jeho dcéru Hermínu. Medzitým Kristína doniesla obed chlapom a pri obchode sa stretla s Matejom, ktorý sa u nej zdržal cez noc. Stará murárska partia sa vybrala na múračky i so Samom Pichandom. Martin Pichanda oslavoval päťdesiatku a na oslave sa hovorilo o starých dobrých časoch. Po odstupe času sa konajú v dedine svadby. Juraj si berie Štasku Dropovú, Kristína sa vydala za Mateja. I Samo sa oženil. Zobral si Máriu Dudáčovú. Po niekoľkých rokoch zomiera učiteľ Orfanides. Valent Pichanda doštudoval právo. Manželstvo Mateja a Kristíny je po 9 rokoch bezdetné. Mateja privalilo v hore a po čase umiera. Kristína ostáva sama. Martin Pichanda sa z roka na rok menil, chodila za ním Ružena, aby šiel na svedek, no on bol neveriaci. V januári 1904 zamrzlo Martinovi ríbezľové víno. Nechtiac sa mu tá fľaša rozbila a on pojedol črepy. Zadusil sa a jeho žena i deti sa nevedeli s jeho smrťou vyrovnáť. Kristína si našla milenca. Valent predáva svoj diel Samovi a jeho rodine. Samo, Martinov nástupca, zháňa starú murársku partiu do roboty. Berie so sebou aj najstaršieho syna Jána, ktorého zrazil policajti a umiera. Samo sa vracia domov. Zanevrie na celý svet. Narodil sa mu syn Marek a to ho trochu upokojilo. Kristína sa narodil syn Ivan. V dedine zabilo mlynára a tak sa Samo púšťa na mlynárske remeslo. Opravil mlyn a mlel pre celú dedinu. Darilo sa mu dobre. Takto to šlo z roka na rok, až vypukla vojna. Zomiera Ružena. Kristínin milenc ovdovel a zobral si ju. Samko sa oženil a odišiel s manželkou do Ameriky. Začala sa vojna a muži museli ísť do vojny. Samkov syn Peter sa chcel oženiť, no pri bitke ho zavrli a poslali na front, kde sa dá zajať Rusom. Do vojny sa dostáva aj syn Karol, na fronte umiera. Pichanda spolu s priateľkou sa dostávajú do Ružomerskej väznice. Po prepustení idú domov. Do vojny sa dostáva aj syn Karol, na fronte umiera. Pichanda spolu s priateľkou sa dostávajú do Ružomerskej väznice. Po prepustení idú domov.

► **Román:** je veľký prozaický a epický žáner. V čase klasicizmu nahradil epos ako najvýraznejšieho reprezentanta epiky. Vyznačuje sa pružnou kompozíciou, ktorá umožňuje zachytiť rozsiahlu oblasť javov a udalostí, spoločenských vzťahov a psychologických situácií. Od novely a povedky sa odlišuje tým, že sa dej zložito rozvetvuje a popri hlavnom motíve rozvíja veľa vedľajších motívov a podobne. Obvyčajne zobrazuje dlhšie časové rozpätie a široký okruh životných javov a ide teda aj fyzicky o dlhú knihu. Spojením viacerých románov vznikajú dilógie, trilógie alebo románové cykly (napríklad Balzacov cyklus Ľudská komédia).

► **Novela:** je prozaický epický literárny žáner (kratšieho alebo skôr) stredného rozsahu, ktorý sa od povedky a románu odlišuje tým, že obsahuje pútavý príbeh osoby či skupiny osôb, ktorý podáva dramaticky a zovreto (bez zbytočných opisov a vedľajších epizód) a má prekvapivý (alebo aspoň výrazný) záver. Postavy sa v novele nevyvíjajú. Hoci hovoríme, že novela zobrazuje len jeden príbeh, nezobrazuje len jednu udalosť, ale súbor udalostí, a to dramatických, napínavých udalostí. Novela máva viac postáv a zložitejší dej ako poviedka. Novela vznikla v Taliansku počas renesancie. Stala sa obľúbenou v 19. storočí a je populárna dodnes. V novele má svoj pôvod aj novodobý román. Prechod medzi románom a novelou tvorí románová novela.

► **Poviedka:** je epický žáner krátkeho a stredného rozsahu s jednoduchou fabulou a menšou intenzitou dramatickosti. Patrí medzi tzv. krátku prózu. Hlavnými rysmi sú jednoduchý dej a nemennosť charakteru hlavnej postavy. Hlavnými prvkami poviedky sú: časová a často aj miestna neurčenosť a minimálny výskyt hrdinov a fantastických motívov. Hlavné postavy sa nevyvíjajú. Väčšina poviedok končí pointou. Na účely Ceny Nebula bola poviedka definovaná ako literárne dielo do 7500 slov. Korene siahajú do dávnych čias rozprávačskej tradície, ale za čas vzniku poviedky ako žáneru sa považuje začiatok 19. storočia. Význam vzrástol pod vplyvom kritiky realizmu. V 20. storočí patrila poviedka k najrozšírenejším žánrom. Zakladateľom žánru detektívnych poviedok je Edgar Allan Poe. Ďalšími slávnymi autormi sú: Ernest Hemingway, Nikolaj Vasilievič Gogol, z Francúzov napríklad Guy de Maupassant, zo Slovákov Martin Kukučín, Jozef Gregor Tajovský, Matúš Kvas a mnohí iní.